

TÖREDÉKEK

HUBER ANDRÁS

ÉS

GYÖRKÖNY • JERKING

ÉLETÉBŐL

MB

201.571

Mesélte: Huber András

Lejegyezte: Huber Andrásné (Gyuriczki Anna)

I

Töredékek, történetek, életképek szülőfalum –
Györköny – múltjából és jelenéből a HUBER család
és az én életem alakulásából.

II

Találkozások a világban szétszóródott, kivándorolt,
kitelepített rokonokkal, györkönyiekkel.
Töredékek az életükből a találkozások örömeiből.

TÖREDÉKEK
HUBER ANDRÁS
ÉS
GYÖRKÖNY • JERKING
ÉLETÉBŐL

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Mesélte: Huber András
Lejegyezte: Huber Andrásné (Gyuriczki Anna)

MB 201.571

Országos Széchényi Könyvtár

2005

A kiadvány létrejöttét támogatta:

Györköny Község Önkormányzata
Német Kisebbségi Önkormányzat

Megjelenteti:

a szerző

Nyomdai kivitelezés:

Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

2005.

I

Töredékek, történetek, életképek szülőfalum –
Györköny – múltjából és jelenéből a HUBER család
és az én életem alakulásából.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Töredékek

Töredékek, emlékek, emberek, események, gyermekkor, családom, házunk, legényévek, kitelepítés, újrakezdés, tragédiák: az idő múlásával mind élesebben, kristálytisztán jönnek elő.

Amíg előjönnek és még nem késő, még van erőm leírni, magamnak, a családomnak, a szülőfalumnak, hát leírom, kötöttségek, időrend... nélkül.

Mesélem – már eddig is többször elmeséltem – feleségemnek, gyermekeimnek – akik még sok emlékszálal kötődnek szülőfalunkhoz – unokáimnak, hogy tudják hol vannak a gyökereik, és milyenek azok a gyökerek, tudják, ismerjék a még élőket, kapcsolják az embert és az eseményt.

A györkönyi családdal, rokonsággal, barátokkal együtt emlékezünk. Sajnos minden évben kevesebben.

A pincehegy baráti pincéi alkalmasak előkotorászni az emlékekből, kiegészítve, csiszolgatva a múltat az ifjúkort... a falura, a családra, az emberre, Huber András életére bontott történelmet. A történelem ezen idejének tragikus, majd megnyugvó élni akaró eseményeit, a két háború belépését egy család életébe, megnyomorításába, apró történetekkel, személyekre emlékezve, a még élőkre – amíg élnek – és az eltávozottakra sajnálva, hogy ők már nem segíthettek emlékezni.

Országos Széchényi Könyvtár

Bemutatom a falumat, ahogy én láttam, látom

A családi szülőházam bemutatása után, nagybetűvel írom le és szent áhítattal ejtem ki a falum **GYÖRKÖNY** nevét.

A tolnai dombok észak-déli völgyébe települt, a pincék a „hegyre”, – ami tulajdonképpen néhány tíz méter magas dombsor. A temető, Nagydorog felől a magaslatról érkezve látszik a település, középen a templom, a paplak, az iskola, posta, üzletek, kocsmák (voltak), buszforduló, a templom mellett a hősi emlékmű. A faluközpont gyermekkorom óta nem sokat változott, csak a régi házakat tatarozták, betonút és járda épült, gondozott park. A központ Hencse-felőli oldalán van a búcsú (november elején), ami régen nagy esemény volt, ma már a bőví-árusok sátrai jelentik az ünnepet. Tiszta sváb falunak mondható, kevés magyar anyanyelvűvel, ők inkább az értelmiségiek voltak.

Mindenki mindenkit ismert és mindenben segítettük egymást – nemcsak a rokont –összedolgoztunk, úgy éltünk mint egy nagy család. Háború előtt békében, sokat dolgozva (túl sokat is) teltek a hétköznapiak.

A vasárnap igazi ünnep volt. Dolgozni nem szabadott, csak a konyhában. Szépen felöltözve mindenki a templomba ment, ez tette az ünnepet igazán ünnepé. Istentisztelet után csoportokba verődve – fiatalok, öregek – beszélgettünk, sétáltunk a déli harangszóig, mert akkor már az asztalon gőzölgött a tyúkhúsleves (a töltelék filcivel). Késni nem lehetett – a Mama szigora „lesújtott” a csavargóra.

Vasárnap volt a társasági, közösségi élet ideje. Kisebb-nagyobb csoportokban (általában egykorúak) a házaknál, a kocsmákban (akkor más értelme volt), tavasztól-őszig a Pincehegyen szórakoztunk. A mulatozás, szórakozás kora délutántól – sokszor – késő estig tartott.

Többször beszélek a békés együttéléstről, ez vonatkozott különböző vallások – evangélikus talán 95%, katolikus néhány fő (Kovács család), református, vagy a felekezetek, gyülekezetek; nazarénus (Szusz nénink), metodista, baptista, szombatista a Felvidékről betelepültek között volt (Lojdaék) – tagjaira is

Nem ismerték a zsidókérdést. Három családra emlékszem, ők kereskedéssel foglalkoztak, nem voltak gazdagabbak ők sem. Rőfős volt **Stern (Péni) Móricz**, egyszerű üzletében mindent árult, ami egy paraszti háztartásban szükséges, tű, céna, méteráru, stb. Őket elvitték.

Stern Imre hentes, (megélt a másik két sváb hentes mellett, mert baromfi felvásárló is volt) még most is látom a vállára akasztott széles, nagy táskájával – sás vagy nád –, hozta, vitte a húst. Testvére, Rőzsi a háború után is Pesten élt, eladásra gyakran vittem neki libát és mást, ő eljött érte a Lehel utcába vasárnap

este (ahol egyetemistaként laktam). Sternék a faluban maradtak, Imre a sógor trafikájához tartozott, gyakran üldögélt a kispadon. Hosszúkabátos fiát várta a buszmegállóban.

Harmadik zsidó család, a **Friedmannék**, én Aladárra emlékszem, a kitelepítéskor még látták, aztán sokáig nem, míg a közelmúltban hallottam, Fenyvesi-ként Cecén élt, két lánya járt Györkönyben.

Az egyszerű, paraszti közösségek (ahol nincs nagyon gazdag és nagyon szegény) nem ismerik a diszkriminációt, a szorgalmas, becsületes embert tisztelik, legyen az bárhova tartozó.

Megtépázta a történelem az én falum közösségét, elvesztette a szorgalmas svábok nagy részét. Leírták már mások mennyit telepítettek ki, robotra küldtek, a frontra, táborokba, töredék maradt csak itt. A maradékból, a betelepítettekből új faluközösség kovácsolódott, együtt akarnak és tudnak élni, boldogulni, szépen gyarapodni. Úgy látom, újjáéledt a falum.

A ház, ahol születtem, és a családom

A falu legszebb részén épült, az ablakból egész a templomig, az új Községházaig – ami akkor az új Sterczer ház volt – el lehetett látni. A vasárnap délután sétáló lányokat, a játékra hívó haverokat, az esküdttel közeledő, „malenkij robotba” toborzó orosz katonákat.

Nagyon sokáig csak beszéltem róla a családomnak, míg egyszer – talán tíz éve – arra sétáltunk, aztán már gyakrabban. Az első „találkozás” döbbenete még most is él a párom lelkében.

A házhoz kötődő emlékeim élesek, hisz a kitelepítésig itt éltem, többgenerációs családban, együtt, tulajdonképpen három család.

A Just nagyszülők építették. Itt született Anyám, Káti néni, Szusz néni, és az Amerikába „tántorgott” – a nyomor elől – Ádám bácsi.

A Just-féle családi ház, ahol születtem

Az első szobában a mi családunk élt. Apám ez egyik ágyban aludt, mi az Ádámmal a bal oldaliban, anyám talán a nővéremmel. A hátsó szobában lakott Szusz néni a nagypapával. A nővérem férjhez ment, eggyel többen lettünk, akkor hogy fértünk el, már nem tudom. Szigorú rend és fegyelem, pontos munkarend szerint éltünk. Mindenkinek megvolt a munkája, még a legkisebb gyerekek is Nem emlékszem komolyabb veszekedésre, vitára, békében éltünk egymással. Szegények voltunk, de nem éhezünk, télen volt meleg ruhánk, cipőnk.

A család irányítója – patriarchátus családmodell alapján – a Just nagypapa volt. Ezt a szerepet halála után, az erős, kemény asszony, az Anyám vette át

A nagyanyámra nem emlékszem.

Nagyapám 83 éves korában halt meg.

Az apám évekig beteg volt, (hat éves voltam, mikor meghalt) a család többi tagja, Mama, Kati, Nénike, Ádám, a földeken dolgoztak, rám az öreg nagypapa vigyázott, igen szigorúan nevelt, okított. Nagyapám és én – amikor már járni tudtam, de dolgozni még nem – sokat sétáltunk a faluban, akkor ő vezetett. Öreg, talán beteg barátait látogattuk meg. **Pámer Gyuri** bácsihoz és a **Koch Kati** (doktornő) dédapjához Koch „hecha”-hoz gyakran mentünk, ő akkor már nagyon öreg volt. Mikor már gyenge lett nagyapám, én vigyáztam rá, gyámolítottam, míg a többiek dolgoztak. A mi dolgunk volt még az apró állatok etetése. Egész kisgyermekkoromtól etettem, itattam, répalevelet vágtam, később kukoricát daráltam, majd libapásztorkodtam.

A MAMA (bal) és Lisz néni
(Bauerné) 1920 körül

Egyszer – erre emlékszem – munkát adott – talán 7 éves lehettem – söpörjem össze az udvart, utána mehetek játszani a fiúkkal. Ellenőrizte a munkámat, néhány szalmaszálát talált és visszahívott a kapuból, én nem mentem vissza, utánam dobta a görbebotját, azért nem találta el a bokámat, mert nagyot ugrottam, a bot a lábam alatt süvített el. Én szaladtam a barátok után. Este panaszkodtam a Mamának, nem merek bemenni, a nagypapa megver, ő nem mellém állt – nem fogadtam szót, ezt én intézzem el. Megvártam, míg mindenki lefeküdt, akkor osontam be az ágyamba, természetesen vacsora nélkül.

Az anyám is szigorú asszony volt, így tudott apa nélkül, három gyereket, ilyen tisztességesen felnevelni.

Hogy fért el a két legény egy ágyban? – kérdezték a lányaink. Azok az ágyak bizony nem voltak hosszúak, szélesek sem. Mama jó kemény párnákat tömött libatollból, amiről az ágy mélyedésébe csúsztunk.

Ezeket a parasztágyakat lányaink is kipróbálták, ha télen disznóvágásra érkezünk, kevés volt a fekhely, mert az első szoba nem volt fűthető. Vékonykák voltak, jókat nevettek, élvezték, hogy összebújhatnak.

Tehát az ágy nem sokat változott. Ketten aludtunk benne, akkor kényelmesnek találtuk – ma már elképzelhetetlen így aludni – télen meleg volt, alul a szalmaszák, – amit minden nap felráztak a kukoricalevél zsákkal együtt – megtelt levegővel és szinte kidagadt az ágyból. Vastag, nagy dunyhával takaróztunk, ami mégsem volt olyan nagy, mert egymásról húztuk le. Különben szabály volt együtt fordulni, így a hátunk is be volt takarva.

A házban – amelyben születtünk – most Felvidékről idetelepített család él. Több évtizede készülök bemenni, megmutatni a feleségemnek, családomnak, de nincs hozzá erőm, pedig úgy érzem, szívesen fogadnának. Még egyszer megnézem a házat – míg le nem bontják, át nem építik – az udvart, a kertet, a kertvégi rétet, a zsombékos bűvőhelyeket. A nagy kert a hátárig, a földekig ért.

Látogatás a HÁZ-nál

Befejeztem a mesélést, Anci az írást. Levittük átnézésre a hozzáértő györfkönyiekhez, amikor egy belső készítés a szülőházam elé vitt.

– Van erőd bemenni? – kérdezte Anci – mert én szeretnék.

– Igen menjünk! (erre az igenre már évtizedek óta készültem.)

A szívem a torkomban dobogott. Nyitva volt a kiskapu. A hátsó kamra előtt, a kisszéken egy feketébe öltözött, töpörödött, a botját szorongató öregasszony ült a Pöse néni.

Egy darabig néztük egymást, (én nem tudtam megszólalni) míg ő felkiáltott.

– Te vagy az, Huter András? (50 éve láthatott)

Potyogtak a könnyeim, némán kezet nyújtottam. Anci zokogva nézte (az elbeszélésekből minden porcikájában ismert) a házat, a tornácot, a kamarát, (nyitva volt) a messzire nyúló műveletlen kertet, kinézett a kis ablakon, ahonnan a Községházáig lehetett látni.

Szinte minden változatlan maradt, nem építették át – a két asszonynak a kislánnyal – nem volt pénze a modernizálásra, így még hitelesebbé vált a fájó múlt de a szép emlék is

A házba már nem volt erőnk bemenni, azért sem, mert aznap temették Pöse néni testvérét, Jolán nénit.

Közben megjött a lánya – ő kislány volt a betelepítéskor, györkönyi fiú vette el – a lánya veje és a kisunoka.

Elmondtuk, csak látni akartuk a házat. Megértették meghatódásunkat, könnyeinket. Ők is szívesen beszélgettek velünk. Nem haragszunk rájuk, csak a háborúra, az érthetetlen politikára, ami a tragédiák sorát hozta családjainkra.

A ház meglátogatása, Pöse néni és családjával a találkozás fontos volt nekünk. Kisírtuk magunkat, megnyugodtunk, békében köszöntünk el a szülőházamtól és a györkönyivé lett magyar családtól.

Most csak felidézem, ahogy az emlékemben él A folyosóról ablak nyílt az utcára, ahonnan a templomig elláttunk. Bejárat a konyhába vezetett, középen a kemence állt – biztos lebontották – nyitott kéménnyel, ide vezetett két oldalról a szobák kéménye is Itt füstöltük a kolbászt, szalonnát, a húsokat. Itt élt a család, főzött, evett, tisztálkodott, beszélgetett, télen a benti időt – többet – az első szobában töltöttük.

A folyosóról nyílt a kamra. Mivel a ház vályogból épült, ez a fűtetlen helyiség nyáron hideg volt, télen nem fagyott benne. A kolbász, sonka itt lógott a mennyezetre szerelt rudakon. Még ma is az ilyen hideg kamrákban tárolt kolbász a legjobb, nem szárad ki, nem romlik meg, igazi györkönyi marad, amit én Tokodon nem tudok utánozni. Így a keményre töltött szalámi, szajmóka töltési tudományát sem.

Az épület folytatásában az istálló volt. Csak az ökrökre emlékszem, rémlik, apámat láttam egyszer lovas kocsin ülni. Mesélték, nagyon virgonc, vad és csökönyös lovaink voltak. Azt mondta a papa, eladja őket és nem jön ló többet a házba. Talán ezért, vagy másért, de felnőtt korunkban sem voltak lovaink. Ökröket vettünk, azokkal dolgoztunk a határban. Az Ádám nagyon értett az ökrök-höz, mondták is: a faluban nekünk voltak a legszebb ökreink. Felhizlalta őket, aztán eladta, majd fiatalokat vett, a haszón a gazdaság gyarapodását szolgálta.

Az istállóhoz egyéb emlék is fűződik. Mikor már én is legénykedtem – mulateztunk valahol – éjjel jártunk haza, – nem akartuk, hogy a Mama megtudja mikor – az istállóban aludtunk. A sarokba tettünk egy ágyat, ez a jólét talán egy évig is tartott, amikor is a Mama szétszedette az ágyat, kitisztította az ágyneműt, többet nem aludhattunk ott, mondván: teljesen tönkremegy az ágynemű és mi bizony istállószerűak voltunk. De akkor ez mit számított.

A nyári munkák idején csak a beteg, az öreg (nagyon öreg) és a kisgyerek maradhatott otthon. Eszmélésem óta apámat csak betegen láttam. Azt mondták a felnőttek, tüdőbeteg volt. Orvos látogatására, vagy kórházra, gyógyszerre nem emlékszem, csak arra, hogy nagyon gyenge volt. Együtt sétáltunk – ki, kire vigyázott, nem tudom. Többször meglátogattuk a sógorát, **Bock Ádám** bácsit, talán ő is tüdőbeteg volt, közel egy időben haltak meg.

Apám az első világháborúban megjárta Oroszországot nyugat-keleti irányban Györkönytől Vlagyivosztokig – több ezer pontosan 9000 kilométer – és vissza. Ott és akkor szerezhette a betegségét. A történelem tudná megmondani hány ezren nyomorékon, vagy egyáltalán nem jöttek haza. Köszönjem a gondviselésnek, hogy Ő hazajött? Köszönöm, mert utána születtem én és a két testvérem. Borzalom, rettenet, szenvedés, halál, bánat. Kinek volt joga embereket, családokat (milliókat) nyomorékká, gyermekeket árvává tenni. Az első világháború ezt a tragédiát hozta a családra.

Meghalt az Apám! Negyvenkét éves volt! Halálos ágyához hívtak bennünket, gyerekeket – elevenen emlékszem minden mozzanatra, pedig csak 6 éves voltam – arra kért, jó gyerekek legyünk és fogadjunk szót a Mamának.

Az udvaron ravatalozták föl, a pap is itt búcsúztatta. Négy férfi vitte a koporsót, háztól a temetőig, közben szóltak a harangok és a sírig kísérték a halottas menetet. Később is ez volt a szokás, de megépült a halottasház, azóta ott ravataloznak. A sírt a rokonság és a barátok ásták meg, ez még ma is így van.

Éjjeliőr – Nachtwächter – járta a falut, aki nappal harangozó is volt. **Breitmajer Mihály** bácsira emlékszem – minden órában belefűjt a kürtjébe, annyit, ahány óra volt.

Apám otthon feküdt az első szobában a ravatalon, ő megállt és énekelt. Lehet, hogy máshol is megállt, de nálunk akkor igen, az énekére ébredtem. Akkora már voltam, hogy a kis agyam felfogja a halált, hisz sokáig láttam apám készülődését a túlvilágra. A temetésre elvittek, ami nagyon megviselt, erre emlékszem, de a család is sokáig mesélte. Azóta is iszonyodom a temetésektől, ha csak tehetem, nem közeli az eltávozott, nem veszek részt a szertartáson, otthon, lélekben, csendben siratom, emlékszem, búcsúzó el a halottól.

A Mama életében még – amikor a „sarokban” lakott – a családom gyakran meséltette a régi időkről, a házról. A házról nem szeretett beszélni, egyszer csak úgy váratlanul „kibuggyant” belőle: nem jár arra, kerülőúton megy a herswaldi (svábul: Hirschwald (Szarvaserdő)) szőlőbe is, nem akarja a szívét fájdítani.

A szülőházból kitelepítve több helyen laktunk, befogadotként – **Szűcs bácsiéknál** – bérletben a Hegy utcában, nővéremekkel együtt a templom mögött, míg a „sarokban” (ma Kossuth L. u. 335.) megvettek egy eladott sváb házat. Úgy láttuk, Anyánk és a néni megnyugodott, újra a sajátjukban lakhattak, békében, boldogan két évtizedet éltek itt. Emlékeinkben ez a ház volt a „Mamaháza”, ide kötődnek a gyerekeink emlékei is A nyári ünnepkor elsétálnak a „sarokba” em-

lékezni, pedig már nyoma sincs a hosszú parasztháznak. Rudolfék vették meg, nagy házat építettek, rendetlen gazdasági udvarral.

A szülőház után hol laktunk még?

A házából kidobott csonka, nyomorult, rokkant család hol lakott, erről – amit tudok – még elmondom.

A kitelepítés után több helyen is laktunk, ahogy már említettem. Az utcáról a **Szücs Samu** bácsiék fogadtak be, ide vittük bútorainkat, ágyneműt, ruháinkat, szerszámokat, a **Bocskai utcába**. Nem volt gyerekük, megsajnálta – talán távoli rokonok is voltak. Anyám mindig hálával beszélt róluk, Szusz néni a gyerekekkel gyakran elment hozzájuk.

Arra emlékszem (a kitelepítéskor) éjszaka kocsival vittük át a lisztet, gabonát Nagydorogra, szintén segíteni akaró ismerősökhöz. Amikor elmúlt a háborúskodás, Ádámmal a hátunkon – többször térve éjszaka a földeken – Samu bácsiék szőlőjén keresztül hoztuk vissza a lisztet és mást, a menedéket adó házukba. Ezt a két erős nagyfiú munkájával lehetett megcsinálni. (Én talán 17, Ádám 21 éves lehetett.)

Ekkor a nővérem már a templom mögött lakott. Egy kis helyet szorítva – a nem nagy házban – odaköltöztünk. Segítség is kellett, a földjeit, (azt a keveset) a rokkant sógorral nem tudták művelni, összedolgoztunk, segítettük egymást, ahogy lehetett. A költözések idején – a kitelepítéskor – még bujdosunk, Ádámmal a sárbogárdi tanyákon dolgoztunk, majd Paksra, Pestre kerültem, Ádám közben megnősült.

A béke, a nyugalom nem tartott sokáig, a tragédiák sora folytatódott.

Leégett a Pámer-ház!

Nyáron mindig otthon voltam, tanulásom idején, de a hétvégeken is, így ott voltam, elevenen előjön a tragédia képe (1953?).

A templom mögötti háznak keskeny volt a kapubejárata, az udvar sem volt széles és erősen lejtős, a cséplőgép a ház közelébe tudott beállni, ami szabálytalan volt, a szerűn kellett volna csépelni. Miért nem ott csépelünk?

Nagyon meleg nyári nap volt, a levél sem rezzen, siettek a csépléssel, nem álltak le hűteni, a pelyvát, szalmát nem tudtuk gyorsan a gép mellől elhúzni. Egy szikra kipattant, meggyulladt a szalma. Rögtön lehetett volna oltani, ha az emberi önzés és butaság nem lett volna akkora. Minden munkás (a géphez tartozók és segítők) a tirisnyáját kereste, elfutott vele, a család kevés volt az oltáshoz, a szomszédok a saját házukat féltették, ők is elfutottak. De a természet ördöge is segített, a kezdődő

lángokat a templomot megkerülő forgósél fellobbantotta, magasba csaptak a lángok, pillanatok alatt elkapta a zsúp-tetőt, a ház sorsa meg volt pecsételve. Először – aki segíteni tudott és akart – az állatokat zavarta ki az ólakból, nehezen lehetett, mert a tűzön keresztül is kellett. Majd az ingóságokat dobálták, dobáltuk ki hátra a kertbe. Ezek nagy részét sikerült kimenteni (nem volt sok a szegény parasztházban).

Újra nem volt fedél az „összebújt” család feje fölött. Hogy tudták Anyámék ezt az újabb tragédiát elviselni, feldolgozni, elképzelhetetlen, meg nem érthető. Kinek nem volt ekkor fedél a feje felett?: Kati nővérem, rokkant sógorom, Kiskati, Mátyás anyja és Ádám-bácsi nevű testvére, Mama és Szusz néni, na meg én is ott voltam a hétvégeken és nyáron, hátul a kamrában volt a helyem.

Most már ez a szűkös hely sem volt – felfalták a lángok.

A tűz oltása után mi történt, nem emlékszem, talán a sokkos-állapot kitörölte a következő eseményeket az emlékezetemből. A nővérem biztos tudná, ha elmesélhetné.

Folytatom, ahogy tudom. Mátyás sógor anyja és Ádám bácsikája (aki még fél-lábú is volt, testvére ápolta) az alsó utcába egy üres házba – ami talán az övék volt a kitelepítés előtt – költöztek. Anyámék és nővéremék a Hegy utcába, egy kitelepített rokon házába kerültek. (A betelepítettek valószínű otthagyták.) Egy ideig együtt laktak a nővéremékkel. Ebbe a házba jött háztűznézőbe Anci is Többször emlegeti a tisztaságot, söpört udvart, még a ház előtt is el volt gereblyézve, alig mert rálépni, meséli azt is, milyen természetes kedvességgel fogadták a messziről jött „úrilányt”, a tanárnőt.

Nem tudom, meddig laktak együtt Anyámék a nővéremékkel, de mire a Zsuzsa megszületett, már a szomszéd házban laktak, a „Krämer házban”, amit béreltek, hogy kitől, nem tudom, mert a tulajdonost kitelepítették, Pappenheimben élt.

Állatokat is tartottak, teheneket, disznókat, sok baromfit. A kiscsibét, kiskacsát szeretgetni akaró Zsuzsa, a nyakukat szorongatva mondogatta: paküng, ez a szó volt a szeretet kifejezése.

Az istálló előtt volt a trágyadomb, ami körül összegyűlt a trágyalé is Az egy éves totyogó lányunk, a lejtős terepen felgyorsulva, belefejelet a trágyadombba a habos, fodros, fehér ruhájával, mindenét le és ki kellett mosni, ez is a Hegy-utcahoz tartozó kedves emlék.

Az új lakás, a saját ház, a „sarokban”

Mamáék rakosgatták a forintot, (miből, nem tudom) mert öregedő, beteges Anyám, a beteg Szusz néni nem sok egységet tudott már teljesíteni a megalakult TSZ-ben, de valamennyi pénzt minden hónapban mégis kaptak, a földjeik után is

Itt kell elmondanom, a Mama nagyon elégedett volt, a földeket művelni már nem tudták volna, a gyerekek adományát (ami a faluban íratlan törvény volt,

összeadták a lisztet, krumplit stb-t) nem szívesen fogadta volna el a büszke asszony. Mondta is, milyen jó most minden hónapban kapjuk ketten a pénzt és még dolgozni sem kell érte. Később nekünk is tudott adni, amikor az építkezésnél szükség volt rá.

Összegyűlt a Hegy-utcában valamennyi pénzük, annyi, amennyiért a telepesektől meg tudták venni a kitelepített Kirschner-féle ház felét a „sarokban”. Több telepes addig maradt, míg felért mindent, vagy a jobb érzésűek nem érezték jól magukat a máséban és továbbálltak. (Eladhatták, mert mindjárt a nevükre írták.)

A másik felét az Ádám fizette, így övé lett a fele, amikor a Mama eladta.

Többször említettem már, Anyám talán a legboldogabb éveit itt töltötte Szusznénivel, újra a sajátjában, hatalmas házban (beosztása ugyanolyan mint a régié), téglastállóval – ahol elfértek az Ádám tehenei is –, ólakkal, széles udvarral, nagy kerttel a ház mellett, és hátul, egészen a tojásdobáló dombig.

A két kertben szinte mindent megtermeltek: mák, kukorica, krumpli, zöldségek, répalevél a kacsáknak, sőt még az Ádámnak is volt lucernája, kaszálója itt.

A „sarokhoz” sok élmény fűződik, ezekből néhányat elmondok.

A **görényvadászat** – természetesen nyáron – amikor a hatalmas farakást, a kukoricaszárat szét kellett dobálni, még a szomszédok is vasvillákkal várták a görényházaspárt. Menekültek, ügyesen felkoncolták őket, a farakás alatt egész „fészekaljnyi” kiscörényt találtak, csirke, kacs, tyúk stb. maradványaival. A Mama állataiból kevés hiányzott (ahol a görény lakik, ott nem vadászik, mondták), de a szomszédok baromfiállományát nem tizedelte, hanem harmadolta a vadászó görénycsalád.

Vagy a **húsvéti tojásdobálás**. Az udvaron mentek keresztül a gyerekek csapatostul, húsvét hétfőn délfelé – amikor már tele volt a tarisznyájuk tojással – délután jöttek a szülők, felnőttek is a kert végében lévő dombhoz, ami községi rét. Dobálták, gurították – ahogy mi is annak idején, ötven éve – a festett, főtt tojásokat. A játék lényegét még ma sem értem, talán az együtt-nevetés, (vagy valami népi hagyomány, nem tudom) majd a domb látványa – tarkállott a színes tojáshéjtól és a szétduzzadt tojásoktól. Még egy tojásdobáló domb volt a faluban – régebben – a pálinkafőző felé.

A gyerekek elbeszéléseiből egyet. Az ajtókat, ablakokat nem szabadott nyitva hagyni, mert jöttek a legyek. Függöny nem volt, az ablakokat lila-kék csomagolópapírral borították be, rajszögezték, sejtelmes félhomály volt még napsütésben is a szobában. Vasárnap délután kötelezően pihenni kellett, amit a nyaraló lányok nem fogadtak el, kimásztak az ablakon, a barátok már várták őket, valamelyik háznál vagy a főutcán. A két mama haragot mutatva, Szusz néni a „baj-sza alatt” mosolyogva, szidta a szökevényeket.

Ebből a házból indulva ismerték meg a falu öregjeit, a rokonokat, a velük egykorú fiatalokat.

Nem mentünk elég gyakran, amennyit menni kellett volna, autónk még nem volt – jóval a Mama halála után lett – vonattal, busszal, többszöri átszállással utaz-

A Mamával Tokodon 1966-ban

tunk, cipelve a gyerekeket, disznóvágás után a hatalmas csomagot. Mindig keserű szomorúsággal jöttünk el, láttuk a Mama könnyező szemét, majd a hídnál visszaneézve, sovány, meghajlott, fekete alakját a kapuban, nem integetett, csak nézett utánunk, míg a fordulóban eltűntünk.

Most már mi is így állunk a kapuban, ha a mi gyerekeink, unokáink elmennek, meddig még?

Szusz néni legyengült, kezét, combját törte, csendben eltávozott a várt boldog mezőkre. Mama is öregedett, jöttek a betegségek (perforálódó vakbél) nehezen boldogult egyedül, eladták a házat és a nővéremhez költözött a szép nagy házába, ami a leégett helyén épült a '60-as években.

Gondolkodtam, mikor beszéljek Anyám haláláról, úgy döntöttem most ott folytatom, amikor elhagyta utolsó házát, ahol megnyugodott, boldog volt és békében készült a távozásra.

Utolsó éveiben Anyám a nővéremnél élt, a templom mögötti új házban. Nagyon kevés dolga volt, de azért egész nap tett-vett, ahogy azt a hosszú élete alatt megszokta. A televízió nem érdekelte, megvetette a ruhátlanságot és a többi „bolondságot”. Délutánonként – főleg vasárnap – jöttek a még élő barátnői, a falu öregasszonyai. Nyáron a veranda napos oldalán üldögélt, együtt a sógorral, beszélgetni nem tudtak, mert a sógor hallása megromlott. Télen félrevonult a házban és Bibliát olvasott, hol magyarul, hol németül, mind a kettő megvolt.

Még dolgoztunk, így évente néhányszor tudtunk csak lemenni (vonattal) arról már beszéltem. Május végén találkoztunk utoljára, amikor láttuk, hogy gyengül, fizikai és szellemi ereje nem a megszokott. Megígértük, rövidesen jövünk

újra. Közeledtek a pünkösdi ünnepek. Azt remélte, a hármass ünnepen biztosan jövünk. (Mi a következő hétre terveztük a leutazást.)

A halotti ruháját már előre elkészítette. A Zsoltárok Könyvében a 94. zsoltár 19. versét megjelölte, erről szóljon a búcsúztatása. „Mikor megsokasodtak bennem az én aggódásaim, a Te vigasztalásaid megvidámították az én lelkemet.”

Ünnep volt, korán ebédeltek, megette a húslevest, félrevonult az ágyába pihenni. Andrásékat hiába várta – mondta –, már nem jöttek, nem tudott tovább várni, a szíve „meghasadt”, több terhelést nem tudott elviselni. A sors, az Isten kegye, hogy eddig is bírta.

Többször említette, ő pünkösdi vasárnap akar és fog meghalni, úgy történt, ahogy akarta. Miért nem akart még néhány napot élni? Nekünk a lelkiismeret-furdalás maradt.

A zsoltár gondolatát a tiszteletes asszony megértette, csodálatosan magyarázta, akkor pedig a mi szívünk akart meghasadni. Anyám távozásával egy darab Györköny is kiszakadt belőlem. Az én, (a mi) a családom első útja mindig a temetőbe vezet.

Együtt dolgoztunk

A Papa hosszú betegsége alatt a nehéz paraszti munkát a Mamának kellett elvégeznie. A halála után a bánat, a három gyerek ellátása, felnevelése terhét, hogy bírta el ez a szikár, agyonhajszolt asszony? A falu közössége – a közeli rokonság – mint egy nagy család segítette anyámat. Mindig kapott olcsó napszámost permetezésre, kaszálásra, zsákolásra. A nyolc kishold (1200 -ölt) földet, a két kishold szőlőt művelni kellett, ha élni akartak. Az a „birtok” nem volt nagy, de művelni egy asszonynak sok volt, ezt csak az tudja, aki hajnaltól késő estig úgymond „túrta” a földet, legalább időnként, kapált, aratott, permetezett. Irányította a családot, tervezte, szervezte a munkákat – ami ellen nagyobbacska legények tiltakoztunk – közben szántott ökrökkel, permetezett – steh auf, ezt meg kell ma csinálni – hallottuk korán reggel a hangját, ezt még akkor is mondta, amikor nyáron, családostul lementünk segíteni.

Nagy segítsége volt a nővére: **Szusz néni**, aki fiatalkori betegsége miatt nem ment férjhez, pedig szép lányka lehetett, mert szép öregasszonyt ismert meg a családom. A földek művelésében minden munkában segített, kapált, kukoricát, markot szedett, a szőlőben különösen szeretett dolgoztatni, kötözni, gazolni, hurolni.

Az örökölt földjeit, szőlőjét együtt műveltük a miénkkel, egyenrangú családtag volt, mindenki szerette. Amikor kellett, otthon maradt a kicsi

vagy beteg gyerekekkel, gondozott, ápolt bennünket, ezért is a szívünkhöz nőtt. Meg azért is, mert ő tudta a legmagasabb fánkot, a legjobb túrós-, káposztás-, meggyes „strudlit” (rétest) sütni. Családomat is meglepte gyakran a finomságaival. Este főtt étellel várta a földekről hazatérőket. Nyugalomban, lelki békében élt, soha nem mérgelődött, hangosan beszélni sem hallottuk. Nagyon sokat dolgozott, mindig csinált valamit. Ha elfáradt, elvonult a szobába, a kamrába és imádkozott. Nazarénus volt. A hét egyik napján összejövetelt tartottak az imaházban, ami a nazarénusok temploma volt. Papjuk nem volt, mindig valaki – legtöbbször a **Schmidt bácsi** – olvasta a Bibliát, prédikált, énekeltek. Megvetették a vallások pompáját, a külsőségeket. A földi életet felkészülésnek tartották a túlvilági életre. Gyertyát nem égettek a sírokon, virágot nem vittek, még fejfát sem állítottak.

Gyakran eszembe jut a mondása, ami napjainkban egyre inkább aktuális.

- Gehe in dein Kamerlein und schliße die Tüür zu, bete zu deinem Vater in Verborgene. (Menj a kamrádba, zárd be az ajtót és imádkozz a te atyádhoz, titokban (elrejtőzve).)

A heti összejövetelt nem hagyta ki. Ha eljött az idő, csendben felöltözött az ünneplő ruhájába és elment az imaházba. A félbehagyott munka, az eső, a hó nem zavarta.

Mindig mosolygott, mindenkit csendben szeretett. A testvére gyerekei, az unokái, a menyek, a sógor az övéi is voltak, ahogy ő a mi nagymamánk, a lányok is szerették.

A 70-es években a mini szoknya volt a divat, a csinos kis serdülők azt vették föl, ha a Nagymamánál nyaraltak (igen gyakran, sokáig, amíg feleségem 2-3 hetes tanfolyamokon, szakvizsgákon vett részt). Mosolyogva a fejét csóválta a rövid szoknyák láttán.

- Ebben a „stuci” szoknyában mentek ki az utcára, anyátok nem adott hosszabbat – ezen sokáig nevettek, még most is emlegetik, ha az ő nagy lányai (5 leány) az újra divatos minit veszik föl.

Elvesztését nagyon megsirattuk. Eltörött a csuklója, lassan gyengült, nehéz haláltusában tért meg az ő Istenéhez. Biztosan tudom, hogy a mennyországban az angyalok harsonái fogadták.

A nazarénus társai is szerethették, mert a környező falvakból igen sokan eljöttek a temetésére. Csodálatosan szép búcsúztatót hallhattunk, amiért lelkünkben hálások vagyunk az ifjú papnak. Szép sírkövet állíttattunk – ami miatt biztosan csóválná a fejét. A szépen gondozott síron mindig van virág – mint a Mamáén – a Kiskati gondoskodásával.

Az amerikai András első bazilátogatása 1960-ban. (Pámer Máttyás balra, Szüle Mátyás jobbra)

A rokonságról, akik segítettek Anyámat Apám halála után

A legtöbb és legtávolabbi emlékek **Just-oldali** unokatestvéremhez, **Szüle Matyi** bácsihoz (közel 20 évvel volt idősebb nálam) fűződnek.

Apám halálakor Ádám 10, én 6, Kati 12 éves volt, nem volt férfi a háznál – a már nagyon öreg, beteg Just nagypapán kívül. Anyám disznókat is nevelt, ezekből eladott, de 2-t levágtunk a Matyi segítségével, ő volt a „főböllér”. Hogy mindig, azt nem tudom, de sokszor, arra emlékszem. Még most is látom: Matyi jön be a szobába a nagypapa ágyához, kistányérban hozva a kolbász töltelékét kóstolásra, elég sós-e, elég benne a paprika? Nagypapáknak mindig volt véleménye, egy kanál paprika, fél marék só még kell bele – mondta. Ezeket a kívánságokat teljesíteni kellett, akkor is, ha tökéletes volt a kolbászkeverék. Matyi újragyúrta az egészet. Ez is egy adalék az öregek tiszteletéhez, rangjához a családukban. Nagypapánk véleménye, irányítása, tanácsa szent volt a mi csonka családukban, de a többi unoka, így Matyi szemében is.

Ahogy nőttünk, cseperedtünk egyre többet tudtunk segíteni a disznóvágásnál is, ez volt a legtöbb, legerősebb férfimunkát igénylő téli tevékenység. Ádám bátyám Matyi mellett tanulta meg a disznó szakszerű ledöntését, a szúrást, a forrázást, a rénfára akasztást, darabolást, a szalonnák, sonkák szépre formálását, a kolbászhús válogatást, (ha sok a sovány hús, száraz, kemény lesz a szalámi, ha kevés, csak csöpög, nehéz szeletelni a puha szalámit, gömböcöt, katakönyökét, szajmókát) keverést, hurka készítés, szózás stb. nagyon komoly tudományát. Nekem is ott kellett lenni – egész kicsi koromtól – minden munkánál, pl: bélmosásnál vizet hordani, önteni. Akárhány disznót levágtunk felnőtt koromig, nem éreztem késztetést, hogy a család böllérje legyek, már azért sem, mert a bátyám ezt olyan tökéletesen megtanulta és csinálta. Megöregedve – 80 körül – most ő az irányító, de már segítséggel, hentes szakszerű munkájával.

A Mama a „sarokban” lakott már, mi a családdal hazamentünk disznóvágásra – egy egész vagy fél disznót megvettünk – ott dolgoztuk fel, még akkor is segítette Matyi, Ádámmal két disznót is levágtak egy nap, talán a zsír-sütés és a takarítás maradt másnapra.

Feleségem és a kicsi lányaim akkor ismerkedtek össze a Szüle családdal és a segítőkész Matyival. (A szeszélyes történelem kényszerítette Szüsz-ről Szülére magyarosítást.)

Egy másik régi emlék.

Még Apám élt, amikor a lovakat ökrökre cseréltük. Anyám ekkor – de később sem értett az üzlethez, az adás-vételhez. Vásárba menni (mivel, gyalog, busz még nem volt, lovas kocsija sem), kiválasztani a legszebb tinót, üszőt, ezt ő nem tudta. Matyival megbeszélte, mennyi pénze van, mit akar venni, ő hozta a vásárból a kívánt állatot. Elvitte a felhizlalt ökröket és hozta a fiatal tinókat. Matyinak sem volt sok földje, így kupeczkodott is, ami a háború előtt és után jól jövedelmezett.

Az állatok cseréjét, adás-vételét a legénykedő Ádám is megtanulta tőle és a vásárokból. Az állatcserékkel sikerült a földművelés jövedelmét kiegészíteni.

Anyám még a Hegy utcában lakott, amikor Anci (1955 nyarán) „háztűznézőbe” jött Györkönybe. Azon a szombaton és vasárnap próbáltam bemutatni Neki a falut, de különösképpen a fiatalságot, akik szorosan kötődtek hozzám. Ezek főleg középiskolások voltak, vagy már egyetemisták, közös jellemzőkkel, elszakadni készültek a szülőfalujuktól. Amilyen kíváncsi volt Anci a barátaimra, el lehet képzelni, milyen kíváncsiak voltak ők a szerelmemre. (Talán riválisai is akadtak.) A barátaimról még később szeretnék beszélni.

Ekkor ismerte meg Szüle Matyi gyermekeit, akik szintén és természetesen a falu „elit” fiatalságához tartoztak. **Kati** nálam fiatalabb, Ancival egyidős volt. Igen nagy érdeklődéssel és szeretettel fogadta, szinte felkarolta az új társaságban. Talán kétszer találkoztak, de többször emlegette a figyelmével felé forduló leendő rokont. Sajnos a történelem megint kézbe vette az emberi sorsok irányítását, így Kati az '56-os események után disszidált, félve, ha valamit tett, mondott, valamikor számonkérhetik. Messzire vitte a sors, egész Ausztráliába. Az utóbbi évtizedekben újraéledt a rokoni és baráti kapcsolat, az anyját ápolni többször hazatérő Katival, ilyenkor egy évig is itthon maradt.

A gyermekeink, unokáink is szívesen barátkoznak vele, kölcsönösen megszerették egymást. Még annyit Róla: férjhez ment egy magyar arisztokrata család sarjához – fiuk született, aki egy leánykával ajándékozta meg Katit, őt imádhatta a messzi Ausztráliában. A családja odaköti, de a szíve kettéhasad, egyik részét a szülőföld szorosan markolja. Nagyon szeret itt lenni, megbetegszik, ha visszaindul. Ha még él az anyja, újra jön egy évre ápolni.

Amikor mesélek, újra itt van, egy évig ápolja az anyját, most kevesebbet találkozhatunk, mert Mária néni már gyengélkedik. Néhány nap múlva találkozunk a györkönyi augusztusi nemzetiségi ünnepen, amikor elmondom, hogy a visszaemlékező írásomban ők is – mint kedves rokonok – helyet kapnak.

Még mindig nem mondtam el mindent Szüléékéről. **Mári néni** az örökmozgó, pici asszony idősen betegeskedik, gyengélkedik, az értelme ép most is, mint régen, amikor szívesen beszélgetett a kapuban a feleségemmel és a copfos lányainkkal. Mama a „sarokból” gyakran szalasztotta őket valamiért a Mári nénihez – második szomszédok voltak.

A Szüle házban lakott – a fia családjával együtt – Anyám nővére, Káti néni, aki szikár, sovány, munkában megtört, öreg parasztasszony volt, mint a Mama. Amikor a Mamáék megvették a „sarokban” telepesektől a kitelepített (Kirschner) sváb házát, a testvéréhez közel került, többször mentek egymáshoz beszélgetni, különösen sokat „szomszédolt” Szusz-néni a nővérénél.

A három nővér nem sokáig élvezhette egymás közelségét, mert Káti néni hamar elment, néhány év múlva Szusz-néni, majd a Mama.

Káti néni három gyermekéből csak a Matyiról beszéltem sokat, pedig az egyik legkedvesebb unokatestvérem **Lisz néni** volt, a **Bauer kőműves** mester felesége. Megismerte és megszerette a családomat, a lányok gyakran mentek hozzá a Mamával vagy Szusz nénivel. Betegsége idején mi is többször meglátogattuk. (Lisz néninek hívtuk, mert jóval idősebb volt nálunk.) Négy fia volt, a legidősebb **János**, vele kerültünk a legbensőbb rokoni kapcsolatba, Németszágon élt, róla még többször beszélek.

Misa, Matyi, Fülöp Györkönyben éltek, már meghaltak, sajnos az alkohol is segítette korai halálukat. Fülöp paksi fiát ismerte a családom is, tragikus balesetben fiatalon meghalt.

A harmadik gyermeke Káti néninek a nyomorékon, de szellemileg épen született Kati volt. Ahogyan és amiben tudott segített a családnak, gondozta és vigyázott a két Szüle csemetére. Anyjával közel egy időben halt meg.

A fiatal **Szüle Matyiból** állatorvos lett, Pakson praktizált nyugdíjaskoráig. Most Bükfürdőn él, jó módúan, hatalmas panziót vezet talpraesett Erzsike felesé-

Ifj. Bauer Fülöpre emlékezünk. 1992.

gével együtt. Egyik fiuk ügyvéd Pakson, a másik fogtechnikus Pesten. Matyi anyja, Mári néni egy évig most náluk van Bükföldön.

A Mama állandó segítője a Papa halála után a **Huber oldali** rokonságból Szűsz András volt, ő Apám, Huber Katalin nevű húgának a fia. A másik fiú, Mátyás katonaként a fronton meghalt. Andrásék családi háza a mi házunkkal szemben állt a Fő úton, így mindig kéznél volt, ha a nehéz férfimunkában segítség kellett. Mikor mi elmentünk, Ádám megnősült, én tanultam, majd Tokodon családot alapítottam, akkor is segített. Bátyám sokat segített, én többet csak nyáron, így mindig akadt elég férfimunka a kis gazdaságban. Felőttként arra emlékszem, gyakran volt nálunk a Hegy-utcai Bok-féle házban, hisz a kertünk összeért az övékével. Bátyám, András és én sokszor összefogva együtt dolgoztunk, aratás, betakarítás, zsákolás stb-nél. Nagy akarattal, munkabírással dolgozott a saját földjein, de másoknak segítve is Anyámék nagyon szerették gyermekeivel együtt. Fia, András a TSZ-ben permetezőgéppel dolgozott, vegyianyag mérgezés következtében szerzett betegségben fiatalon halt meg. Lánya a faluban él, úgy tudjuk, öt unoka van. Velük nem tartjuk a kapcsolatot, hogy miért?

Kisgyermekkor, óvoda

A balatoni kis nyaralónk közelében a szekszárdi **Bálint Gyuri bácsi** háza áll, közel 35 éve. Gyakran beszélgetünk a rendkívül jó humorú, vidám öregúrral. Ismeri a tolnai falvakat, különösen a megye északi részét, mert ő is kölesdi. Így került szóba óvodás kori „szerelmem” **Berzica Julis** neve is Az apja Berzica János, Györkönyben laktak néhány évet, amíg főmolnár volt Koch István malmában.

Berzica Julist megpusztiltam játék közben, és ő is, ez akkor – talán 4 évesen – nagy élmény volt.

Mondom a Gyuri bácsi barátomnak:

– Szívesen találkoznék a Julissal, ha Györkönyből Szekszárdra megyek, mondd meg, hol a házuk, hol keressem?

– A közelmúltban láttam a Juliskát, öregasszony lett, mint amilyen öregember lettél Te is, tartsd meg az óvodáskori „szerelmet”, az aranyos kislányt szép emlékek.

Így lebeszélt a találkozásról.

Gyuri bácsinak mégsem volt igaza és nem fogadtam meg a tanácsát, ami óta évek múltak el Nem hagyott a gondolat, ha még él – nem baj, ha öreg lett, mint én – az én óvodástársam, miért ne látogatnám meg.

Az augusztusi találkozóra (fálunapra) Györkönybe készültünk, előtte nap Szekszárdra mentünk hivatalos dolgokat intézni, ekkor „beugrottunk” régi iskolatár-

samhoz, **Kórossy Józsi** barátomékhoz, akit nagyon nehezen találtunk meg. Megérte megkeresni, megtalálni Őket, csodálatos órákat beszélgettünk végig a régi györkönyi gyerekorról, az akkori életéről, az emberekről, felidézve a régen eltávozottakat, tudakozódni a még élők sorsáról.

Így kerültek szóba az óvodás, iskolás társak, többek között Berzica Juliska. Józsi apja Györkönyben volt főjegyző, majd Kölesdre került, szintén főjegyzőnek, így jól ismeri az óvodás pajtásunk régi és mai életét. Szombat reggel útközben betértünk Kölesdre, Juliskához, aki régi ismerősként örömmel fogadta Józsiék, de engem - természetesen - nem ismert, az óvodás puszkira sem emlékezett, nem úgy, mint én

Rendkívül aktív üzletasszony még ma is Házakat vásárol, visszavette apja malmát is, itt vegyeskereskedése van, pékséget, gazdaboltot, panziót nyit - pályázik, nyer - a lánya családjával üzemelteti.

Örült nekünk, ki nem fogyott a szóból, de mi siettünk a györkönyi programokra, ott várt a család. Megbeszéltük, újra jövünk, de már hosszabb időre, vendégül lát minket a hatalmas parasztházából alakított panzióban. Gyuri bácsinak még nem tudtam elmondani: mégis jártunk Kölesden, Berzica Juliskánál, Stengeli Andrásnénál.

Megkönnyebbültem, hálát adok a Sorsnak, hogy még találkozhattam egy régi emlék szereplőjével. (73 év)

Egy kis kitérő után folytatom az óvodás emlékeimmel.

Annak idején három éves korban mentünk óvodába. Engem mindig elvittek, nem kellett rám vigyázni, dolgozhattak a felnőttek nyugodtan.

Az óvónéni - **Halmai Ádámné** Ottilia, Otti néni - több évtizedig egyedül vitte a csoportokat, ő a falu, mindenki óvónénije volt. Találtam egy fényképet, ahol én is rajta vagyok, a gyereksereg közepén áll a fiatal óvónéni. A három korcsoport 3-6 évesig egy csoportot alkotott, ami 40-50 gyerek is lehetett. Segítői a dajkák - az én időmben - **Hadinger Maris**, **Polon Lisi** voltak.

Középen Otti néni, alatta a közepső én vagyok

Sokszor meséltem már az enyéimnek az óvodás történeteket, köztük az „ordító **Koch Jancsiról**”, akire más történetekben is emlékezem, hisz egyidősek voltunk.

Nem akart óvodába járni, ott maradni, mindig szökésben volt. Nem tudom, mi lehetett az oka? Még most is látom, ahogy nyitja a hátsó kaput – ami a Bocskai utcára nyílt, és usgyi, máris eltűnt. Amikor reggel jött, vagy az anyja visszahozta, ordított, visított, mint a kismalac, addig, míg sikerült újra megszöknie. Ezért lett – a sok Koch-tól megkülönböztetve – „ordító” **Koch Jancsi**, ez a ragadványnév öregségéig rajta maradt.

A Mama mesélte, újévkor köszönteni mentem, a vers nem jutott az eszembe, azt mondtam: „Á Krinász Kann ich á noch”: (várjanak, én tudok még egy zöldet): „Rivá plera kräut plera te vaszmr vász kept tesz ist ma fera” (Répa levél, káposzta levél, aki nekem valamit ad, az a bácsim.)

Az **óvónénire** mindig szeretettel emlékezem. Egy találkozás óta különösen sokat gondolok Rá Talán húsz évig is, nem láttam. A férje – Ádám bácsi – meghalt, a három gyereke, az első **Edit** Pest környékén él, **Pista** is Pesten, **Márti** Dél-Amerikában élt, néhány éve hazajött a családjával. Otti néni a gyerekekhez költözött, közel 100 éves, most Edit gondozza.

A 80-as évek elején vízumra vártam a német nagykövetség folyosóján, sokadmagammal. Az ablaknál szólították a következőt, így Huber András nevét mondták. Egy idős hölgy felugrik a padról, szalad felém, átölel, puszil, mind a ketten könnyeztünk az örömtől, hogy találkoztunk. Ő volt az Ottília néni, Györköny és az én óvónénim. Vízumra várt, mert Németországon keresztül utazott Dél Amerikába a Márty lányához, több időt töltött ott.

A Halmi gyerekekkel a nyári találkozókon találkoztunk. A Pistit felkerestem Pesten, ők is eljöttek hozzánk. Az Edit Adonyban él, az ottani kóruossal vendégszerepeltek Tokodon 2001-ben, akkor beszélgettünk, keveset. Megfogadtuk, tartjuk a kapcsolatot, találkozunk. Az idő múlik, a fogadkozás nem teljesül, félő, hogy „kifutunk” az időből, ahogy ez sok esetben megtörtént. Telefonon tartjuk a kapcsolatot, köszöntöttük a 100 éves Otti nénit is

Testvéreim

Hála a sorsnak, még hárman, a három testvér élünk. Ádám 4 évvel idősebb nálam, a Kati 6 évvel. Az én születésem gondolom véletlen volt. De úgy érzem – emlékeztem óta – kicsi koromtól szeretett a család, a szeretet változatlan és kölcsönös.

Mesélte a család, talán a Szusz néni, szép kisbaba voltam, kreol bőrrrel, koromfekete hajjal, amit a fehér főkötő még jobban kiemelt. Később, mondták az asszonyok – akik csodálták feketeségemet – mossam meg a szemem, mert kormos, én

Középen én, tutyiban

sírva szaladtam a Mamához. Ez a feketeség adta a megkülönböztető nevemet is legénykoromban – én voltam a „schwarze Huber” megkülönböztetve az egyébként is barna-fekete unokatestvéreimtől. Azt hiszem a schwarz mást is jelentett. Feketeségemhez néhány sztori is kapcsolódik, majd később elmesélem.

Ádám családját, gyerekeit, az unokatestvéreket szeretik az enyéme, hisz nyaranta sokat voltak együtt. Vitték a két kisebb lányt a barátaikhoz, vasárnaponként sétálni a faluban, meginni egy kólát a kocsmában, nagy élmény volt. Zsuzsa lányom most árulta el, itt ivott először unikumot az Ádival. Így megismerték a falu náluk idősebb, vagy egykorú fiatalságát: **Kardos Ádit, Kuti Imit, LülkÉrvint, a három Pámer lányt, Krémer gyerekeket...stb.**

Ádám és én, 1950

Érdeklődnek felőlük, követik életútjukat, kiből mi lett, gyerekeik vannak?

A családi események régebben a disznóölések, a nyári nyaralások lehetőséget adtak az együttlétre, a családtagok, rokonok megismerésére.

Az utóbbi években a temetések, az esküvők, a nyári augusztusi nemzetiségi napok alkalmak a találkozásra – gyermekeim és népes családjuk örömmel jönnek Györkönybe, mert érzik, hogy szeretik őket és a gyerekeiket.

A pincéknél az Ádi a vendéglátó „főszakács”. Az „Öregkati” és „Kiskati” süt-főz, úgy várja az éhes népes társaságot.

Többször említettem a testvéreimet, most is beszélek Róluk.

Kati az első, szerencsétlen és tragikus életút az övé. Ifjú férjét 100%-os rokantként kapta vissza a háború végén. Ő is sokat betegeskedett az izületi gyulladásaival. Leégett a házuk, helyére újat építettek (sok spórolással, kemény munkával). Türelemmel, sokat dolgozva viselte nehéz sorsát, több évig ápolta a már járni sem tudó Mátyás sógort. Vigasztalója lánya Kiskati, aki utolsó évtizedeiben vele él, megosztva idejét, életét, szeretetét (a család által is szeretett) barátja és anyja között. A kegyetlen sors kegyessé válva, adjon nekik még hosszú együttlétet.

Második, a bátyám **Ádám**. Nősülése és önállósodása után a kevés – néhány hold – földdel ügyesen, okosan gazdálkodott. (Józan, paraszti, okos elméjével akár TSZ-elnök is lehetett volna, talán jobban mentek volna a dolgok.) A nehéz TSZ munka mellett, a háztáji földek művelésével, bikaneveléssel, disznók hizlalásával szépen gyarapodott. Nagy sarokházat épített, gyermekeit is segítette, most már csak a telepített, hatalmas szőlőjének a művelését irányítja, de azért mindennap „kotorászik” benne, a több (tíz)hektó eladhatatlan borát gondozza. (Ez a tény megkeseríti öreg éveit, nem érti, hogy fordulhatott így a világ, a kitűnő minőségű fehér, vörös bora csak a spekulánsoknak lenne eladható – úgy mond bágóért.)

Lánya, a „siófoki” **Kati** tanult, a siófoki kórház laboránsa. Férje, **Tamás** most beteg (betegsége részben a rendszerváltozást követő munkanélküliségének a következménye). Lányát, **Krisztit**, akit Kati sajátjaként nevelt fel, az egész család elfogadta. Dél-Tirolba ment férjhez, „kisboszorkány” tündéri kislányát, **Lizát**

*Ádám 80. születésnapján
(bátul a nővérem)*

dédunokaként imád mindenki, még a vele egyidős unokánk is. Közös lányuk **Ági** (egyetlen unoka) egyetemista, a nagyszülők és nagybátyjaék szemé-fénye.

Van még egy **Kati**, Ádám felesége (hat Kati a családban nem kis bonyodalmat okoz, ha valamelyik Kati szóba kerül) a család összetartója, combműtétje óta könnyebben jár, betegségével még elvégzi a házimunkát, békében, csendesesen él a „két öreg” a nagy házban.

Fiuk, Ádám, ő az **Ádi**, a tanulást abbahagyta, több évtizedet kamionozott, bejárta Európát, Ázsiát, néha még most is vállal európai utakat. Öt unokából ő az egyetlen fiú, kiemelt rangja volt a serdülő unokatestvérei között. Gyermekük nincs, de van egy „áldott jó” felesége, **Margit**, ő az anyján kívül segíti anyósáékat is Szeretetreméltó, kedves teremtés, szép jelzőkkel illeti és szereti az én családom is Keresztgyerekek, Ági a mindenük.

Összegezve: a Mamának három gyermeke, öt unokája, hét + egy (Kriszti) déd-unokája, egy elfogadott (Liza) ükunokája van. Lenéz onnan a magasból, könnyes szemmel, elégedetten mosolyog, most egy tragédiától megkímélt, szépen gyarapodó (létszámban, értelemben, szeretetben, talán anyagiakban is), összetartó, egymást szerető, a gyökereit el nem felejtő Huber családot lát.

Úgy neveltük, irányítottuk őket, hogy ismerjék, tiszteljék, de szeressék is az egyszerű, becsületes családot, a helyet, a gyökereiket, ahonnan az apjuk kinőtt.

Ahogy múlik az idő, egyre inkább érzem, ragaszkodom a testvéreimhez, könnyezve búcsúzom tőlük, úgy látom ezt teszi nővérem is a kapuban állva, utolsót intve, az arcáról leolvasom: találkozunk még? Isten adja, sokáig találkozunk még.

Országos Széchényi Könyvtár

Gyermekkori játékaink

Hazamentünk. Mint mindig, most is elmondta a nővérem, kik haltak meg. Eltávozott **Hoffmann Péter** bácsi. Legkedvesebb játékunkhoz kapcsolódott az ő neve. Bognár volt a mestersége, fából esztergálta a **csigákat** a játékunkhoz.

A megformázott csiga hegyébe gömbölyű fejű jancsiszöveget vertünk, hogy jobban pörögjön, színes csikokkal festettük körbe, a nyakára hosszú madzagot tekerünk, a másik végét egy bothoz kötöttük. Rángatva pörgettük, amíg valami-be megakadva megállt. Többen mentünk egymás után, kergetve a színesen vibráló csigákat, versenyezve kié bírja tovább. Az volt a győztes, akinek hosszabb úton pörgött a csigája. Péter bácsi kapcsán a csigázásról beszéltem, hát elmondom, milyen játékra emlékszem még. Az **ipi-apacs** játékot ma már nem ismerik a gyerekek.

Kijelöltünk egy fát – ez volt az ipi-apacs fa – jól látható helyen, valamelyik ház előtt, olyan helyen, ahol volt lehetőség több dolog mögé bújni. Utcákat jelöltünk ki, ahonnan körbefutva megközelíthettük a fát, úgy, hogy a hunyó ne lás-

son meg, ha meglátott, a fát megveregetve kiáltotta: ipi-apacs 1-2-3 Misa a hunyó. Ha a futók érték el a fát, ők kiáltották ezt – és a hunyó maradt. A fát elérő lett a győztes. Jobb mozgást el sem lehetett képzelni a falusi gyerekeknek, a korai munkán kívül.

A golyózás már egy kis pénzbe került. A golfozás ősenek tartom, a szegény testvérnek, amit nem ütövel, hanem pöcköléssel játszottunk, szinte azonos játékszabályokkal.

Tehát a színes agyaggolyókat üzletben lehetett kapni. Egy kijelölt vonalról – egymás után azonos számú, de többszínű – golyót dobtunk, gurítottunk 1-2-3-4 m-re, majd a legtávolabbit sorban próbáltuk a sarkunkkal vagy ásóval kimélyített lyukba pöckölni. A győztes golyókat a markunkban gyűjtöttük, vagy egy rongy zacskóba. Akinek a legtöbb golyója volt, az volt a győztes. Ezt addig ismételtük, amíg valamelyik házból nem hallottuk: András fertig! Misa kom!

A pénzes pecázás is kedves játékunk volt. Kétfilléreseket gyűjtöttünk. Húztunk két vonalat, meghatározott távolságra egymástól. Egyik vonalra állva kellett eltalálni a másik vonalat. Aki eltalálta, győzött és övé volt a forduló pénze, sok kétfilléres. A markában összerázta, feldobta, amelyik írással felfelé esett az a győztesé volt. Előfordult, hogy elfogyott – mert elnyerték – a pénz, a kétfilléres, rohantunk a trafikba, a boltba váltani.

Egy játékszezonban (nyáron) tíz pengőt pecáztam össze, amiért vettünk egy cipőt, ez kézzelfogható keresetem volt. A játékban mindig ügyes voltam, bal kézzel ügyesebben dobtam, mint a pajtásaim, így győzhettem, mennyi kétfilléresből lett a cipőm?

Táncmultságok, lakodalmak kisgyermek koromban

Sétáltunk a főúton, minden házhoz emlék kötődik. A Kardos (Klag) háznál megálltunk, volt hogy bementünk a Binder Évához, aki Zamárdiból is a közelebbi barátunk lett.

– Ide jártunk táncolni fiatal srácok, mesélem. Hárman, Pohlen Misa, Pámer Pali és én Jól fejlett, derék fiúk voltunk – már 16-17 évesen – és nagyon szeretünk táncolni, ha meghallottuk a fúvószenét nem bírtunk magunkkal.

– Beengedlek benneteket, de ha jönnek a csendőrök, bújjatok a padok alá, a lányok, asszonyok szoknyája mögé – mondta a kocsmáros.

Természetesen elfogadtuk ezt az igen izgalmas feltételt. A csendőrök ellenőrizték a táncmultságokat is és ha 18 év alatti találnak, bezárták volna

a bált bírság kivetésével. Ellenőrzésre nem emlékszem, de arra igen, hogy nem bújhattunk a szoknyák mögé, mert nem volt szükséges, nem jöttek a csendőrök.

A családom, a lányaim, unokáim, de gyakran a mostani barátaim is kérdezik, hol tanultam meg ilyen jól táncolni. Ez különösen a polkára – a cepedlisre – a keringőre vonatkozik. Kis elemisták voltunk, amikor egy öreg néni kimeszelte a kamráját és ott táncolhattunk. **Pohlón Misa** bácsi – a barátom apja – volt a harmonikás (kis harmonikája volt) és mi roptuk a táncot, egymástól, az 1-2 évvel idősebbektől – főleg lányoktól – tanultuk a lépéseket. A ritmus, a zene bennünk volt, azt mondják a sváb gyerekek táncolva születnek. Két kocsmá volt a faluban, az egyikről a Klag-kocsmáról már beszéltem, ez a fő úton volt, ahol még most is Kardos Évi néni lakik. A másik lent a faluban – valahol ott, ahol a **Szüle Mária** néni lakik – a **Rohn kocsmá**.

Mindkét helyen a zene – természetesen – fúvós volt. Úgy emlékszem a németkériek 14-16 fővel a **Klag kocsmában** fújták és jöttek még a gyönkiek. Véleményem szerint keringőzni, polkázni a fúvós zenére lehet igazán, amit nagyon korán megtanultam, ezért a lányok – még az idősebbek is – szerettek velem, velünk táncolni. A tánc szeretete a vérembe ivódott, még ma is – 75 évesen – a legjobb táncosok egyikének tartanak a budapesti sváb bálokon.

A táncmulatságokon kívül még jól emlékszem a **Szüle Mátyás** – unokatestvérem – esküvőjére, lakodalmára. A lakodalom a **Gangl János** bácsi házában volt – a menyasszony bácsikájánál – a tánc a szomszéd Klag (Kardos) kocsmában.

Vacsoránál a gyerekek, a fiatalok külön ültek. Mellettem **Gutai (Hahn) Matyi**, akivel sokat bolondoztunk, a csirkecsontokat egymás tányérjába dobáltuk – ez a putzemann – és nyagokat neveltünk. Ekkor 4 éves lehettem.

Eszembe jut még a **Vogel Ádám** és **Schmidt Mária** esküvője. A menyasszony anyai ágról (anyja apám testvére volt) unokatestvérem. Valaki a hátán vitt az eseményre. A pincehegyen laktak, a fúvószenére és a hancúrozásra emlékszem. Vogelné, Schmidt Máriát Németországban meglátogattuk, erről később beszélek.

A szomszédunkban is volt lakodalom a (Dolláros) **Gangl Mihályéknál**. Három gyermekük született Rozi, Maris, Misa, akikkel később Németországban, majd a nyári ünnepeken találkoztunk.

Miért kapta Gangl Mihály a Dolláros nevet? A szegény paraszti sorból menekült Amerikába, amikor anyám testvére Ádám is kiment. Néhány évet kint dolgozott – talán a 20-as évek végén – hazajött. Annyi pénzt össze tudott gyűjteni, amiért földet vásárolt, közép-paraszti szinten tudott gazdálkodni azután.

Parasztgyerekek és a munka, állatok nevelése

Enyéimnek sokszor meséltem, a parasztyerekeket milyen fiatalon befogták a paraszti munkába. Talán még óvodás lehettem, amikor már el kellett látnom az apró jószágot, csirkét, kacsát, libát. Vízet adtam nekik, zöldet vágtam, míg a felnőttek, Mama, Szusz néni, nővérem, bátyám – akik 8-10 évesen – kint voltak a határban.

Iskolás koromban összedolgoztam **Hahn Katival**, aki szemben lakott, de volt egy kertjük a Rét utcában. A kertekben szedtük a salátát, a répalevelet és egész nap etettük a két gazdaság állatait.

Később már libapásztor lettem, ami igen felelősségteljes megbízatás volt. Gyermekeként 30-32 libára vigyáztunk. Amikor nagyobbak voltak, kihajtottuk a libavárosba a grundra, öten-hatan – ez ennyiszer 30 liba –, az imbolygó, hömpölygő sárga-fehér sereget. Egész nap terelgettük, a kis tónál, folyónál megittattuk. A sok gyerek érdekesebbnél érdekesebb játékot kitalált és játszott, de az őrizést, vigyázást komolyan vettük, egy libának sem eshetett baja.

Ahogy a libák nőttek, tollasodtak, már korán reggel – 4 órakor – indulni kellett velük a tarlóra, hogy a déli melegig jóllakjanak és elérjünk a pihenőhelyre, valamelyik kútig, pl. a **Bognár dűlőig**. Itatókat vittünk, a libákat árnyékra tereltük, megittattuk, míg a libák pihentek, aludtak, – az állatok a déli melegben nem legelnek – kezdődhetett a játék.

A déli meleg elmúltával az állatok ébredeztek, emelték sorban a fejüket, elindultunk hazafelé, de másik dűlőben, ahol volt még kalászos tarló.

A libák lassan, totyogva, legelve haladtak, mi gyerekek is fáradtan, mert ez az út libának és gyerekeknek is hosszú volt, oda-vissza 6-8 km. Kétszer kellett gyorsított iramra serkenteni őket, a kút felé haladva délben és este hazafelé, hogy sötét előtt hazaérjünk.

A Mamáék általában előbb hazaértek. Ő a kapuban fogadott, egy-egy libát fel emelt, megnézte milyen kemény a bögye, jól lakott-e. Üres bögyet soha nem talált, így szidást sem kaptam soha, de különösebben dicséretet sem, természetes volt, hogy a ránk bízott dolgot jól kellett elvégezni, mi pedig büszkéek voltunk, hogy fontos családtagnak számítottunk, ezzel járultunk hozzá a család megélhetéséhez. Legeltetés idején – nyáron – otthon nem kellett etetni őket.

Kövessük a libák további sorsát. Anyám, nővéren, Szusz néni a földön ülte tömték őket, a térdük alá téve, szorítva. Hogy ne kelljen felállniuk a cserénél, általában én adogattam a ketrecből ki és be. Egyszerre 10-15 darabot tömték, amit jó kövéren az átvevő **Friedmann Oszkár**hoz (zsidóhoz) vittünk. A györkönyiek és mi sem ettünk rendszeresen libát. Hogy miért? Szép pénzt kaptunk érte, a másik, úgy mondták: nem is szerettük. Előfordult, hogy tömés közben a gigájában megakadt a tömős kukorica, elvitték olyan asszonyhoz, aki ki tudta venni a szemet, vagy ha már nagyon fuldoklott, levágták, csak ilyenkor ettünk libahúst.

Igazából nem is szeretttük, száraz volt, szívesebben ettünk kacsát – amiből 30-40 db-ot neveltünk – vagy csirkét, kakast levesnek, vagy töltve, filclivel. Minden vásárnapra jutott 1-1 kacska és csirke. Szusz néni a csontosát rága le, Mama a nyakát, szárnyát ette, mi a húsosából ettünk, a combot, mellet. A liba tolla nagy érték volt, ezt is fölvásárolta a zsidó. A tömésig kétszer tépték, de csak a finomabb pihe tollakat. Ennél a műveletnél is együtt dolgozott az egész család apraja-nagyja. A tollat nem fosztották, mint Tokodon, csak a pihés tollat tömték a párnába, dunyhába, jó keményen. A Mama nem adta el mind, gyűjtötte a gyerekeknek – egyformán a fiúknak is – stafírungba. Kaptam két dunyhát, két párnát. Még ma is az a toll van a fejem alatt, aminek a libáját én legeltettem.

A parasztyerekek az állattartás minden csínját-bínját kitanulják, a huncutságaival együtt. A kisállatokat egész kicsi koromtól gondoztam, ettettem, ahogy nőttem, mindig többet bíztak rám, amíg a tehenek, ökrök lettek a barátaim.

Télen is volt feladatom, a tojó libákat reggel kiengedtem és hátrahajtottam a kertbe, rétre. Nem volt kerítés, a szomszédok libái is ott totyorogtak a réten. Csak akkor engedtem ki a libákat, ha a mi gúnárunk legalább egyet meg nem cicerézett, de ő zárva maradt az ölben. Az idegen gúnárok szívesen udvaroltak a szomszéd libáknak, ha a gúnárjuk ott volt, az elzavarta a tolakodókat. A mi gúnárunk az ölben maradt, így szabad volt az udvarlás, ezt huncutul figyeltem, ha a mi libáink – általában három volt, ismertem őket – elfogadták az udvarlást, félre léphettek, mert szabadok voltak – akkor engedtem ki a mi gúnárunkat. Úgy okoskodtam, az idegen gúnárapától a mi kislibáink szebbek, egészségesebbek lesznek, örömet szerzek a libának is, a kiengedett gúnárunk is udvarolt nekik, így a mi tojásaink mind fiasak voltak.

Országos Széchenyi Könyvtár

A gulyás évekről

Az állatok – tehen, üsző – legeltetése igen fontos volt a családnak, a gazdaságnak. Az ökröket nem legeltettük, mert azok dolgoztak napközben. Amikor szántottunk, vagy a kukoricát ekéztük, pihenésképpen, vagy munka után, kötéllel vezetve – legtöbbször, már kisebb koromban is én legeltettem az út szélén, a földek végében. Ekézés után a felnőttek kapálták a kukoricát, én legeltettem az ökröket.

A közös legeltetésről írok.

Először a bátyám járt ki a **Huber Ádámmal** (az unokatestvér) aki vele egyidős volt. Ha a bátyámnak más munkája akadt, én mentem helyette, ha az unokatestvérenek, akkor az öccse, **Matyi** társult a bátyámhoz. Mindig egy nagy és egy kicsinek kellett ilyenkor együtt mennie.

Ahogy nagyobb lettem már önállóan vittem a tehenünket és az üszőt, de vállaltam hozzá más ötöt pl. **Jilling Ádámét** a libavárosból, a szomszéd **Gangli** (dolláros) **Miska** bácsi állatait.

Korán tavasszal indultam – naponta – és november közepéig, a búcsúig gulyáskodtam. Ezt hogy tehettem iskolaidő alatt? A hatodik után (12 évesen) ott-hon maradtam, hogy paraszt maradok a többi társammal együtt. Ekkor már a háborús szelek fújtak, bizonytalanná vált minden.

Egy állat legeltetéséért 1,5 q – 2 q termést kaptam, vagy pénzben kifizettek. Így 12-14 évesen 7 állatért feleltem, jóllakottan kellett hazahajtani, ezért jó legelőket kellett találnom. Szépen kerestem, amire nagy szüksége volt a családomnak. Hol legeltettünk? A gazdák a gabonaföldeket – mikor már zöld volt – megszórták baldacinnal, vagy lucernával, aratás után a takarmánynövények zöldelltek, ide is hajtottuk az állatokat. Természetesen az állattulajdonosok földjeire. A takarmánnyal bevetett földeket két évig hagyták – értékes takarmány – majd újrászántották a gabona alá. Vagy a dűlőutak mentén terelgettünk, legeltettünk.

A déli pihenő idejére valamelyik kúthoz kellett érni. Ezek voltak: **Bognár, Maravcsik, Szigeti, Petrás, Kurcz, Sziksz, Meszlényi, Kapavári kutak**, körülöttük nagy legelőterület, ami – kúttal együtt – a község tulajdona volt. Itt 8-10 gulyás közel 100 marhával delett.

A gémes kutakból a hosszú vályúkba kellett merni a vizet, felváltva a kis gulyásoknak, ez sem volt könnyű munka.

Mikor még nem gulyáskodtam, de valamit dolgozni tudtam – szőlőt kapálni, aratáskor kötözőt tekerni – engem is kivittek a határba. Hajnalban indult az ökrösszekér, én – a legkisebb – a saragjában aludtam, időnként kilestem, kívántam, jaj ne érjünk oda még. A hajnali szürkület, az ökrök monoton léptei, a kocsi ringató zötykölődése még a felnőtteket is álomba ringathatná, hát még a gyerekeket.

Robotmunka

Nem volt sok földünk, talán 7 magyar kishold. Ezt Anyámnak – Apám betegsége alatt, halála után – segítséggel és napszámosokkal lehetett megművelni. A segítőkről a későbbiekben beszélek köszönettel. Ahogy nőttünk, erős serdülő majd legények lettünk, Anyánknek egyre könnyebb lett.

Műveltük a saját földeket – amibe a Szusz néni földjei, majd a sógor örökölt földjei, sőt a bikácsi **Liszveszja** (Bözs néni) földjei is tartoztak.

Anyyira szorgalmasak voltunk, hogy a mi földünk mellett béreltünk is, vagyis bérben dolgoztuk **Just Ádám** – Mama Amerikába ment testvére – Bözs néni földjeit, ami néhány hold volt.

A nagyobb gazdák **robotba** adták a földet. Egy hold műveléséért 35 napot kellett ledolgozni az ő földjein. Akkor kellett menni, amikor szüksége volt ránk, aratni, kaszálni, permetezni, vagyis bármilyen munkára.

Aratást is vállaltunk, minden 10. kereszt volt a mienk. Bátyám aratott, Anyám markot szedett, én a kötözőt raktam, gereblyéztem, egy csapatban 4-5 ember volt. Ez igazán kizsákmányoló munka volt, borzalmasan nehéz.

Téli élményem, amelyek képei tisztán élnek bennem. **Tápéra** mentünk 6 km-re - egy birtokra - **fát vágni**. Hajnalban keltünk, hogy világosra odaérjünk. Nagy hó volt - ami mostanában nincs - megindult a csapat egymás nyomába lépve, a világító hóban kigyózott a fekete pontemberkék serege. Hátunkra kötve a fejsze, a fűrész és a tarisznya, lábunkon a nagy nehéz csizma. A hótaposástól fáradtan kezdtünk a munkához.

Az intéző fogadott, elmondta, a földtől milyen magasan lehet elfűrészelni a fát, milyen vastagságú gallyakat, rőzsét kell kévébe kötni kötéllal, vagy fűzfavesszővel. Körbeásva, gyökerestől döntöttük ki a fát. Mienk volt - fizetségként - a tuskó, a rőzse minden harmadik kötege. Egy kicsit csaltunk is, mert vastagabb ágakat is tettünk a rőzse közé. A törzset méretre vágva köbökbe kellett rakni. Egyik évben egy hónapig jártunk, négy, öt kocsival hoztunk haza. Az udvarban mindig volt néhány évre való fa, tuskó széthasogatva, rőzse összekötve, művészi rendben boglyába rakva. A családom is megcsodálta a farakásokat a Mama udvarán.

Amit otthon láttam, azt a tokodi házamban is csinálom, rendbe rakott fát, udvart lát nálam a vendég, bizonyíthatom: az otthon, az indítás meghatározó az ember életében.

Kereseti forrás volt télen még a **vadhajtás**. Jöttek a grófok, (a belga grófok is) a helyi vadászok, nekik kellett a puskacsővük elé hajtani a bekerített vadat (nyulat, fácánt stb.). Együtt voltunk többször Pámer, Szűcs, Szűsz, Folweiler, Huber, Bauer, Gangl gyerekekkel. A legények szívesen vállalták ezt a munkát, mert egyszer-kétszer akadt egy-egy nyúl, fácán, amivel a bokrosban megléptünk. (Mi találtuk meg előbb a lelőtt vadat, mint a vadász.) Ezért a munkáért a birtokostól 5 kéve rőzsét kaptunk 1 napra.

Anyánk ekkor már a család ellátásán kívül némi pénzt tudott összerakni. Ha a mi nadrágszűj parcelláink mellett eladó darab volt, azt meg kellett venni, ha sikerült, nagy boldogság volt a családban. Azért is, mert kevesebb bér-, robotmunkát vállaltunk a nagygazdáknál.

Összedolgoztunk, gyarapodtunk, ezért érthető volt Anyám miért tiltakozott a tanulásom miatt, aminek többször nekifutottam, vagy Pestre mentem dolgozni.

Lovas kaland

Egyik legkedvesebb gyermek-, legény-, felnőttkori barátom **Pámer Pali** pincéjében kóstolgattuk finom borait, közben a közös élményeket, eseményeket bontogatjuk emlékezetünk tárházából, egymást kiegészítve, nagyokat röhögve. Akkor még az aranyos Zsuzsi is élt.

*Pámer Pali pincéjében Szüle
Katival 1997.*

Legszebb, legérdekesebb élményünk az agalacsi lózsákmányolás volt. – Hány évesek voltunk Pali? – Talán 17. Az oroszok bevonultak a faluba, a front megállt. Naponta összeszedtek 20-30 férfit, lövészárkok-ásásra, vitték őket Cseresznyés – Akalacs – Paks felé. Az egyik csoportban mi is benne voltunk Palival. Amikor a normát teljesítettük, elengedtek. Fáradtan ballagtunk hazafelé, toronyiránt. Akalacs tanyán a ház mellett két lovat pillantottunk meg, egyből felismertük, hogy **Binder Miklós** fiatal, igen vad, félmura erős lovai voltak. Ez is a parasztember különleges tulajdonsága, megismeri, ismeri a falu összes lovát. Az oroszok minden lovat – amit összeszedtek – elvittek, de ezzel a kettővel nem tudtak megbirkózni, megszöktek tőlük, és a tanyánál maradtak. **Géring Pista** bérelte a tanyát, paprikatermeléssel foglalkozott.

Elhatároztuk, hogy hazavisszük őket – úgy gondoltuk, magunknak – de milyen módon, nem tudtuk, mert nem volt rajtuk szerszám, csak egy kötél a nyakukon.

Próbáltunk felülni a hátukra, de ficáncolva rögtön ledobtak. A tanyán lévő emberek segítségével – ők találták ki – a kötelet megfogva zsákot dobtak, húztak a fejükre, egy hordó mellé vezették – amire mi felálltunk (egymás után) – és összehangolt munkával mi fölugrottunk, közben a zsákot lerántották, a lovak, mint az őrült, vágtaözva elindultak. A sörényükbe kapaszkodva próbáltunk a hátukon maradni. Palinak könnyebb volt, értett a lovakhoz, lovaik voltak, nekünk csak ökreink, így lovagolni nemigen volt alkalmam.

A lovak, amikor elfáradtak, szépen, lépésben kocogtak, a pofájukat paskolva adtuk meg az irányt Györköny felé a kb. 4 km-es úton, úttalan utakon, fák, bokrok között.

Földeken keresztül a mi kertünk felé közeledtünk. A kertek alatt lányok beszélgettek (**Hauczinger, Wiedermann, Bauer**), még a fehér kendőjükre is emlékszem. Amikor észrevették a két vad lovat felénk közeledni – azt hitték oroszok – futásnak eredtek, ezen mi jót röhögünk.

A kertünk végénél, amikor leugrottam a lóról, a fájdalomtól alig tudtam lépni, arra emlékszem sokáig égett a hátsórészem.

Először hozzánk mentünk, az egyik lovat bekötöttük a mi istállónkba, az ökrök mellé, a másikat a Pali vitte haza. Örültünk a lovaknak, nem is gondoltunk arra, a gazdájának kellene visszaadni. Később, amikor Binder Miklós megtudta, hogy hazahoztuk a lovait, természetes volt, hogy elvitte. Nem sokáig örülhetett az előkerült lovainak, mert néhány nap múlva újra elvitték az oroszok, és már nem jöttek vissza. Talán nálunk megmaradtak volna.

A lovas kalandnak még nincs vége. A következő történet egy kicsit szomorúbb, az a fontos, hogy élve kerültünk ki belőle.

Több emlékem fűződik **Hahn János** bácsihoz, ezért évekig készültem meglátogatni őt, újra felidézni, amit együtt éltünk át. Ő akkor kb. 40 éves férfi, én a 17 éves siheder. Rövid találkozásaink voltak, mindig elmondta:

- András, életemben nem fáradtam úgy el, mint akkor a lóvezetésnél. Ezen most már jót neveltünk.

Mindig érdeklődtem felőle, míg a közelmúltban a halálhíréről értesültem.

Újra megfogadtam, amit meg kell tenni, meg kellett volna tenni - nem szabad halogatni, mert kifutunk a ránk és másokra szabott időből. Ez a gondolat késztet arra, emlékezzek, írjak gyorsuló ütemben. Most arra kényszerülök - az ő segítsége nélkül, egyedül mesélem el - amíg még emlékezni tudok - nagy kalandunkat, a **lóvezetést**.

Lóvezetés Medgyespusztáig

Pámer Palival visszahoztuk Akalacsról **Binder Miklós** vad lovait. Elmondtam, hogy az oroszok a faluban - talán másutt is - összegyűjtötték a maradék lovakat, köztük a „mi” megmentett lovainkat is A libavárosi „simli” Pámeréknál volt a gyűjtőhely. Hajtókat kerestek, jött hozzánk az esküdt és egy katona, hogy Nagydorogi állomásra kell elvezetni a lovakat, onnan vagonokban viszik tovább őket.

Éjjel két óraker zörgették fel Anyámat, tudták, hogy a két fiát még nem sikerült elkapni, elvinni. A bátyám többször mondta, én menjek, biztos visszaengednek, mert még nem vagyok 18 éves. Én akkor lázasan feküdtem, az ágyban találtak, nem volt időm megszökni, elbújni. A bátyám akkor, talán nem is ott feküdt. Felöltöztem, az utcán láttam a szemben lakó **Hahn János** bácsit, őt is felkeltették több más emberrel együtt. A többiek nevét János bácsi meg tudta volna mondani. Mentünk a libavárosba a lovakért. Egy ember 5-6 lovat kapott, összekötözve kellett vezetni. Egymás után ment egy-egy csapat az éjszakában, talán 8-10 hajtó lehetett. Elöl egy lovas orosz, meg hátul egy Elhagyva a falut, a temetőhöz érve szóltam János bácsinak:

- Engedjük el a kötelet, csússzunk az árokba, a lovak úgyis mennek tovább a többi után.

- Menjünk tovább, nemsoká Nagydorogra érünk, virradatra már vissza is térünk a faluba.

Így hát maradtam, bandukoltam a kötelet fogva. Utána nagyon megbántam, hogy a János bácsira hallgattam.

Elértük a nagydorogi állomást és nem balra kanyarodtunk, hanem egyenesen mentünk át a síneken Sárszentlőrinc felé. Mire világosodott - nem Györkönybe - Nagyszékelyre értünk. Akkor már menni is alig tudtam, a lovak húztak. Időnként felültünk egy-egy ló hátára, de nyereg nélkül feltörte a fenekünket, kénytelenek voltunk tovább gyalogolni. Többször rosszul lettem - mert lázasan indultam - János bácsi ápolgatott. Tamásinál már szinte ájultan kapaszkodtam a kötélbe, de csak hajtottak tovább, egészen **Medgyespusztáig**, a megtett út 45 km volt.

Itt kaptunk „dokumentot”, hogy nem szökött katonák vagyunk. Pihenés nélkül rögtön visszaindultunk, nehogy meggondolják magukat. Hogy volt erőnk 45 km megtétele után újra gyalogolni, nem tudom.

Pincehely közelében igazoltattak és beállítottak egy személyautónak bunkert ásni. Mint az állatok dolgoztunk, hogy minél hamarabb elmehezzünk. Innen Nagyszékelyig (kb. 10 km) tudtunk elmenni, sötét este volt, erőnk elhagyott, halálos fáradtság jött ránk. A cipőink szétszakadtak, a lábunk véresen beledagadt.

Egy házba bekopogtunk, egy néni fogadott bennünket, enni adott, megmosakodtunk és szép tiszta ágyban töltöttük az éjszakát. A falut svábok lakták, mi is így beszéltünk, ez garancia volt, hogy nem csavargók vagyunk.

Többször gondoltam rá, felkeresem - mégsem tettem - már nem tehetem, biztos rég meghalt - hogy még egyszer hálásan megköszönjem a vendégszeretetét, az ételt, az italt, tiszta ágyat, cipőt.

Hajnalban indultunk tovább Györköny felé, térképünk természetesen nem volt, a János bácsi ismerte az utat. A visszaindulástól hazáig az út kiesett az emlékezetemből, gondolom a lázas állapotom miatt.

Feleségem megnézte a térképen, 90 km volt a mi hosszú gyaloglásunk. Elmondtam, így is emlékezem **Hahn János** bácsira.

Ez az út nagy tanulsággal szolgált - a nyiladozó értelmem, a történeti összefüggések, történelmi események ismerete nélkül - többet engem az esküdtek, az oroszok nem csapnak be megfogadtam, szöktem, bujkáltam több napig kazlakban, padlásokon, istállóknak aludtam, aludtunk a bátyámmal, ruhástul, hideg élelemért éjjel mentünk haza.

A hosszú gyaloglás és a fogadalom mentette meg az életünket. Ezt a következő történet szemléletesen igazolja.

Toborzás malenkij robotba

„Malenkij robotba” toborozták az embereket. Kidobolták, minden házból egy embernek menni kell 18-45 éves korig. Mi nem jelentkeztünk, ezt tudta az esküdt, hát elkísérte hozzánk az oroszokat, majd ők bekísérnek. Minket nem találtak otthon, elvitték a beteg Szusz nénikét az iskolai gyűjtőhelyre. Néhány napig ott tartották tüszként, amíg minket megtalálnak.

Ekkor jöttek hozzánk újra – az esküdt és a két orosz – hogy kicseréljenek a nénikémmel.

Az ablakunkból – ahogy már mondtam – kiláttunk a községházáig, láttuk őket jönni, tudtuk, hogy minket fognak keresni. Így is volt.

Akkor már több napja nem ettünk főtt ételt, Anyánk unszolására előjöttünk. Tyúklevest főzött az éhező fiainak, amit a tányérba már ki is mert. (Csak az esküdt tudta, hányan vagyunk, kinek van kimerve a leves.) Tudták: a közelben lehetünk. Méregbe gurultak és vadul keresni kezdtek. Feldúlták az egész házat, istállót, padlást még a trágyába is beleböktek. Annyi időnk volt, míg odaértek, hogy a szomszéd, Gangl Miska szénapadlására meneküljünk. A cserepek között lesve láttuk, nálunk merre járnak szuronnyal, villával, viharlámpával keresnek. Mivel nem találtak, ugyanúgy végigjárták a szomszédok házát, padlását. Feljöttek a szénapadlásra is, ahol mi egész a tető alá bújunk az ereszig – tele volt szénával – magunkra húztuk a szénát. Mellettünk mentek el szurkálták jobbra-balra a szénát. A gondviselés kegyéből mellénk – nekem a csizmám mellé – böktek a villával.

Mikor látták, hiába keresnek, valamelyik előljáró javaslatára a beteg nénikét hazaengedték a kis motyójával együtt, amit a „malenkij robotra” csomagolt.

Ha akkor megtalálnak, meghalunk a többi györkönyivel együtt valamelyik szép nagy ólombányában.

Nagyon kevesen jöttek vissza, a **Kirschner lányok** (kettőt vittek el egy házból) a **Koch János**, aki velem egyidős volt, a **Lükl András** is, 4 év múlva jöttek haza. Az egyik **Huber Ádám** unokatestvérem ottmaradt.

Az esküdtek lelkiismerete foglalkoztat: tudták hova toboroznak? Elkísérik a katonákat a házakhoz, Anyámhoz, hogy elvigyék a nehezen felnevelt fiait – és többet nem jönnek vissza. A saját „bőrüket” féltették, kellett nekik? Mi lett volna, ha megtagadják? A kitelepítettek listájára kerültek? Nem hallottam bántásról, elhurcolásról, itt maradtak köztünk – a falu elfogadta őket?

Mátyás bácsi trafikja

Megállunk a falu közepén – a kereszt elágazásnál – az iskola sarkánál, most szépen parkosított terület.

– Itt állt a Matyi bácsi sógorom trafikja. – mondom.

- Gyerekeink, kisebb, majd nagyobb korukban mennyire szerettek ide jönni. Árulták a lottószelvényt - a Matyi bácsi szelvényeit ők tölthették ki - a csokoládét, cukorkát - amiből egyet-egyet kaptak is - emlékezik a feleségem.

- Szódát is árult a sógor!

- Emlékszel arra a két öregre, aki órákig ült itt a kispadon, belátva a falut négy irányba, várva a buszok érkezését, a le-, felszálló utasokat?

- Hogyne emlékeznék - mondom - **Schweigert Herman** volt az egyik, ő testi, szellemi fogyatékos, neki társaságot, elfoglaltságot jelentett a „kispad”, ki-egészítője volt a társaságnak. A másik az öreg **Stern Imre**, ő zsidó, idősebb, fáradt ember, akit időnként itt meglátogatott - talán a busszal megérkezve - a fia, a hosszú, szürke kabátjára emlékszem.

Itt beszélgetett még **Kómer János** bácsi, aki a közelben lakott, a trafik mellett a dombon.

A Gabi lányom is emlékszik a beszélgetőkre, a segítségével egyeztettük a neveket. Itt tudhatták meg a Lottó, Totó nyerőszámait, a buszok indulását, érkezését és egyéb fontos híreket. A gyerekek is szívesen jöttek egy csokiért, két szem cukorért, később rágóért és a Matyi bácsi viccelődéséért. Az asszonyok sem maradtak ki a „klubéletből”, a szőlőbe menet lerakták a szódásüveget, kapálás után betértek érte, nekik is kijárt az öregek csipkelődése és a jóízű nevetés.

Természetesen voltak más vendégek is, akik vásárlás után leültek beszélgetni, nézelődni, így fontos társasági fórum lett a faluközpontban lévő trafik.

Az épített trafikot - amit a „sógorék” építettek - lebontották, Matyi bácsi nagy szomorúságára. Nem volt nagy haszon, csak egy kis kiegészítése az igen kevés 100%-os rokkantnyugdíjnak, de biztonságot, mindennapi munkát, az élete értelmét, fontosságát jelentette.

Valószínű a Hivatal jóindulatának köszönhetően, a tér másik oldalán levő buszmegállóban kapott egy sarkot, ahol tovább trafikoskodhatott.

Majd a falurendezés következtében - ez is lebontásra került, így munka nélkül maradt.

Matyi bácsi egyre nehezebben tudta megtartani lebéult fél testét a viszonylag ép fél oldalával. Dolgozni, önállóan járni nem tudott. Jó időben a terasz szélétől védett zugában napozott, csapkodta a felé közeledő legyeket, nézte a fölé magasodó templomtornyot, várta az óra ütéseit. Hidegben a kályha melletti fotel volt a pihenőhelye.

A beszélgetőpartnerek is elmentek rég, a trafik is a múlt, talán már a középkorúak sem emlékeznek rá

Matyi bácsi szeretetre méltó, igen értelmes, tragikus sorsával megbékélt, jókedélyű, kedves rokon emlékét még a gyermekeink is szeretettel megőrzik, írok róla, hogy az unokáink is ismerjék.

„Öregkatink” igen nagy szeretettel, türelemmel hosszú évekig, fekvőbetegként ápolta „Kiskati” segítségével, míg eltávozott oda, ahova egy taposóakna repesze már 45 évvel előbb el akarta küldeni.

A kitelepítésre így emlékszem

A faluban csak svábok laktak. A hivatalnokok a főjegyző: **Kórossy József**, jegyző: **Szabó Lajos**, a tanítók: **Bundzsák, Büki, Németh**.

Magyar származásúak voltak, de szívvel lélekkel beilleszkedtek a németajkú közösségbe.

A kitelepítés kezdetén csak azokat vették a listára, akik volksbundisták voltak, vagy német nemzetiségűnek vallották magukat, egy előzetes összeírás alkalmával. Rábeszéléssel mi is németnek vallottuk magunkat, (nálunk a **Hauer tanító** volt, aki máshonnan – úgy tudom Sopronból – jött Györkönybe) így láttuk különben is jónak.

Sokan magyarosították a nevüket, azt remélték, így maradhatnak. Sok pénzt kifizettek az ügyvédeknek, ügyintézőknek, ennek ellenére kitelepítették őket. Pl. **Krausz Pál** családját aki Kárpátira magyarosított. Egy újságcikket őrzök, amelyben mint könyvtárigazgatót mutatják be.

Tudomásom szerint a három hullámban történt telepítés végén már mindenkit listára vettek, válogatás nélkül. A mi családunk is összepakolt, a szoba közepén állt a batyu a meghatározott mennyiségű ágyneművel, ruhával, élelemmel. Tudtuk már a vagontársaink nevét is, **Koch Rozi** (néni) családja, **Rohn János**.

A bátyám volt a család ügyintézője, a mindenkor létező korrupciót kihasználva – összebarátkozott a rendőrökkel – megegyeztek, hogy egy hordó pálinkát felviszünk a vagonba, a csomagok alá rejtjük, majd megérkezve eladjuk és lesz egy kis pénzünk az idegen országban.

Az állatok elhelyezéséről is próbáltunk gondoskodni – mire gondoltunk ezzel, hogy hazajövünk és visszakapjuk azoktól, akikre bíztuk? A nagy süldőt a **Szücs Samu** bácsiékhoz – a Bözse nénihez – vittük. A borjút levágtuk és disznóhússal feldolgoztuk, ezt is összepakoltuk az útra.

A tehenet eladtuk.

A lisztet és egyéb terményt – éjszaka kocsival – átvittük Nagydorogra Szabóékhoz. Mivel itthon maradtunk, éjszaka – ahogy szükséges volt – zsákban a válnokon visszahoztuk, visszaloptuk.

Még egy „mentési” műveletről beszélek. A megtermelt bor nagy részét eladtuk, többek között **Egyed Miskának Sárbogárdra**. A tragédiában segíteni akart rajtunk, és a következőt agyalták ki:

A sógorával, **Komjáti Józseffel** eljöttek hozzánk rejtőzködve, mert a falu körül volt zárva. Az ökröket befogták – nagyon szép állatok voltak – a kocsira 2 nagy hordó bort fölpackoltak, felültek a bakra és Sárbogárd felé indultak. Termé-

szetesen igazoltatták őket a falu határában. Egyed Miska igazolta, hogy kocsmáros, itt vette a bort és viszi a kocsmájába. Elfogadták, így mentették meg a két ökröt, a szekeret és a több hordó bort.

Ha Sárbogárdon átjövünk - vagy ott tankolunk a kocsmá előtt - mindig mutatom az Egyed kocsmá épületét, hálásan gondolva a segítőkész ismerősökre. Évekkel ezelőtt bementünk, de ismerőst már nem találtunk. Komjáti Józsi bácsit is terveztük meglátogatni, de ez mindig elmaradt. Sárbogárd fő utcáján volt egy nagy háza, erről tudok.

Egy kis kitérő.

Nemrég meglátogattam **Egyed Miska** kocsmáját Györkönybe menet. (Most benzinkút van a másik sarkon.) Teljesen átépítve, a füstös, de hangulatos kocsmahelyén „flancos” étterem, a főúttal párhuzamosan, hozzáépítve talán 20 szobás panzió, (többnyire külföldi vadász vendéggel), nagy udvar nyári multságokra megépítve. A mai tulajdonos elmondta, fia a nagyhírű, népszerű (a vasútállomás közelében nagyforgalmú) kocsmáról és az Egyed családról visszaemlékezést írt, amit kibővítve folytat.

Folytatom a kitelepítést.

Egy szerelvény elment, mi a második transzportba voltunk beosztva, amelynek az indulását lefűjták. Akkor azt mondtuk, minket még egyszer nem csapnak be, újra bujkáltunk. Hol bujkáltunk?

A hatóságok kerestek minket, nem találtak, a három nővel (Mama, Szusz néni, Kati) és a nyomorék sógorral nem tudtak mit kezdeni, ezért levettek a kitelepítési listáról bennünket.

Mivel Komjáti Józsi bácsit megismertük, ő elfogadott engem cselédnek a többörzsöki tanyájára, ott laktak ők is. Pár hónapig voltam ott - 18 évesen - nagyon sokat dolgoztam, minden nehéz paraszti munkát, de jól bántak velem, a tisztaszobában aludtam, enni-, innivaló volt bőven. Ők is megszerettek, hisz nem volt gyerekük, gyerekükként bántak velem. Az Ádám is volt itt valameddig.

Még az ökrökről valamit: Józsi bácsi Kálózdra vitte egy barátjához, ott biztonságban voltak, majd eladtuk őket.

Szokatlan volt először a munka, mert lovakkal kellett dolgozni - nekünk csak ökreink voltak. Józsi bácsi mondta - csapj közéjük, a lovak is engedelmes jószágok, tudják, mit kell csinálni. Hamar megszoktam a lovakat is

A szomszéd tanyára került **Pólon Misa**, a barátom, hogy szökött-e, már nem tudom, Marcsa néninek hívták a gazdasszonyát. Nagyon örültünk egymásnak, többször mulattunk a már ismerős Egyed kocsmában. Egyszer kaptam kölcsön egy biciklit és elkerekkeztem Lajoskomáromba - kb. 25 km - táncmultságba. Bál után egy Györkönyből elszármazott családnál **Jilling Andráséknál** aludtam. Nagy meglepetésemre a mulatságon két barátommal találkoztam: **Pámer Palival** és az öccsével **Matyival**, ők rokonoknál voltak itt, hogy miért azt már nem tudom, talán ők is szöktek a faluból. Két hétig itt laktak, amíg ki nem dobolták, hogy akinél szökött katona vagy idegen fiatalok vannak, jelentkezzenek. Akkor Pali és Matyi máshol bújtak el.

Szökésünk után még indult szerelvény, tavasszal. Az állomásfőnök is ismerte a szökött sváb fiukat és értesített minket a vonat érkezéséről, amelyen györkönyiek voltak. Tudtam, hogy a sógorom testvére **Pámer Lőrinc** és családja is a szerelvényen van. Kaptam Komjátiéktól két tábla szalonnát, a szerelvényt végigkiabálva kerestem őket – mindenki segített – míg megtaláltam. 1960 év körül az Ifjúsági Utazási Iroda szervezésében NDK-ban jártunk, találkoztunk. Előre leleveleztük és ő a fiával Halléből átjött Drezdába, nagyon nehéz leírni a sírást, a hálálkodást, az örömet, hisz én voltam az első hazai györkönyi, akivel találkozhattak. A fiatal Lőrinc is már ősz öregúr lett, mostanában vele és a feleségével Györkönyben többször találkoztunk. Az öröm változatlan maradt.

Tehát a kitelepítés folytatódott. A mi összeírt csoportunk nem indult, de a házakat el kellett hagyni, különösen akkor, ha a derecskei, vagy más telepesek, vagy a felvidékiek megérkeztek és kiszemelték a sváb házakat. Rokonokhoz, ismerősökhöz hurcolkodtak a családok a kis motyójukkal. Ekkor én Sárbogárdon voltam. Anyáméknak is ki kellett menni a házukból, azon csodálkozom, szegény Anyám szíve hogy nem hasadt meg ekkor.

Anyámékat **Szücs Samu** bácsiék fogadták be. A menthető ingóságot, bútort, mezőgazdasági eszközöket, tüzelő és egyéb fát ide vitték és a templom mögötti Pámer házba, majd a rokonokhoz, ismerősökhöz, akik itthon maradtak.

A mi házunkba egy felvidéki asszony, **Bözse néni** került a lányával és a testvérével. Őket a magyarságuk miatt telepítették ki Szlovákiából, azzal a különbséggel, hogy minden mozdítható – vagy lebontott pajtát, házat – ingóságukat vagonba rakva hozhatták, volt aki 3-11 vagonnal érkezett, erről mesélt a „sarokban” lakó Mamának a **Pakusza néni**. A Pakusza házaspárnak nem volt családja. A Derecskéről betelepített **Szárász** család fia Sándor – Ő már itt született – vette meg a házukat, amit lebontott, helyére szép nagy házat épített. Azt hiszem, a második transzporttal vitték ki a sógor testvéréeket, Lőrincéket, akiknek Sárbogárdon szalonnát adtam föl a vagonba. A Pámer házban akkor a nővéremék laktak, hárman, (Lőrincéket innen vitték el) a Mamáék és tulajdonképpen én is odaköltöztünk.

A telepesek sok helyről jöttek, leginkább a derecskeiekre emlékszem. Úgy hozták őket, hogy üres sváb házakat találnak, de ez nem így volt – talán a rossz szervezés miatt – akkor még nem volt üres ház, a kitelepítés nem indult meg. A jobb érzésűek, látva a svábok tragédiáját visszamentek, ahonnan jöttek. Mások maradtak egy darabig, felélték, amit találtak, az állatokat levágták, (a tojást tojó tyúkot), a bort megitták, dolgozni nem akartak, tovább álltak, vagy visszamentek. Így kaphatták többen vissza a házukat az itt maradt családok közül, vagy az időközben Németországból visszajöttek, mert ilyen családok is voltak pl. **Sterczér Ádámék**.

Hogy kerültem – én a siheder – a kitelepítés legtragikusabb élményébe?

Tavasszal mindig kivittük a birkákat Akalacsra, **Ibszkiékhez**. Nekünk kettő volt, szembe szomszéd **Hahn Katiéknak** három, **Widermann Katiéknak** is néhány, **Sterczer Ádiéknak** is három-négy darab. Bérleti díjat fizettünk értük, ők legeltették, gondozták őket. A gypjút már az asszonyok dolgozták föl, tutyi, nagykendő és meleg kabát készült belőle. (egy átkötve mellénynek még mindig hordható.)

Ősszel mentünk a birkákért, talán négyen fiatalok, hajtottuk őket haza a kertek felől, velem voltak: **Wiedermann Kati**, **Serczer Zsuzsa**, **Hahn Kati**. Szaladtak felénk az otthon maradtak, hogy nagy verekedés volt a libavárosban, nem engedték be **Bikács** felől a **Derecskéről** érkezett telepeseket. A kis hídnál **Pámer Mihály** és **Krämer János** háza között botokkal várták őket, itt történt az összecsapás.

Akik védték a házukat, vagyonukat az úgymond betolakodókkal szemben, összegyűjtötték – talán 20-25 főt – és a szomszéd **Sterczer András** pincéjébe vitték. Néhány név megmaradt: **Füller Mihály**, **Vogel (Forgács) Mihály**, **Binder Fülöp**, **Valter Matyi**, **Hadinger Pali** és sokan mások. **Hadinger Pali**, **Binder Fülöp** megszöktek, felénk ugrottak át a kerítésen, menekültek a kertek, földek felé.

Többen megsebesültek mindkét oldalon, de két halott is volt. **Pámer Ádám** az egyik, az összetűzésben egy rendőr lőtte le. Ő végigharcolta a világháborút, egészségesen hazajött, itt kellett a „békében” meghalnia. **Cser nevű** önkéntes rendőr lőtte le – de rendőrruhában volt – később egy sváb lányt vett feleségül, **Wenhardt Katit**, majd elköltöztek Györkönyből. Az egyik sebesült, **Rudolf Miklós** – ő rokonunk volt – nemsokára belehalt sérüléseibe. Azt beszéltek akkor, fegyverteleknek voltak. A telepesek házakba is menekültek, jászlak alá bújtak, botokkal üldözték őket, így is többen megsebesültek, őket is a **Sterczer** házból gyűjtötték össze.

Mikor a birkákkal hazaértünk, látták a rendőrök, hogy még van a környéken egy épen maradt, szép szál legény, átjöttek, parancsolták, fogjak be a lovakba és vigyem a telepes sebesülteket **Bikácsra**.

– Nekünk csak ökreink vannak – mondtam.

– Nem baj, azokkal álljon át a szomszéd udvarba.

Felrakták a sebesülteket a szekérre, bekötött, vérző fejjel, lábbal, rossz és kevésbé rossz állapotban. Mennyien voltak nem tudom, de a szekér jól meg volt pakolva. A földúton – akkor is csak az volt – zötyögve hajtottam, talán vágattam az ökrökkel. A félelmemről nem tudok beszélni, mert az leírhatatlan, remegve ültem a szekéren és minél előbb **Bikácsra** akartam érní. Mikor a templomi elágazáshoz értem egy kisebb tömeg fogadott, az ájulás kerülgetett. Fenyegettek, szidalmaztak, próbáltam magyarázkodni, hogy semmi közöm sincs az egészhez – ami igaz is volt – nem hittek nekem. Míg a kocsin lévő, vagy már lekászálódók egy kicsit mellém álltak, nem láttak az összecsapásban, az egyik – akit később felismertem – az **Arany József** volt, **derecskei** telepes, aki csak ide került, de nem maradt sokáig, felélték a felélhetőt, mint többen mások, aztán visszamentek.

Mikor üres lett a szekér, és bántás nélkül elengedtek, az ökrök közé csaptam, mintha lovak lettek volna, vágattam Györkönyig.

Kevésszer éreztem ilyen halálfélelmet, mint ekkor. Hát így kerültem bele a svábok – telepesek összecsapásának eseményébe sihederként.

Néhány név elővillan a telepítés idejéből: Pál Lajos, Szendrői, Daróczi.

A kitelepítő bizottságból **Szabó Elemér, Kis Gábor, Lelkes;** a Községházán **Pintér** főhadnagy volt a vonatvezető parancsnok.

A kormánybiztosra is emlékszem: **Ringwald.**

A titkárnőjével (akkor biztos csinos fiatal lány volt) évek múlva Budapesten egy trafikban találkoztam (övé volt a trafik), megismertük egymást.

Vagy **Babindák Sándor,** rendőr volt, összebarátkoztunk és még az egyetemi évek alatt is tartottuk a kapcsolatot. A feleségét (akitől elvált) **Dr. Herrgott Elvirát** 2002-ben látogattuk meg, amikor véletlenül pillantottunk rá az ügyvédi táblájára, a Kecskeméti utcában. A fiatalságunk szép emlékei jöttek elő a beszélgetés során.

Hasonlóképpen bukkantam rá a Körúton egy bórdíszműves tábláján **Helényi Mihály** nevére. Bementünk, véletlenül az üzletében találtuk. Elmondta, még egyszer szeretne Györkönybe menni, kísérjük el. Megegyeztünk, kölcsönösen keressük egymást, de ez is elmaradt. Ő is a kitelepítés ideje körül volt Györkönyben. Nem tudom, ha keresem, megtalálom-e még?

A telepítés idejéből egy névre tisztán emlékszem, **Nagyteleki rendőr százados,** hogy mi fűződik a nevéhez? Ő irányította a ki- és betelepítést?

A kitelepítés befejezése után a házukba nem mehettünk vissza – szerencsétlenségünkre felvidéki család került hozzánk – talán jobban járunk, ha magyar és csalódott emberek lettek volna és visszamennek a falujukba. Fájó szívvel, megálázva, mindenünkből kifosztva tovább kellett élni.

Elsőször Szűcs Samu bácsiéknál került fedél a családom feje fölé. Amikor a sógor családi házában kevesebben lettek, mert Lőrincéket kitelepítették, odaköltöztünk a Mama, Szusz néni, Ádám és én Addig a sógort a pesti kórházból hazahozták, ahova a németországi kórházból vitték – Sterczer András adott lovaskocsit a hazaszállításához az állomásról.

A Pámer ház lett a lakásunk, amíg le nem égett, erről is mesélek.

Legényévek

A Györkönyhöz, a fiatalságomhoz kapcsolódó fényképeket albumba rendezte a párom. Nagyon sok kép készült, főleg 1948-53-as évek között. Ezek nagy részét az amatőr **Köhler János** készítette. Egy-egy képet nézve – most egy beállított csoportképet, ami a pincehegyen készült – elevenen előjön a hozzá kapcsolódó esemény és a barátaim élete.

Első sorban **Braun János áll,** ő Pakson él, a temetőben láttam a sírkövét a rávéssett nevével. (Ő is visszatért a szülőföldbe.)

*Legényévek Ádival, Fülöppel,
1952*

Lükl Fülöp később is jó barátom maradt, ő sem él már. A pincehegyen laktak a szüleivel, később a családjával. Gyerek, majd legénykoromban – de családi látogatáskor is – a hegyre érve füttyentettem egyet és már jött is, mindig mosolyogva, örülve a barátnak. Később, amikor hazalátogattam sok szép délutánt töltöttünk együtt, a gyerekeink is összebarátkoztak, nyáron egyszer a találkozón beköszönnek Erzszi pincehegyi kocsmájába, szeretettel ölelik meg Erzszi nénit.

Köhler János a fényképész (nem tudom ki csinálta a képet, mert a fényképész is beállt a sorba) **Sterczér Bözsi**, a barátom nővére lett a felesége. Gyermekai tanult emberek lettek, ők is elmentek a faluból. János sem él már, az albumot nézve, minden képnél rá kell gondolnom.

Aztán én állok a kép közepén emelt fejjel, nyakkendőben, nem tudom miért, talán már felvettek az egyetemre, ennek tudatában, bár ez a tartás nem jellemző rám. Társaim, barátaim közül egyedül lettem diplomás, de mindig nagy szeretettel, tisztelettel, a képeket nézve könnyezve gondolok, emlékezek Rájuk.

Mellettem **Pohlón Misa** áll, kedvességével, mulatós kedvével a feleségem kedvence lett, már az első „háztűznézős” györkönyi látogatásakor. Sokáig élvezte a legényéletet, azt hittük, már nem talál társat. Amikor utazhattunk nyugatra, illetve NDK-ba és a kitelepítettek haza, akkor jött össze **Braun Erzsivel**, a hú-

Őket mutattam be egyenként

ga barátnőjével. Követte őt az NDK-ba. Két szép gyermekük született, a fiú 16 éves korában motorbalesetben meghalt.

Ismertük őket, mert többször nyaraltak Zamárdiban a Kardos Éva nyaralójában. Pali sem élt utána sokáig. A harmonikás Pohlen bácsi is eleven emlék, róla a gyermekeiemenél beszélünk.

Koch János, ő „malenkij robotban” megjárta Oroszországot. A feleségével Krausz Erzsébettel többször találkoztunk a terményfelvásárlónál, előtte mentünk el a Pámeréktől – Huberékig. Évekig betegeskedett, 2003-ban halt meg.

Lojda Lajos, – aki felvidékről lett betelepítve –, bevettük a csapatba – vidám fiú volt, benne volt minden hülyeségben – ezt egy másik kép bizonyítja a locsolóslaggal – jól érezte magát a bandában. Sváb lányt vett feleségül, **Leidl Katit** – egy lányuk született – még most is rejtély, fiatalon miért dobta el az életét. Lajost az anyjával, nagyanyjával és a húgával telepítették Györkönybe a szomszédunkba, a **Sterczér András** féle házba. Emlékszem, szombatista volt, mindig azt mondta, ő kétszer ünnepel – nem dolgozik – egy héten, szombaton és velünk vasárnap. Nem ehetett szalonnát, de nálunk vagy a pincéknél be-hagymás-szalonnáztunk, a sonkát, a kolbászt finom borral öblítettük le. A feleségét a családom, a lányok is ismerték, a Mama – a nyári nyaraláskor – a „sarokból”, ahol utoljára lakott, gyakran szalasztotta őket a „kisboltos” Kati nénihez élesztőért vagy másért.

Az ülő sorban **Szűsz Ádám**, a pincéknél még ma is szomszédunk, gyakran találkoztunk. A szülei Pesten voltak kocsmárosok a háború után, aztán visszajöttek. Felnőttként tanult és a pusztahencsei TSZ főkönyvelője lett. Néhány éve elvesztette tragikus hirtelenséggel a törekeny kedves Zsuzsit, a feleségét. Mióta egyedül él, feljár a fiához és családjához Pestre. Karácsony napján – amikor mi is a Zsuzsa lányunknál vagyunk – a Deák-téri evangélikus templom előtt találkoztunk többször. Jólesik egy kis beszélgetés az ünnepi hangulatban. **Koch János** felesége, **Jilling Éva** is csatlakozik hozzánk. Most karácsonykor is találkoztunk, de az Ádám hiányzott. Az unokák is keresik ilyenkor a györkönyi Ádi bácsit, Éva nénit.

Prack Misi a következő az ülő sorban, akivel együtt laktunk Pakson a Rosti utcában, ahol polgáriba jártunk. Szakiskolákat végzett és Nagydorogon volt üzletvezető. Később Pestre került, a rádióhoz, ahonnan raktárosként ment nyugdíjba. Nemrég halt meg. Összebarátkoztam a svábbálokon a Német Kultúrszövetség vezetőjével **Hambuch Vendellel**, ő is a rádiónál dolgozott. Egyszer említette, van egy györkönyi náluk, ismerem-e? Prack Misi bácsi, így vettem fel vele a kapcsolatot, találkoztunk, ez nagy öröm volt mindkettőnknek.

A jókedvű **Pámer Pali** – a képen is lelkesen énekel – a még élő legkedvesebb barátom, a történeteim gyakori szereplője. Teljes szívvel osztozom a tragédiájában, bánatában, a hirtelen meghalt Zsuzsi felesége siratásában. Nagyon erős, tudomásul vette, hogy egyedül kell élnie, mindent megcsinálnia a ház körül. Vigasztalja két fia és a családja. De egyedül maradt, mint a velünk egykorú öregek Györkönyben és másutt. A fiatalok tanultak, a városokba költöztek, Györkönyből Pakarra, Szekszárdra. Disznóöléskor, szüretkor, meg halottak napján még hazajönnek.

Ha megöregszenek, az emlékek, a gyermekkori barátok, a még élő rokonok, az öreg ház talán időnként hazahívják őket. Aztán sírhelyet vesznek, kriptát építenek és a szülőföldjük visszafogadja őket.

A képet nézve egy kicsit elkalandoztam, de annyi mindent el kell mondani a barátaimról, mert az emlékezés kell, összeszorítja a szívem, vagy megnevettem.

Még egy legény ül az alsó sorban **Juszt János**, ő is a kilenc polgárista között volt Pakson. Nem tanult tovább, a faluban maradt, szorgalmasan dolgozott, talán két éve halt meg. A képen énekelve átfogja a leendő sógora – **Pámer Pali** vállát.

A bohém ifjú évek kedves szereplője volt **Kuti Imre** – igaz később csapódott hozzánk –, aki idősebb volt nálunk, de a vidám énekes, harmonikás fiú együtt mulatott velünk. A mindig viccelődő, igen értelmes barátként ismerte meg a párom, haláláig jó barátságban voltak. A gyerekeink is szerették a vicces Imre bácsit, mindig kitalált valami „elmészet”, hogy megnevettesse őket. Az Imivel is összehaverkodtak, hisz alig volt idősebb náluk. Tragikus hirtelenséggel bekövetkezett – érthetetlen – halála minket és a lányainkat is megrendítette. Margittal találkozáskor emlékezünk a két Imrére, mekkora boldogság lenne látni a gyönyörű unoka növekedését, de a sors másképp rendelkezett.

Más. A pincebulik alkalmával sok huncutságot is elkövettünk, amin később sokat és jót neveltünk. A **Szűsz Ádi** – a családi pincészomszéd – belevaló legény volt. Egy alkalommal mulatoztunk a hegyen és nagyon megéheztünk. Ádi hazaszaladt, hozott két jó nagy csirkét és megfőztük paprikásnak, így megvolt az alap a további mulatozáshoz. Ilyen és ehhez hasonló „gaztettet” mi is elkövettünk, amikor tojást, egy-egy szál kolbászt csentünk el a kamrából. A Szűsz mama a két csirke eltűnését a görények számlájára írta.

Egy vidám történet a legényévekből.

Trágyát vittem az ökrösszekérrel a „Ház földekre” (Hauszakerbe). Este sokáig mulathattunk, álmos voltam, a szekér monoton ringása, az ökrök egyenletes do-

Regrutákkal a kocsin 1950 körül

bogása álomba ringatott. Ezt valamelyik haver meglátta, megállította, majd kifogta az ökröket, vagyis kihúzta a járomszögeket. Az ökrök békésen emésztettek. Amikor felébredtem, a mázsaház melletti úton találtam magam. Máig sem tudom, ki volt a tettes, talán lesz időm kideríteni. Pámer Pali se tudja.

A háború után ittmaradt fegyverekből a legények összeszedtek néhányat – ami akkor főbenjáró bűn volt, azt is megúsztuk. Az én csapatom is vadászni indult. Két puskából csináltunk egyet, a zárat befűrészeltük, a tust rövidre vágtuk.

A nyulat **Köller Pisti, Pámer Pali, Pólon Misa** hajtották, nekem kellett löni, de a puska visszavágott – szerencsére – a szemem mellé, megkékült, megdagadt, alig láttam, de amit a Mamától kaptam, arról nem is beszéllek.

Pámer Pali mindenáron őzet akart löni, egyszer a puska nem szuperált, máskor az őz iszkolt el Többnap vadászat sem hozott szerencsét, még egy nyamvadt nyulat sem lőttünk, de az szerencse volt, hogy éppen megúsztuk a vadászatot, meg a puska rejtegetését, úgy mint a gránátok fához dobálását, szerencsére – rosszak voltak – nem robbantak fel.

A mi „bandánk” nagyon rossz volt. Talán a háború és a többi tragédia feszültsége szabadult fel, a sokszor durva ötletekben és megvalósításukban.

A betelepítéssel sok fiatal – köztük szép lányok – került a faluba. Nem néztük, hogy derecskei, felvidéki vagy más, a lányok csillogó szeme, karcsú dereka, nagyon ingerelte bontakozó legénységünket. A különösen szép **Borbély Zsuzsa** és háza körül forgott a világ. Május 1-re készült a falu, szépen kimeszelték a házakat, Zsuzsi anyja is. Hogy felhívjuk magunkra a figyelmet – no persze nem név szerint – tojást dobáltunk a ház elejére, jó magasra, hogy hosszan lefolyjon – a májusfa állítása helyett.

Egy másik huncutság szintén itt történt. Esténként a lányok mindig máshol kötöttek, mi az ablakon belestünk. **Székely Katira, Hahn Katira** emlékszem. Mi legények előzőleg több verebet összefogtunk, **Pámer Pali, Szüsz Ádi**, én és még mások. Szüsz Ádi bocskaiakabátjának zsebébe raktuk – akkor még nem volt nejlon szatyor – valaki hozott otthonról paprikát, a verebeket beleforgattuk, az ablak papundekli borítóját félrehúztuk – nem volt mindenhol akkor még üveg – egyenként beeresztettük a verebeket, azok a szoba közepén lógó petróleumlámpa fényének repültek, a következményekről nem is beszéllek.

– Emlékszel, az „**öreg Maxinál**” mit csináltunk? – kérdezi Pali. (Ő Amerikából visszajött Pámer Mátyás volt, innen kapta a csúfnevét.)

Itt Pólon Misával (Bögöccsel) megraktuk az udvaron álló szekeret fával, rőzsével, szalmával, a járomszöget az eres egyik gerendája alá dugtuk, Mátyás bácsit majd a guta ütötte meg – mesélte Pali.

A következőt is Pali mesélte, de én is emlékszem rá

Bauer Zsuzsiéknál gyűltek össze a lányok kötögetésre, beszélgetésre. Mi az ablakon – az utcáról – leselkedtünk. Közben a nagyobb fiúk – **Bósz Miska**, „**daróczi**” Koch, Huber Ádám (unokatestvér) és mások – a ház bejárati ajtaját bekötötték, hogy a házból ne tudjanak kijönni. Kötélen lógtak – az udvaron – a mosott ruhák. A bő

férfi gatyákat szalmával, az asszonyi – szintén bő – bugyikat törekkel tömték ki, úgy álltak a kötélén, mint a katonák. (A tölteléket a hátsó udvarból hozták.) Bauerék feljelentették a rendőrségen – nem a kitömőket –, hanem azokat, akiket láttak az ablakon bekukucskálni, a mi bandánkat. Ekkor csattant el két pofon a rendőrségen a mi bandánk tagjain. A nagyobb fiúk ezt is megúszták, több huncutsággal együtt.

A **Kárpáti Pali** az NDK területén élt. A berlini hungarológiai tanszék vezetője volt 1989-ben, az újságcikk alapján. Györkönyben vett egy házat, a testvérével felváltva van itt.

Pámer Pali mesélte, gyűjti a sváb mondásokat és a györkönyi sváb beszéd kifejezéseit. Remélem, találkozom Vele is még. Pámer Palitól tudom, hogy újra akarják indítani azt az újságot – a „Lurkót” – amit annak idején Helényi Misi, Kurucz, Patai és mások írtak. Szeretném olvasni, mert a régre nem nagyon emlékszem.

Említettem már, a tragikus évek után – talán 50-től – a megmaradt, a betelepített, a felvidéki fiataloknak milyen mozgalmas, „szép” életük volt. Így láttam, látom most is visszaemlékezve. Jöttek a csinos lányok, innen-onnan, a sváb fiúk bizony beléjük szerettek, ez konfliktusok és egyebek forrása lett. A lányok a lányokat, a fiúk a jött fiúkat a csapatokba, bandákba fogadták, erről már név szerint is beszéltem. A középiskolákba, egyetemekre járó, vagy a városokban dolgozó fiatalok egy érdekes közösséget alkottunk, főleg a nyári vakáció idején. Ezt a közösséget – láthatatlanul, kimondatlanul – **Halmai Ádi** bácsi szervezte, tulajdonképpen a saját három gyermeke köré. A falu polihisztorja, „kultúrfelelőse”, művelt asztalos, Otti óvónéni férje volt Ő. Házukban mindig volt hely mindenféle összejövetelre. Zenéltek, énekeltek, társasoztak, Ádi bácsi hegedült, Gyuri dobolt, Misa énekelt. Itt mutattam be a falu fiatalságának a háztűznézőbe érkezett Ancit.

Halmaiék három gyermekéről már beszéltem, Ők Edit, Pisti, Márti, többiek a csoportból, idősebbek, Kántor Gyuri, Lühl Fülöp, Pálon Misa, én, Sterczér Ádi, befogadtuk Lojda Lajost. Középiskolások, Lam Erzs, Takó Éva és Vera, Patai Zsuzsa (vendég: Györe Éva) és mások. Ebben az időben egyetemista volt még Krausz Gyuri, főiskolás Binder Gazsi, Greifenstein Erzs, Ő egy kollégiumban lakott Ancival Budapesten.

Búcsú

A falu nagy ünnepén – november 11, Márton naphoz közeli időben – búcsú hétfőn voltak a nagy mulatságok. Megérkezett a németkéri fűvöszenekar, **Pimiller Gyuri** bácsi vezényletével. Délután kiálltak a **Klag kocsmá** elé és az úgynevezett „hívogatót” játszották. Hamarosan köréjük gyülekezett a falu fiatalsága. A gyerekek csoportokban szaladtak a főútra – ami még most is változatlan, széles – a fűvös vígadalomhoz. Innen a pincehegyre vonultak – zeneszóval – a gyerekek, fiatalok, vagy mások, egy népes, táncoló sereg kíséretével.

Végigmentek a pincesoron, meg-megálltak, a fiatalok táncra perdültek, közben a pincegazdák borral kínálták a zenészeket és kísérőiket.

Estefelé a vidám társaság, ropogós marsra énekelve, táncolva, az esti mulatságra hangolódva, visszatért a kocsmához. A zenészeket a falu vendégelte meg. Általában a legények – a haver zenészt – hazavitték a családhoz vacsorázni. Emlékszem, egyszer a bátyám is hozott egy zenészt, akit a Mama kedvesen és finom vacsorával fogadott.

Este a kocsmá előtt még egy mars, vagy induló tudatta: „megvacsoráztunk” kezdődhet a tánc.

Iskoláimhoz kapcsolódó emlékeim

Életem nagy élménye a **60 évesek találkozója, 1988-ban**. Az élmény részese volt a feleségem is. Elvittem az elemi iskolai bizonyítványomat, segítsen az emlékezésben. Most elővettem újra, meghatódva lapozgatom nem kis büszkeséggel, mert az elemi iskola hat évének eredménye: magaviselet, szorgalom dicséretes, a többi tárgy kitűnő, jeles eredményű. Ez rendkívül szép teljesítménye egy parasztfiúnak, aki egyedül tanult, nagyon sok munka mellett, szinte ellenőrzés, biztatás nélkül, nem úgy, mint a saját lányaim és unokáim, mindent megkaptak, megkapnak – csak tanuljanak.

Első tanítóm **Szélesné Rein Sarolta**. Itt volt a találkozón. Nehezen járt, a lánya kísérte el. Szellemileg ép, a szép györkönyi emlékeiről beszélt. Egy hónap múlva meghalt. A paksi temetésén ott voltak tanítványai az első osztályból, a hatvan évesek, Plézer Mária, Hahn Kati, Pámer Pali, Leidál Kati.

Országos Széchényi Könyvtár

Első tanítóm: Németh János, Büki János

A második osztályban **Németh János** tanított, szép, nagy betűkkel írt. Micsoda kegy a sorstól, megtalálták, eljött a találkozóra. A bizonyítványom második lapjára – a régi szép betűivel – emléksort írt az aláírásával. Alig látszott öregebbnek, mint öreg tanítványai, pedig túl volt a nyolcvanon, egész nap velünk ünnepelt. Van egy fényképem – hogy honnan került hozzám, nem tudom – két csinos legényt ábrázol, az egyik **Németh János**, a másik **Büki János** tanítók. Beszélgettünk, emlékeztünk azokra a tanítóinkra, akik már nem tudtak eljönni. Így **Bundzsák József** tanító úrra, aki Jászberényből jött Györkönybe, 3.–4. osztályban tanított. Felidéződik alakja, szigorúsága, a „nád pálcája”, amivel gyakran fegyelmezett, de nem vert bennünket – engem sosem – leggyakrabban a tornaórán bízta élénkebb futásra a lustább, ügyetlenebb gyerekeket, a bokára pöccintve a pálcával, amit nekünk kellett vágni az orgonabokor friss hajtásából. Itt tudtuk meg, **Bundzsák** tanító urat a háború szele Amerikába vitte.

A találkozóra hívó levelet megkapta, de eljönni nem tudott, szép levelet írt, amit **Leidal Kati** felolvasott. A következő évben – 83 éves korában – Amerikában halt meg.

Bizonyítványomat lapozva látom a **Büki János** tanító úr aláírását, ő ötödikben tanított. Nagyon készült a találkozóra, de előző héten meghalt. Felesége levelét – a szomorú hírről – **Kati** olvasta föl.

Életem ilyenét alakulását leginkább a hatodikban tanító (talán osztályfőnök volt) **Hauer András** tanító úrnak köszönhetem. Akkor úgy tudtuk, Sopronból jött, lehet, ott végezte a tanítóképzőt. A hatodik osztályban is jól tanultam, kitűnően végeztem. Az iskolában mondogatta:

– Neked tanulnod kell!

De hogyan? Anyám három gyerekkel, férfi nélkül (bátyám akkor 16 éves volt) alig várta, hogy nőjek, erősödjek és végezzem a parasztmunkát, most már együtt a bátyámmal. Neki könnyebb legyen. **Hauer** tanító többször eljött hozzánk, hogy rábeszélje Anyámat, engedjen tanulni, de ő ezt lehetetlennek tartotta, mondván: „Aki parasztnak született, parasztként haljon meg.”

Tanítóim komolyan vették a munkájukat, szívvel, lélekkel tanították a sok parasztszereplőt, felelősséget éreztek irántunk, irányítani szerették volna – az arra érdemesek – sorsunkat, mint ezt **Hauer** tanító tette. Az iskoláról még valamit. A sarkon ma is áll még és működik az iskola. Emlékszem, mindig valakiket összezsáptak valakikkel, mert öt osztályterem volt és hat osztály. Egyszer a másik osztály lányait tették a mi osztályunkba. Délelőtt, délután volt tanítás. Délben hazamentünk ebédelni, de télen bent maradtunk, megettük a csomagolt ebédet. Nagy hidegben fa klumpába szalmát tettek, azzal mentünk az iskolába, ott felvettük a tutyit és csúszkáltunk is a jól felolajozott padlón.

A kisméretű, sárgult lapú értesítő könyvecske még sokmindenről mesél. Arról, hogy karácsonykor és húsvétkor volt „évközi értesítő” (itt csak a magaviselet, szorgalom, előmenetelt értékelték, ami mindig kitűnő és jeles volt), „Év végi értesítő” pedig június 12, 16 vagy 20-án. A hatodik osztályt 1940 május 25-én

fejeztem be, akkor volt bizonyítványosztás, gondolom a háború miatt előbb. Ekkor már háború volt, nem tanulhattam tovább, otthon maradtam, közel 3 évig, dolgoztam – felnőttként – permeteztem, kaszáltam, arattam, jártam az ökrökkel a földekre.

Múlt az idő, de a továbbtanulásról nem tettem le, Hauer tanító biztatása a fülemben csengett. Velem egykorú fiatalokról tudtam, akik tanulni akartak, ehhez újra biztatást kaptunk két tanítótól, akik ismerték ennek a módját. Elmondták, ha különböztet teszünk az 5-6 osztály anyagából, polgáriba mehetünk, a 3. osztályba, de ez nagyon kemény, komoly munkát igényel. **Kántor Gyuri** akkor a soproni tanítóképzőbe járt, vállalta, hogy nyáron foglalkozik velünk. Volt, aki **Iluskához**, a községközi kisasszonyhoz járt felkészítésre.

Az én sorsom tulajdonképpen **Leidál Jani** közreműködésével dőlt el. Ő Vajtán tanított, először engem beszélt rá a tanulásra, azután Anyámat. Róla annyit tudok, Amerikába került, haza akart települni néhány éve, itt társra talált egy tanítónőben. Utoljára kelt át az óceánon, visszafelé jövet már közel volt, Németországban, kiszállt az autóból, hogy társát telefonon értesítse az érkezéséről, egy autó halálra gázolta, őszinte szívvel sajnáltam.

Felkészítőink a különbözeti vizsga nehézségére figyelmeztettek, de igazán a munka és tanulás összeegyeztetése volt a nehéz. Anyám azt mondta, tanulhatsz, de a munkát el kell végezni. Ezért nappal dolgoztam, mindent, amit a gazdaság megkívánt, este, éjjel tanultam. Petróleumlámpa fénye mellett tanultam a magyar-, a német nyelvet, számtant-mértant, történelmet, honvédelmi ismereteket. (Egyik unokámnak gyertya mellett kellett tanulnia, mert rövid időre kikapcsolták a villanyt, kétségbeesett, most mi lesz, el sem tudja képzelni, villany stb. nélkül is lehetett boldogan élni, sőt tanulni és jelesre vizsgázni.)

Az én kedves Kiskatimról is mesélek. Ő télen született, nagyon hidegben, sok hó, csúszós út volt. A kis huncut, a tél leghidegebb napján kéredzkedett a világra. A bábaasszonyt az Ádámmal együtt hoztuk, támogattuk a csúszós úton, ő volt a Hévamin, **Kóri Jánosné**. Ebben az időben az apja – valahol Oroszországban – súlyos fejsérüléssel az életéért küzdött. A „Kiskati” növekedve, csak 100%-os rokkant apját ismerhette meg. Ki a felelős ezért?

A kis kitérő után folytatom. Tavasszal már kezdtem tanulni, amikor a határba szólította a parasztot a munka. Egy-egy napra otthon maradhattam, de akkor a Kiskatira kellett vigyáznom, aki – mint minden kisgyerek – valamiért sokat sírt, türelmetlen voltam, hogy nem hagy tanulni, legszívesebben jól megráztam volna, de nem tettem. Azért úgy érzem, szeret, nem azért, mert ezekre a sírós időkre nem emlékezhet.

Együtt tanultunk a faluból, **Hahn János, Prach Mihály, Just János, Bósz Pál, Jilling János, Wiandt János, Kótai (Köller) Mihály, Krausz György** és én Polgáriban tanáraink – akikre Wiandt János segítségével emlékezünk – **Bakos Erzsí** fizikát, **Fülöp Jolán** történelmet tanított. És egy nagyon emberséges

evangélikus tiszteletes úrra is emlékeztünk, mert szerettük az ő foglalkozásait, a katolikus osztálytársaink rettegtek a hittanóráktól.

Az elsárgult értesítő könyvecském utolsó bejegyzése: „136/1943 sz. engedély alapján – jeles, jó érdemjeggyel – felvehető a polgári iskola harmadik osztályába.” Paks, 1943. szept. 11-én.

Az iskola 1943. okt. 28-án indult, a háború miatt (németek szállták meg ezidőtájt Paksot).

Csodálatos élet volt ez nekünk, először távol az otthontól, idegenben, ezért a háború nekünk nem jelentett semmilyen élményt, hacsak azt nem, hogy egy magyar SS fiú felvett a dzsipjébe és Paks utcáin száguldott velünk.

Pakson laktunk családoknál, mi hárman, **Hahn Jani**, **Prack Misi** és én a Rosti utcában, **Pámeréknál**, Tera néni kosztosai voltunk. **Hahn János** bácsi fuvarozott oda lovas kocsival és ő hozta az ennivalót – amit a szülők adtak össze – meghatározott mennyiségű lisztet, krumplit, zsírt, zöldséget és egyéb ennivalót, főznilalót. Sokat kellett hoznia, mert mi nagyon jó étvágyúak voltunk. Szilvás-gombócból Tera néni nem tudott annyit főzni, ami elég lett volna. Mindent megettem – még most is megeszek – csak a sárgaborsó főzeléket nem. Öt hónap alatt 5 kilót híztam, azt mondták megférflasodtam (15 évesen).

A többi fiú is családoknál lakott, ki hol, azt már nem tudom, vagyis **Kótai Misi** és **Wiandt János** a **Keszi néninél**.

A tanítás késve indult és hamar befejeződött, a mi nappali diákoskodásunk is véget ért. Rövidített volt az év, a félévet február 29-én zárták, az év vége 1944 április 1-én volt, a háború miatt, megint. Vége lett a szép – nem éveknél – diák hónapoknak, a 4. év már nem kezdődött el, ezért újra magántanulók lettünk. A paksi polgári iskolában vizsgáztam 1945 július 16-án a negyedik osztály anyagából, ekkor 17 éves voltam, illetve elmúltam.

Szívesen látogattam és látogatok még ma is Paksra, az első „külföldi” élményeim színhelyére. Rokonok is laktak itt, **Pámer Kati** (a biztosítónál dolgozott, gyakran meglátogattuk), **Szüle Matyi**, **Hauzinger Erzs**, és **Kati** a **Pámer suszter felesége**, a főút jobb oldalán, Kati régebben, a férje nemrég halt meg.

A főúton sétálva megmutattam a feleségemnek az iskolát, ahol – igen rövid időig – igazi középiskolás diák voltam. Sajnálom, az iskola jubileumi ünnepségén nem lehettem ott, nem kaptam értesítést. A másik oldalon egy cégtáblára lettem figyelmes „**Schmalc János** bórdíszműves”. Be mentünk, csodálatos, de 50 év után is megismertük egymást, igen nagy öröm volt a találkozás. Néhány év múlva újra kerestem, de már zárva volt a bolt, János meghalt. Egy másik osztálytársat az OTP-ben találtam meg, ő volt **Rauch Konrád** (paksi nevén: Pötyi) testes, nagydarab ember, ő is megismert.

MÁVAG-ban vasesztergályos lettem

A háború, a malenkij robot, a kitelepítés befejeződött. Az országban is megindult az élet. Az élet, az ember élni akart.

Megjelentek a falvakban – így nálunk is – a falujárók teherautókkal, a MÁVAG-ból jöttek (Magyar Mozdony Vagon és Gépgyár) és fiatalokat toboroztak a városokba, Pestre gyári munkásnak. Egy szimpatikus úr – **Somossi László** – a gyár munkaügyise volt – kiszemelt engem és Pestre hívott, minden szükséges információval ellátott, míg a Mávagban voltam, segített, irányított, biztatott, mint a saját fiát. (Lányai voltak.)

Javasolta, menjek a Mester utcai munkaközvetítőbe és amikor a Mávagba keresnek munkást, jelentkeznek. (Csak a munkaközvetítőn keresztül intéződhetnek a dolgok.) Így lettem 1950-ben segédmunkás, ami kezdetben udvarrendezést, söprögetést jelentett. Olvastam egy nagy táblán: „Fiatalok jelentkeztek átképzősnek!” Fogalmam sem volt, mit jelent ez, a söprögetés unalmas volt, többre vágytam, hát jelentkeztem. Egy év alatt – gyorsított ütemben – vasesztergályos lettem, szakmunkás bizonyítványt kaptam. Személyazonossági igazolványom adatai:

Szakképzettsége: vasesztergályos.

Képzettsége: Közgazdaság Tudomány Egyetem (Marx Károly)

Munkahelye: Tokod-Üveggyár

Beosztása: Gazdasági igazgató helyettes, okleveles könyvvizsgáló.

Ezt le kellett írnom, erre büszke vagyok. Ha rajtam múlik, a vasesztergályos mellé írtam volna: származása: paraszt, aki a lelkében, szívében egy puritán györkönyi parasztyerek maradt.

Ezen kis kitérő után folytatom.

Szakmunkás bizonyítvánnyal a zsebemben egy hatalmas esztergaműhelybe, csarnokba kerültem, ahol 20-25 esztergagép sorakozott, alkatrészeket esztergáltunk – mindig ugyanazt – a mozdonyokhoz.

Három műszakban dolgoztunk. Jól fizettek, gyűlt a pénzem, nagyon jó volt az üzemi koszt (igaz, először alumínium tálban, csajkában adták, ezzel ijesztgettek indulásom előtt a faluban is), mégsem éreztem jól magam. Nagy volt a zaj, olajos minden, a nehéz gázoktól, gőzöktől mindig fájt a fejem. A repdeső madár – a paraszt gyerek – be volt zárva napi nyolc órára egy hatalmas kalitkába, és meg akart fulladni. Somossi barátom segítségével, orvosi javaslatra, külső munkára helyeztek a **Mávag dunaföldvári** híd építéséhez.

Mint a gyár szakképzett munkását felraktak több méter magasba szerelni, összerakni, amit megint nem tudtam csinálni, mert borzalmas tériszonyom volt és van, ez nem mese. Ancival, udvarlás közben a pesti hidakon sétáltunk, én mindig (a hatalmas, bátor legény) belül mentem, nem tudtam lenézni a vízre. Szédelő alakomat látva a művezető leparancsolt a hídszerkezetről – ha tudta volna, hogy még

úszni sem tudok – és csavar-, szög-, anyagválogatást bízott rám. Tél volt még, a hideg vasaktól majd elfagyott a kezem. Különben is a kezem mindig jobban fázott, mint más normális embernek. Most is, ha még csak közeleg a tél, már jéghideg a kezem – húzom a vastag kesztyűket. Ez megint rangon aluli munka volt. Ugyan közel voltam Györkönyhöz, hétfégén hazajártam, mégsem maradtam sokáig. Szegény anyám mindig azt remélte, hétfőn nem megyek vissza. Levelet is írt, menjek haza, jön a tavasz, rengeteg a munka, szükség van rám, nem bírják egyedül

A pesti időkre visszatérve, mesélem. A gyárhoz, az Orczy-térhez közel laktam, a Koltai Anna utcában, gyalog tudtam a gyárba menni. Itt volt **Wiedermann János** bácsi lakása, aki több györkönyi fiatalt, de a feketéző asszonyokat is, egy-egy éjszakára befogadta, lépni sem lehetett a sok fekhelytől. János bácsinak úri élete volt, a BESZKÁRT-nál dolgozott, fix bérrel, szép egyenruhában. Otthon hagyott családja – három lánya – is urasabban élt. Később Kati lányát az Ádám bátyám vette el.

Eddig eljutva, voltam libapásztor, gulyás, robotos, cseléd, segédmunkás, szakmunkás és fő állású paraszt. Ez a rövid gyári munka egy hatalmas gyárban, a munkásélet sok mindenre megtanított. A későbbi munkám során, amikor a gyár gazdasági vezetője lettem – közben a gyári ranglétrát is végigjárva – nem felejtettem el honnan jöttem, ismertem a kétkezi munkát, a paraszt vagy munkás nehéz életét, 8 órát a munkapad mellett, 12-14 órát a földeken eltölteni, embert próbáló feladat, testet, lelket felőrőlő nehéz fizikai munka.

Becsültem, értékeltem a gyári munkásokat, munkájukat, ezt ők látva, érezve, végtelen szeretettel és tisztelettel vettek körül. Több életreszóló barátságot kötöttem becsületes kőművessel, üvegfúvóval, raktárossal. Nem Huber elvtárs, hanem Bandi, vagy Bandi bácsi voltam az irodákban, műhelyekben, még gazdasági igazgatói időkben is.

Ma is jó lenne ezt az utat végigjárni minden vezetőnek (politikusnak), hogy megtanulják tisztelni az embert, akkor is ha az „csak” munkás vagy paraszt.

Befejezve a munkáséletről szóló élményeimet a következőről beszélek. Hideg őszi, téli hónapok következtek. Egész nap csavart-anyát párosítottam, alkatrészeket válogattam, a merev, hideg vasak idegenek maradtak, nem adták meg az elvégzett munka örömét. Tudtam, ezt sokáig nem fogom csinálni. Nem akartam tovább dunaföldvári hidépítő lenni, újra igénybevettem Somossi barátom segítségét, nem önkényes kilépő lettem, a munkakönyvem bejegyzése alapján „hozzájárulással kilépett” 1950 XII. 16-án. Földvárhoz közeli falunkba hazamentem, Anyám legnagyobb örömére.

Tavaszkodott, megindult a munka a földeken, a saját, a bérelt, a robot, a tizedért művelt területeken. Nagyon sokat dolgoztunk, megnyugtató szép eredménnyel. A fárasztó, kemény munka mellett mégis úgy emlékszem, ezek voltak

a falusi legényélet legszebb évei. Könyvet lehetne írni a barátságokról, udvarlásról, az ünnepek szépségéről, a bolondos mulatozásról a pincehegyen.

Ezekről az élményekről itt-ott, töredékekben már beszéltem.

Feketézésről

Megtapasztalva a paraszti élet keménységét – a szépsége, a szabadsága mellett – úgy láttam: ha gyarapodni akarok egy-egy darab földdel, nagyon sokat kell dolgozni.

Rövid életem alatt sokféle munkát megismertem (ezért hálás vagyok a sorsnak), tisztességgel végeztem, de a tanulásról nem tettem le. A folytatásról még sejtésem sem volt. Anyámnak nem volt pénze, tudtam ő ebben anyagilag nem tud támogatni, ezért a pénzszerezés minden lehetőségét kihasználtam.

A gyári évek alatt gyűjtöttem egy keveset, ruhát, cipőt vettem.

A háború után a falusi ember kiegészítő jövedelme a feketézés volt. Bort termeltünk, pálinkát főztünk, disznót hizlaltunk, volt eladó kolbász, sonka, ezeket Pestre kellett szállítani. A kereskedői „vénám” segített a legjobb üzletek felkutatásában, megkötésében.

Munka után sok volt a szabadidőm, felkerestem hát a Györkönyből, a környékről, főleg Paksról Pestre költözött és ott kocsmát nyitó ismerősöket. Mivel a hétvégét mindig otthon töltöttem, főleg azért, hogy segítsek a gazdaságban, a heti ennivalómat otthonról vigyem, egyben fölpakoltam az eladnivalót.

Nagydorogig gyalog mentünk, (hétfő reggel, vagy vasárnap este, sokan) cipelve a két tízliteres pálinkás, vagy boros kannát, vagy a több kiló zsírt, szalonnát, kolbászt, sonkát. A húsáru nagy részét a Telekin vették át, már várták a kereskedők. A bort, pálinkát legtöbbször a györkönyi kocsmárosoknak vittük.

Nagyon vidám utunk volt, ha együtt utaztunk, mondjuk Maris nénivel, a testes bőszenyész igazi nagyszájú „kofával”. Nem tudott jól magyarul, de mindenkit megszólított, még a pesti rendőrt, vagy a vonat ellenőreit is tegezte és kínálta a „fekete áruval”. Pl. egy üveg lekvárt nyomott a rendőr kezébe „Magam pasztam, jól megpasztam” (finomra passzírozta). Bő szoknyája alá, a derekára kötötte a tábla szalonnákat. El akarták egyszer venni tőle az árut, belenyúlt a zsebébe, egy marék pénzt nyújtott a rendőrmek „Nesze pengő, hallgass” – mondta.

Gyakran jártam a Baross utcában a **Bekker Mariska** néni kocsmájában. Itt volt pénztáros a faluból **Sterczér Margit** (Kutiné).

A már betegeskedő Imre barátomat meglátogatva felidéztek ezeket a találkozásokat.

– András, emlékszel a „Csuka” nevű törzsvendégére a kocsmának, ő némi segítségért innivalót kapott – kérdezi Margit.

– Hogyne, vele sokat viccelődtünk, ha már szomjas volt, azt mondta, „Bandi úr szóljon már valamit”, vagyis rendeljek neki egy kisfröccsöt.

A tulajdonos és a vendégkör ismert és szeretett engem, pedig nem voltam igazi ivócimborájuk. Többször vittem árut a Móricz Zs. Körtéren lévő **Váradi Pál (Wenhardt)** kocsmájába.

Megfordultam **Huber Jánoséknál** is, nekik a Thököly úton volt a kocsmajuk. A közelükben a Kerepesi úton a **Koch családnak** (János, György, Éva voltak a gyermekeik). János fiúkkal és feleségével **Jilling Évával** János haláláig tartott a barátság, a kapcsolat. Többször jártam a Kálvária téren egy paksi kocsmárosnál is.

Az unokatestvérem, **Hauzinger Erzsébet** is egy paksi kocsmárosnál dolgozott, vele is többször találkoztam ott.

Hogy kerültem újra az iskolapadba?

A négy polgáriról megvolt a bizonyítványom, majd néhány év kihagyás következett, amikor **Leidál Jani** tanítóval találkoztam – akkor már Pálán tanított. Ismerte terveimet, hogy tanulni szeretnék, azt is gondolta, nem tudom ennek a módját. A szakérettségiről beszélt és a mozgalmról, amely olyan fiatalokat keres, akiknek pl. középiskolai bizonyítványuk van, tovább akarnak tanulni, anyagi hátterük és segítségük nincs. A tanító úr mindent elintézett, eldöntve további sorsomat, életemet.

Hátra volt még anyám meggyőzése, de már felnőtt voltam, bizonyítottam, hogy rendes ember lettem, hisz a többéves paraszti munkámmal bizonyítottam. Szépen gyarapodtunk, anyagi biztonságban éltünk, ezekkel érvelve a családom belenyugodott, hogy újra tanulni indulok.

Így kerültem Pécsre, a **Nagy Lajos Gimnázium „Ságvári Endre” Szakérettségis Kollégiumába**. Az indulásnál már úgy rendeztek osztályokba minket, ki melyik egyetemre készül, volt orvos-, tanári-, közgazdász csoport, én ide jelentkeztem. A gimnázium legkiválóbb tanárai tanítottak minket a nappali tagozaton Borai Ákos pol. gazd.-ot, Takács Gyula magyart és Fábíán nevű tanár is, de régen volt.

Nagyon kemény évben, amely 12 hónapból állt, szinte éjjel-nappal tanultunk. Bennük és bennem élt a bizonyítási vágy, megmutatni: nem hátrálok meg, ha a tanulást választottam, helyt kell állnom, mégpedig nem akárhogy, hanem kiválóan. Ez így is történt. Négy tárgyból érettségiztünk, (1952. aug. 2-án), magyar, történelem, politikai gazdaságtan, számvitel együttesen az érettségi bizonyítványom jeles. Az osztályvizsga tárgyaiból is jeles, jó volt az eredményem.

A Ságvári Endre kollégiumból – a Kullich Gyula utcából – zárt szakaszban együtt vonultunk nótaszóval a Széchenyi-térre a Nagy Lajos Gimnáziumba. „Mennydörgés vad lángja csattog...” Zengett az utca, a pécsi lányok megálltak a járdaszélen és csodálták a jóképű, lelkes idegen fiúkat, a „fényes szelek” ifjú titánjait. Volt egy cukrászda – emlékszem – ahova gesztenyepürét enni mentem, no meg a szép szőke Rózsika miatt, aki dupla tejszínhabot tett a pürémre.

Az az év felejtethetlenné vált az életemben. A közösség ereje, a magatartásom, viselkedésem alakítása, a kommunikáció megtanulása, a tárgyi ismereteken kívül meghatározó volt. Pécselt barátokat szereztem, akik onnan jöttek, ahonnan én (alulról), de tele voltak tervekkel, határtalan tanulási vágygal, lelkesedéssel.

Életreszóló barátságot kötöttem **Pohner Jánossal** (kandidátus lett) Kaposmérőről, (Gabi lányom keresztapja), Harangozó János Kaposvárról, **Dr. Ballai László**, Gyóni József, Lengyel László, Sterczér Ádám, akivel együtt indultunk a faluból, vagy a pilismaróti orvos, életútjukat követtem, még ma is – az élőkkel – tartjuk a kapcsolatot. Karrierjük alakulása rendkívül érdekes kortörténet is lehetne, itt-ott beszéltem róluk.

Kevés nyári pihenő után – ami paraszti munkával telt – segítettem Anyám gazdaságában. 1952. szeptember 1-én beiratkoztam a **Marx Károly Közgazdasági Egyetemre**, általános tagozatra, két évig együtt tanultunk 600-an. Sok társamnak Budapest a nagyváros, az eligazodás problémát jelentett, nekem nem, ismertem Budapestet a MÁVAG-os időkből, a feketézés idejéből, a fölkerült györkönyiek megkeresése kapcsán.

Az egyetem hatalmas épületével, nagy előadóival, a sok felnőtt diákjával fantasztikusan hatott rám. Nem éreztem magam magányosnak, hisz a pécsi társaim velem voltak, hamar találtam barátokat is a kollégiumban és az egyetemen, ezt a közvetlen, egyszerű, barátkozós természetemnek köszönhettem.

Az egyetem fennköltége, méltósága talán misztikussága megint csak ösztönzött, itt is teljesítenem kell, ha már a Sors úgy hozta, hogy egyetemi hallgató lettem. Meg nem is adhattam alább az érettségi jelesnél, mindent összevetve a határtalan szorgalmammal, az első félévet kitűnő eredménnyel zártam. Ez az eredmény azért is fontos volt, mert a legmagasabb ösztöndíjat kaptam – amihez hozzájött szociális helyzetem – 500 Ft-ot, ez akkor nagyon sok pénznek számított. Mivel az átlagom mindig 4,13 felett volt, a legmagasabb ösztöndíjat kaptam, 450+50 Ft-ot. Ebből 50 Ft a kollégium, 60 a reggeli, 120 Ft az ebéd, még pénzem is maradt a vizsga utáni kiruccanásokra, a csoporttársakkal, egy-egy vacsorával pl: a Bástya étteremben a Rákóczi úton. Emlékszem, a Faragóval 24 Ft-ért ettünk egy kétszemélyes fatányérost, rántott szeletet 12 Ft-ért.

Anyámnak sem kellett pénzt adnia, nem is fogadtam volna el, megmutattam, felnőtt vagyok, tanulni akartam, tanultam is, így kiemelt ösztöndíjat kaptam. Anyám szerető gondoskodása végigkísért, vacsorának valót, darált töpörtyűt zsírban, kolbászt, kacsacombot, süteményt küldött legtöbbször a piacozó györkönyi asszonyokkal, ha nem tudtam hazamenni. Mindig megérezte, mikor fogyott le a hazai, estére biztos ott volt a Lehel utcában a csomag a Tera néninél, ezért is örök hála Neki.

Az első évfolyam együtt 600 fővel indult. Két évig együtt tanultunk, így sok embert megismertem, barátokat szereztem, (pl: **Dr. Antalóczy Albert**), ezután szakosodtunk. Mivel én már otthonról hoztam az anyanyelvi szintű német nyelvtudásomat, itt is tanultam, fakultative és jól vizsgáztam, természetes volt, hogy

harmadiktól a külker. szakra jelentkeztem. A jelentkezési lapon volt egy kérdés, van-e rokona külföldön, én a kis naiv, őszintén válaszoltam: van, unokatestvérem, aki ott született, a nyomor elől menekült el a családjá. Pirossal ezt aláhúzták, a fellebbezésre a felvételi bizottság közölte, ezért külker szakra nem mehetek. Újabb pofon a Sorstól.

Ez nagyon feldühített, az igazságtalanságot nem tudtam elviselni, összecsomagoltam, hogy befejeztem, hazamegyek. Legkedvesebb barátom, **Faragó Sándor**, akivel két évig egy tankörben voltunk (Szombathelyről jött, kitűnő tanuló volt, nem szakérettségis) mindent előhozott a maradásom érdekében; jeles tanuló vagyok, bűn abbahagyni, elveszik a két évem, hol akarom vagy tudom folytatni, hogy állok az Anyám, a falu elé, meghátráltam. Ő pénzügyre jelentkezett, rábeszélte, oda jelentkezek én is Meggyőzött okos érvelése, barátsága, kedvessége, - maradtam, együtt folytattuk a harmadik évfolyamot. Ezt a döntésemet nem bántam meg - mindig szeretettel emlékezem - ezért is - korán elhunyt kedves barátomra. Betegeskedése idején Sterczer barátomékkal meglátogattuk, aztán már csak a sírjára vihettünk koszorút.

Ezek nagyon kemény tanulóévek voltak. A mindenre nyitott, fogékony, tiszta elmém, mint a szivacs itta az ismereteket. A viselkedést, emberséget, a humán műveltséget, (a szárazabb közgazdasági mellett) az érdeknélküli barátságokat és sorolhatnám, az egyetemi évek alatt szereztem. Sokat köszönhetek a művelt értelmiségi családból érkező **Boér Jenőnek**, **Réti Marikának**, aki a színház és mozijegyeket szerezte. Együtt jártuk a múzeumokat, később segített ajándékot venni Ancinak, pl. Shakespeare összes műveit bőrkötésben az eljegyzésünkre, vagy festészeti albumokat.

Kitűnő tankörünk volt, szombat esténként az egyetemen közös programokat csináltunk. A matematikával nehezebben boldogultam, de mindig akadt segítők, Pohner János, Sanyi vagy másban Jenő. Pénzügyes volt még a 3-as tankörben Kádár Béla. A közös programokból egyet említek. A Béke éttermet a Körúton - akkor egy menő hely volt - többször látogattuk, a belépőt és egy kevés italt az ösztöndíjamból ki tudtam fizetni, az akkor már kiválasztott lánynak is Felleptek Ákos Stefi, Kovács Erzs, Holéczi együttes stb. Csodálatos estéket táncoltunk végig.

Mondtam már, 600-an indultunk, az államvizsgáig 400-an maradtunk. Az egyetemi statisztikák évente közölték a lemaradókat, szakérettségis, rendes érettségis bontásban is Igen kevés volt a szakérettségis kimaradó. Talán a bizonyítási vágy - ami engem is motivált - erős volt bennünk. Egy, kitűnővel, gimnáziumból jött társam az első évben kibukott, azt hitte, ő már mindent tud, neki nem kell tanulnia.

A közgazdaság tudomány - és a kapcsolódó tudomány-ágak kiválóságai oktattak, de társaink is lettek kiválóságok.

Néhány tanár nevét említem, akiknek könyveit még ma is őrzöm: Nagy Tamás politikai gazdaságtan, Huszár Géza matematika, Pach Zsigmond gazdaságtörté-

net, Markos György gazd. földrajz, (a feleségem is az ő könyvéből tanult a földrajzi tanári szakon), Csanádi György jogász. **Bácskai Tamás** pénzügy-hitelt tanított, ma is él, tudományos munkával foglalkozik.

Sokat mesélhetnék még az egyetemi évekről, ízeltőnek most ennyit, de a katonáskodás élményeiből néhányat nem hagyhatok ki

A tényleges katonai szolgálatot megúsztam (akkor voltam MÁVAG-os hídépítő, majd tanuló) nem találtak rám. A nyári szünetben 1-1 hónapot katonáskodtunk. Első nyáron **Böhönyén** a nagy homokban, forráságban majd megfulladtunk. Én jól bírtam, a nehéz paraszti munka megedzett, de szegény pesti úrifüük majd belehaltak a kiképzésbe. Itt én voltam a golyószórós, Sterczner Ádi a rakaszosom. (Még most is emlegeti, csurgott belőle az izzadság és remegtek a lábai, amikor több kilométer után megállhattunk.)

Sorakozóra szólítottak egyik este, (lefekvésre készültünk már), gyorsan kellett felöltözni, köpenybe, csizmába, sapkába. Voltak köztünk kétbalkézes, tunya katonák is, ilyen volt a hevenyészve felöltözött, lógó kapcsás, ferde sapkás, köpenyt maga után húzó egyik társunk, aki nevetség tárgya volt többször, talán rá is játszott. Felsorakoztunk, Fehér hadnagy a laktanya, a körlet rendjéről tartott eligazítást, amikor valaki hangosan eldurantotta magát.

- Ki volt az elvtársak?!

- Alázatosan jelentem, én! - kilépett a sorból az előbb bemutatott társunk, a hadnagyot majd a guta ütötte meg.

- Elvtársak, amíg én a körlet rendjéről, tisztaságáról beszélek maguknak, ez az elvtárs hangosan összeszarja magát.

A röhögéstől mi is majd összezsínáltuk magunkat.

Az akkor már angolul jól beszélő, kitűnő tanuló társunknak a katonasághoz nem volt érzéke, így is nagy ember lett belőle, a rendszerváltó kormány tagja. Ebben az időben a kettes villamoson találkoztunk, nagy örömmel üdvözlöttük egymást.

Böhönyén lányok is voltak velünk, a szomszéd körletben, orvostanhallgatók. Ha arra vitt az utunk (miért ne vitt volna?) a sátrak mellett kötélén lógó fehérneműk látványának vezényelt a szakaszparancsnok.

- Szakasz jobbra (balra) nézz! - harsogta.

- Hurrá, hurrá, hurrá! - üvöltöttük mi, hogy a lányok is meghallják.

A második nyári egy hónapot **Vésztőn** töltöttük, sok nehéz gyakorlattal (a kiképző tisztek rátettek, mondván: sok pipogya egyetemista, most mutassátok meg, hogy bírjátok) de annál több vidámsággal. Ezek az egy hónapok és a három, még inkább összekovácsolták a csoport-, évfolyam közösségeket.

Az államvizsga utáni három hónap szolgálat **Nagykanizsán** volt. Itt látogatott meg Anci - akkor az augusztus 20-i ünnepek alatt. Az egész „század” mohó kíváncsisággal fogadta, pedig a csoportom és mások az egyetemről is ismerték. Két napra eltávozást kaptam, mennyire irigyeltek tüzér-honvéd társaim.

Kanizsán inkább tiszti képzést kaptunk – ami elviselhetőbb volt – mert a végén hadnagyi ranggal fejeztük volna be a katonáskodást. A kiképzési idő megvolt, de az '56-os események elsodorták a tisztté avatást, így „csak” tizedes maradtam.

Megint részese, részesei voltunk egy történelmi eseménynek – hála a Sorsnak és a „tisztafejű” parancsnokunknak – tragédiának nem.

Leszerelésünk előtt a civil ruhákért hazamehettünk (talán október 20-án.). Anci ezt Pestre hozta (vasárnap), így egyszerűbb volt.

A hónap végén lett volna (mennyi feltételes mód) a tisztté avatás, de okt. 26. mindent megváltoztatott. A történetek egy picurka – de éles – szeletének tanúja lehettem, hát elmondom.

Egyik nap, mikor már a forradalom szele a vidéki városokba is eljutott, civilek körbevették a kaszárnyát, megrohamozták a kapukat, fegyvert követelve. Velük szemben a kapun belül fegyverek, golyószórók és mások sorbaállítva tüzelésre készen. A parancsnok józanságra intő kérése, nem engedheti be őket, katonaparancsot teljesít, nem használt. Amikor már kritikussá vált a helyzet, a kapuk bedöntése, a behatolás elkerülhetetlennek látszott, a parancsnoknak döntenie kellett.

- Tüzelésre felkészülni! – vezényelte. Meghűlt bennünk a vér. A tüzerek élesbe állították a fegyvereket. A vezényszó és a fegyverzárak csörgése megrettentette a tömeget, meghátráltak, lemásztak a kerítésről, a kapuról és elvonultak. A „tűz” vezényszó után mi lett volna... borzalom! Én ekkor ügyeletes voltam, a közeli ablakból láttam mindent, de gondolni sem akarok rá többet.

Másik esemény ekkor. Az elvonuló tömeg a tisztalakásokat vette körül, hogy a tiszteket arra kényszerítse, nyissák ki a fegyverraktárakat. A parancsnok kétségbeesve kért minket:

- Fiúk, segítsenek, fegyver nélkül mennek oda (a ruhánk is más volt) a városiak ismerik magukat, győzzék meg őket, fegyvert nem adhatunk, erre nem kapunk parancsot.

Így is történt, teherautókra szálltunk, odamentünk. (Rettenetesen féltünk, mert a kaszárnyánál a tömeg indulatával már szembesültünk.)

A tömeg megértette az okos érvelést, ebben mi is segítettünk, ez a helyzet is tragédia nélkül megoldódott.

November elsején hajnalban a Pest és környékén lakók kaptunk egy teherautót, felpakoltunk – ezennel leszereltünk. Pesten a November 7. térnél szálltunk, egy felbolydult „ismeretlen” város fogadott. Ipari tanuló fiatalok, tizenévesek géppuskákkal, csoportosan rohagáltak. Minket hónapokig oktattak a fegyverforgatásra, itt bármelyik játék közben elsülhetett, (el is sült) amilyen gyorsan lehetett menekülni innen.

A körúton tovább jobbra egy lámpaoszlopon drótra felakasztva egy férfi, táblával a nyakában: Neve: ávós. Ezt a képet később többször láttam. Többségében fiatalok körülötte, köpködtek, szidalmazták. A látvány meggyorsította a lépteit

met. A Margit-híd budai hídfőjénél jobbra indultam volna tovább, amikor egy teherautó felszedett, azt hitte én is disszidálni akarok, fiatalokat vitt nyugatra.

Sírás, nevetés, a kétségbeesés felszabadulása fogadott, amikor a déli harangszókor hazaértem. Előző nap egy Kanizsáról hazajövő katonától azt hallották, az egyetemisták harcba keveredtek a forradalmárokkal és sokan meghaltak. Ezért ült Anci a konyhaablaknál és várt, az örömtől rosszul lett, ahogy meglátott, azért is, akkor már a szíve alatt volt – azt hittük, a kis tűzér – Zsuzsa lányunk.

Az egyetemi évek külsőleg is megváltoztattak, komoly férfivé érleltek – a paraszt fiúból fiatal értelmiségi lettem.

Szellemi gyarapodásom a négy év alatt mérhetetlen. A közgazdaság tudományon kívül általános műveltséget a csoporttársaim segítségével szereztem. Az akkori egyetemek szervezete, szerkezete, rendje a közösségek kialakulását segítette. Így lehetett az évfolyam egy nagy család, közös előadások, egyetemi programok révén mindenkit ismertünk. (Még most is ráköszönök egy-egy öreg úrra Pesten, vagy máshol „Te is közgazdász? Én is” boldogan összeölelkezünk, pedig alattam, fölöttem járt, nem évfolyamtárs. Ilyenkor Anci nagyokat nevet.) Szorosabb volt a kapocs a szakon belüli csoportokkal (1-2-3), de az igazi bensőséges kis közösségek a csoportok voltak (20-22 fővel). Egymás családját, magánéleti problémáit is ismertük, segítettük, alakítottuk, neveltük egymást.

Szórakozni is együtt jártunk, lányokhoz legtöbbször (különösen az utolsó évben) a „hármás fogat”, Sterczer a „paripa”, Faragó a „sanzi” és én a „schwarze Huber”.

Az évfolyam-, vagy csoportvezetők más egyetemekkel, főiskolákkal kapcsolatot tartva (főleg, ahol több lány volt, mert nálunk a fiú volt több) meghívták egymást a rendezvényekre, klubprogramokra. Így kerültünk a Pedagógiai Főiskola rendezvényeire, majd a Kürt-utcai leánykollégium portájára, földi és megismert lányokat várva. Ott láttam meg Ancit a lépcsőn fölfelé menetben. Rögtön mondtam a fiúknak:

- Nézzétek, milyen jó feneke van ennek a kis szókének.

Majd a gólyabáljukon állandó táncpartnere lettem, érdekes, tudott polkázni, anyja sváb volt.

A bármás fogat Sterczer, Huber, Faragó 1954.

A jelentéktelen, de formás külső jegy után már megláttam szép szőke haját, csillogó kék szemét, tiszta nőiességét.

A sors úgy alakította az életemet, hogy későn lettem egyetemista, így a „nagy szerelem” is meglelt korban érinthetett meg. Keresgéltem én közben is, a fekete lányok vonzottak, mégis egy szőke lánynál kötöttem ki

A karácsonyi eljegyzéskor a két sváb Mama egyezkedett, melyik templomban legyen az esküvő. Anci katolikus, én evangélikus. Láttuk, hogy nem tudnak meg-egyezni, közbeléptünk.

- Megegyeztünk, egyikben sem esküszünk - mondtuk.

- Mindegy melyikben, csak templomi esküvő is legyen - mondta a két „isten-hívő” özvegy Mama.

A tokodi katolikus templomba kísérte a falu apraja-nagyja az itt született Anci tanárnénit és az idegen fekete fiút. (Következmény nélkül.)

Államvizsgáztunk 1956-ban, én jó eredménnyel. Már előtte is állást kerestem, egyértelmű volt, hogy a dorogi iparvidék vállalatainál próbálkozzak. Az üveg-gyár két végzős közgazdászt keresett. Egy tokodi évfolyamtársammal együtt el-fogadták a pályázatunkat.

A ranglétra legalsó fokától, (gazdasági területen) pénztáros, leltározó, köny-velő, csoportvezető, főkönyvelő helyettes, főkönyvelő, majd gazdasági ig. he-lyettesig lépkedtem felfelé, megismerve a gyár teljes gazdasági felépítését, éle-tét, ez később könnyítette az ellenőrző munkámat. A gyárba 37 évig gyalog jár-tam, 2 kilométerre. Ezen idő alatt megismertem a gyár 1300 dolgozóját, a pe-dagógus (majd iskola igazgató) feleségem és gyermekeimen keresztül a falu la-kosságát is Az új falum befogadott, tisztelettel, szeretettel fordulnak felém, az öregedő Bandi bácsihoz.

A gyárban becsületesen dolgoztam, az Üvegipar és az Építésügyi Minisztérium - kitüntetésekkel is - sokszorosan elismerte a munkámat. Társadalmi munkám - sok elismert pénzügyi szakemberrel együtt, Lázár Emil, Keil Ignác, Solti Albert - a népi ellenőrzés volt. (Vállalatok, intézmények ellenőrzése, növelte szakmai tekintélyemet.)

Anyagilag is gyarapodtunk - sok délutáni, hétvégi munkával - a vályogház he-lyére újat építettünk, egy kis nyaralót Zamárdiban, autó csak később lett, amikor a lányok végeztek.

Örökölt földön és a nagy kertben szőlőt telepítettem. Mama küldte a gyöke-reztetett vesszőt hozzá. Amikor az „Ezeréves Magyarország emlékére” nevű szőlővel dolgoztam, mindig eszembe jut Anyám, akinek volt ereje, ideje a fia szőlő-jébe vesszőt nevelni, csomagolni, feladni. Így lettem Tokodon tolnai szőlőt ter-mesztő borosgazda, aki borversenyeken, évekig elvitte az arany- és ezüstérme-ket. A szőlőművelés szeretetét Györkönyből hoztam, ma már a permetezés ne-héz, nem tudom, meddig bírom.

Zsuzsáék 1999-ben

A „nagy családom” akiknek és akikről írtunk ismeri az én „kis családomat”, de a kedves Olvasó – akinek a kezébe kerül ez a töredékes mesélésünk – bemutatom, ismerje meg őket.

Idősebbik lányunk, **Zsuzsa** végzett védőnő, férje **Laci** geofizikus, most a reklámszakmában dolgozik. Első unokánk **Eszter** idegenforgalmi végzettséggel már dolgozik. **Zsófi** a Pázmány Péter egyetemen szociológiát tanul. **Csilla** tizedik osztályos gimnazista. **Attila**, öregségünk ajándéka, most készül első osztályba – hét éves lesz.

Gabi lányunk földrajz-biológia tanár, az esztergomi Szent István Gimnáziumban tanít. Férje, **András** kémia-fizika szakos tanár, most az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium igazgatója. Gyermeük **Adrienn** a Közgazd. Tudományi Egye-

Gabiék

Gabiék

tem első éves hallgatója. **Judit** tizedik osztályos gimnazista. Tehát hat unoka, 5 leány és 1 fiú.

Kicsi unokánk nagyon szeret Tokodon lenni, bóklászik a nagy kertben, mindent megsimogat, megszagol – dolgozik rendületlenül.

A közelmúltban, beszélgetés közben hatalmasra nyitott szemmel megkérdezte:

- Papa, Te gazdag vagy?
- Igen - válaszoltam azonnal, meglepődött.
- Sok millió pénzed is van?
- Igen - mondtam - hat, nyolc, tíz...

Még jobban meglepődött, de a magyarázatot érdeklődve, mosolyogva hallgatta.

- Te vagy az egyik vastag millió, a többi mind-mind egy-egy millió, ha a Mamát is számoljuk, akkor 11, ha a Mama engem is számol, akkor 12.

A batodik, a fiú

A Huber család 2002-ben

- Mit gondolsz, gazdag vagyok én? – kérdeztem.
 - Nagyon gazdag vagy, Papa! – válaszolta széles mosollyal.
- Ennyiben maradtunk.

Ha a Sors még egy darabig egészséget is ad nekünk, mi vagyunk, leszünk a leggazdagabb emberek.

Nemzetiségi találkozók Győrkönyben

Néhány megmaradt az emlékezetemben a jó szervezésével, látványos, gazdag programjával, de nem utolsó sorban a nagyon sok vendégével.

Ezek közül számomra a legérdekesebb a kitelepítettekkel való találkozás. Tudomásom szerint 1987-től minden évben ott voltunk. Annyi vendég jött, hogy nem is tudtunk mindenkivel találkozni, akikkel szerettünk volna. 1992-ben Amerikából jöttek többen. **Kirschner Katiék** (akik most Floridában élnek),

Nemzetiségi találkozó 1996

Gangl Marisékkal a templom előtt, 1992.

Gangl Maris az USA nyugati feléről, Nort Carolinából jött a férjével. (Kirschner Kati rólunk és Róluk a templom előtt készült fényképeket küldött.)

Sterczér ikrek együtt voltak itt, megöregedve is egyformák maradtak. A pincehegyen évelődünk, a nevüket mondtam, de nem találtam el.

- Az a Rozi, amelyik lábaszárán anyajegy van - mondtam.

Mind a kettő felkapta a szoknyáját, a Rozinál tényleg ott volt az anyajegy. Hatalmas ováció, nevetés, hogy én erre ilyen hosszú idő után is emlékszem. Különbösen rendkívül talpraesett, vidám teremtetsek, jól férjhezmentek, gazdagok, évente többször jönnek haza, tulajdonképpen itt találkoznak, mert egymástól de még gyerekeiktől is több ezer kilométerre élnek.

Állandó vendég ilyenkor a Leidál Katinál és a pincehegyen Ádámnál, **Leidál Matyi** a bécsi és soproni barát. **Huber Misa** a regensburgi Lajos bátyja, Ő Duisburg környékén él, egyedül maradt, szívesen jön haza. Többször itt vannak - az utóbbi években - **Pámer Lőrincék**. Steidl Mária is itt volt egyszer Ausztráliából vagy Amerikából, nem tudom.

Azt hiszem a Nationalitatentag '96 rendezvényén szerepelt a legtöbb, legtarkább tánccsoport. Az utolsókon már a helyi gyermek, óvodás, iskolás ének-tánccsoport is szép műsorral mutatkozott be. Nekem a felnőttek (köztük idősebbek) tánca tetszett.

A Huber rokonságból a családi pince előtt: 1986

A pincebegen, nővérem, sógornóm 1986.

A családomnak ünnep volt a '99-es és a 2002-es fesztivál, mert mind együtt voltunk, a három testvér összes családja. A vacsorára még többen, az Ádi pincéjében, a gulyás vagy pörkölt meghívásra barátok, rokonok, németek (gyakran a Krausz családok).

Ezek az alkalmak demonstrálják a család összetartozását, unokák, dédunokák és az öregek kölcsönös megismerését, szeretgetését, a „gyökerek ápolását”. Míg erővel bírjuk, ezt a kapcsot nem engedjük meglazulni, szétszakadni.

A „kövér” **Koch Jánosékról** többször tettem említést. Az üveggyári éveim alatt sokszor utaztam Pestre az ÉVM-be. Az autóbusz állomás a Margit-híd budai hídfőjénél volt. Itt a rakpart pincekocsmáját vezette János és Éva. Ha csak tehettem, betértem beszélgetésre, információcserére a falunkról, no meg egy sörre (amit a találkozás öröme nem engedtek fizetni). Nyugdíjazásuk után – és János betegsége miatt is – visszaköltöztek Györkönybe (Éva házába), ahol többször felkerestük őket, a helyi rendezvényeken is találkoztunk, ekkortájt a svábállokon már nem.

János halála után, nagykarácsony napján, a Deák-téri evangélikus istentisztelet végén várjuk egymást, nagy az öröm, hogy még találkozunk. A pesti négy unokánk (minden évben velünk vannak, pedig egyik katolikus, a másik református) is keresi az Éva nénit. Régebben még itt jöttünk össze egy beszélgetésre Szűsz Ádival (osztálytársammal), de már két-három éve nem jön a Deák-térre.

Koch Jánosékhoz kapcsolva emlékezem.

Náluk (Györkönyben) találkoztunk Éva unokatestvérével **Jilling Ádammal** és feleségével, aki Zalaegerszegen orvos, Ő is Györkönyből elszármazott értelmiségi lett. Tavaly a temetőben futottunk össze. Készül hozzánk, reméljük, megérjük.

Másik alkalommal **Koch Misa** volt náluk, unokatestvér, aggregény, Pesten élt. Címet cseréltünk, először mi látogattuk meg a Váci-úti lakásában. Telefonált.

- Gyertek hozzám, itt van valaki, kíváncsi vagyok, megismeritek-e?

Bátyám, Kuti Imre, én 1989-ben

Néhány perc múlva (a szomszédból) két idősebb hölgy érkezett, a meglepetés a vártnál is nagyobb lett. **Takó Éva és Vera** jöttek. Az egyik sokat mesélt **Kántor Gyuri** utolsó éveiről és haláláról. Megbeszéltük (mivel közel van) mikor, hogyan jönnek együtt Tokodra, ez Misa hirtelen halála miatt elmaradt.

Elszármazott más értelmiségiekkel is találkoztam, Koch család Pestre került, kocsmát nyitott. János, György fiúk fogorvos lett. János évekig kezelte a család fogait a Kútvölgyi kórházban. Egyszer János nem volt benn, Gyurihoz irányított (a feleségem is velem volt), hogy valamit javítson a fogamon. Talán 20-25 év múltán a tavalyi, nyári ünnepeken Ádám pincéjében találkoztunk.

Be akart mutatkozni a feleségemnek.

- Ismerlek, ne mondd a neved - így a feleségem.

- Az nem létezik, fogadni mernék, nem ismersz!

- Te vagy a János öccse, Koch Gyuri.

Ez akkora meglepetést okozott, hogy percekig röhögött a társaság. Hát ilyenek a találkozások.

Ekkor történt a következő is.

A bátyám szólt, hogy itt van valaki, akivel kb. 58 éve nem találkozta.

Pincebegen a család, 1999

Huber pince jobbra

- Te vagy az, te vidám „schwarze” Huber! - kiáltotta.

- Te pedig a **Kovács Laci**, mondtam. Ő reumatológus Pesten, a falu **Kovács doktorának** a fia, sok györkönyi gyógyítója (még ma is) volt iskola-társam.

A hosszú mesélésnek a sötétedés vetett véget. Testvérével, Kovács Tiborral - ő Székesfehérváron szemész - talán 15 éve találkoztunk közös barátunk **dr. Pámer Frigyes** állatorvos tolnai házában. Egy farsangi sváb bálra voltunk hivatalosak. Jót mulattunk a nagyon jókedvű, harmonikás Fricivel.

Györkönyiek a budapesti Nemzetközi Svábbálon

A Magyarországi Németek Kulturális Szövetsége ezzel a rendezvénnyel fogja össze a dunamenti és hazai svábokat.

Nem tudom a mi életünkben melyik volt az első, de a Közgazdasági Egyetem aulája és emeleti folyosói adtak helyet az első bálnak, ahova a mérhetetlen tömeg érkezett kosarakkal, demizsonokkal, mert ezek batyus (pinli) bállok voltak. Az asztalok roskadoztak a sok falusi ételtől - a fokhagymás kolbász, a pálinka, a füstölt sonka ínycsiklandozó illata terjengett - a kitelepített ámuldozó sváboknak, a német, osztrák vendégeknek is jutott a hazai ízekből.

A györkönyiek busszal jöttek, a Szövetségnél vették a jegyet, a Pestre kerülteknek - többször - Kardos János vette meg, aki reggeltől sorban állt, hogy jegyhez jusson. (Egyszer nekünk is vett.)

Az 1971-es évben az együttmulatást egy fénykép is dokumentálja, amelyen 18-an vagyunk, kiket ismerek?

Középen a Kardos házaspár (János, Kótai Erzszi) a négy gyermekük, az ismeretlenek valószínű a fiatalok barátai, a „kövér” Koch János és felesége Jilling Éva, majd mi ketten.

*A nemzetközi svábbálon
1971-ben a Közgazdasági
egyetemen*

A következő évek báljain még találkoztunk györkönyiekkal, de mindig kevesebbel, egyszer-egyszer Kuti Imi szervezte csoporttal. Aztán a györkönyi családtagjaik, egyszer a bátyám, Pámer Kati, Huber Katiék mulattak együtt velünk. A falumból már régen nem jönnek, kiöregedtek, a fiatalabbakat nem érdekli ez a sváb mulatás? Az 1997-es bálon Kardos János három gyermeke – családotul – ott volt a Termálban. (Németországból hazajött az állatorvos fia is, lányaival.) Ekkor volt vendégünk unokatestvérem, az ausztráliai Szüle Kati, nagyon örült, hogy györkönyi (régi) barátokkal találkozott, különösen Kótai Lisivel.

Évekig találkoztunk Koch Jánosékkal, a „kamionos” Leidál Ádiékkal (Ádi felesége és fiaival) az utolsó 3-4 évben hiába kerestük, őket sem találjuk.

A bálók színhelye is változott, a Közgáz után a Duna Interkontinentál, az erzsébeti Csili, a margitszigeti Termál, a Hilton, négy éve újra a Termál. A rendezvény színes kavalkádja, a mulatós jóhangulat is elszürkült, nincs már a látványos tájegységenkénti népviseleti felvonulás, a fergeteges tánccsoportok bemutatójából is csak egy-egy maradt. Az utóbbi években a tokodi barátainkkal – a mannheimi Ewaldékkal és a családukkal mulatunk együtt. Ameddig fizikai erővel bírjuk, ropjuk a cepedlis polkát és megvárjuk a 4 óra-kor felcsendülő, ropogós (bálzáró) Radeczky-polkát, amit táncolunk is, mindig lassabban, majd a végén csak hallgatva a fúvós sváb zenét.

II

Találkozások a világban szétszóródott, kivándorolt,
kitelepített rokonokkal, györkönyiekkel.
Töredékek az életükből a találkozások öröméből.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Találkozásaink a kitelepített györkönyiekkel

Az első utazásunk az **NDK-ba** vezetett az Express (Ifjúsági U. Iroda) szervezésében, 1958. 08. 18-31-ig. Ekkor már másfél éves volt Zsuzsa lányunk. Vonattal mentünk, a megyéből egy csoportban, talán 40 velünk egykorú fiatalal. Csodálatos út volt, a látnivalók, a hallottak, a németek vendégszeretete leírhatatlan. Végigjártuk helyi buszokkal dél NDK-t a nagyvárosokat, Drezda, Lipcse, Weimar, Meißer, Eisenach, Karl-Marx-Stadt, a gyönyörű Thüringiai erdő csúcsait, a hatalmas fenyőerdőket, Szász vidéket, az Elba völgyét. A német fiatalokkal a közös programok, barátságok (én a német nyelvtudásommal favorit voltam), a Jugendherberger szállásai nem csillagos szállodák voltak, de nekünk a mennyorszáig. Igaz, szállodában is laktunk, Lipcsében.

A feleségemet elbűvölte a Zwinger képtára, mindkettőnket elborzasztott Buchenwald tragikus látványa.

Kikkel találkoztunk 1958-ban? A szabadidőnket azzal töltöttük, hogy a Györkönyben összeszedett címekre elmentünk, vagy találkozást szerveztünk az utunk előtt. Így találkoztunk – amiről már szoltam is – **Pámer Lőrinc**cel, Mátyás sógorom bátyjával és Lőrinc fiával. Halléből jöttek Lipcsébe. Azt hiszem előttünk még györkönyivel nem találkoztak. A meghatódás, az őszinte öröm megríkatott bennünket, emlékezés a sárbogárdi állomásra, a szalonnára, a falusi életre. Az utóbbi években gyakran találkozunk a fiatal Lőrincel (aki 62 éves) és feleségével Györkönyben a pincehegyen is – nyugdíjasok, hát utazhatnak. Megkerestük **Mukk Zsuzsát**, a férje akkor **Fridrich Méder** volt, rendőrtiszt, később elváltak.

Lakásukon kerestük meg **Plézer Évi** és **Gauk Ádám** györkönyieket, osztálytársaim voltak a falunkban.

Braun Erzsikenél éltek még a szülők. Később összetalálkozott Erzsike **Pohlen Miskával**, összeházasodtak, két szép gyermekük született. Nem tudom, a kislány és családja jár-e Györkönybe.

Ausztria – Bécs 1963.

Az IBUSZ-szal utaztunk néhány napra Bécsbe, a helyi TSZ szervezésében. Két györkönyi címet kaptuk meg az egyik **Leidál Matyi** – a húga Kati adta.

Matyi 56-ban disszidált. A Csepel Művek művezetője volt, valakinek, valahol, valamit mondott, megijedt és elmenekült.

A másik **Pámer Maris** őt akkor nem találtuk meg, csak később, ő kitelepített, itt maradt a közelben.

A néhány napos útból fél napot szántunk Matyi megkeresésére. Megtaláltuk Bécs északi külvárosának a peremén, a világ végén, egy lágerban. Ilyet még nem láttunk, de még álmunkban se jöjjön elő. Küldözgettek hol találjuk meg Matyit, így bejártuk a tábort, egyik tömbről a másikra. 1963-ban az 56-os menekültek közül itt már csak a köztörvényesek és egyéb alja náció maradt, őket már senki sem fogadta be. Megtaláltuk Matyit, Ő a tábor főszakácsa volt akkor. Úri módon élt, külön lakása, autója volt. Egy emlékezetes estét töltöttünk együtt a Grinzingben 4-en, dalolva, táncolva, egy olasz gimnazista lánycsoporttal. Ezt Matyi így minősítette:

- András, én életemben még ilyen jót nem mulattam.

Mi is így vélekedtünk.

Később ő egy nagy áruház – a Stefl a Kärtner str-én raktárosa lett, egy másik alkalommal már ott találkoztunk vele. Később Sopronban épített egy házat, mi ott üdültünk a Sziesztában, meghívott a házába, ahol a régi feleségével élt és él. Felnőtt fiuk Pesten irodalmár lett. Matyival többször találkoztunk Györkönyben, jókedélyű öregúr maradt. Testvérét, Katit látogatja, meg a szülőfaluját, pincehegyestől, barátostul.

Első utazásunk Németországba 1971-ben jún. 18-30-ig

Vonattal érkeztünk **Ebingenbe**, Rautlingen és Sigmaringen átszállással. Az álmódon unokabátyám Bauer János várt. (Nem volt még autója, ezért a nála al-bérletben lakó jugoszláv vendégmunkás kocsijával mentünk Jánosékhoz.)

A városról.

Textilipari kisváros, gyönyörű vidéken, az Alpok lábánál egy völgyben, a Bádeni tó északi oldalához közel. A hegyoldalon párhuzamos utcák futottak föl. Az utolsó utca, utolsó háza, nekiépítve a hegyoldalnak Jánosék háromszintes háza volt az erdőszélén. A középső szint nyílt az utcára, az alsó szint a kertre, itt laktak a jugó házaspár. A tetőtér egy részén kialakított három szoba a három nagylányé volt.

János egy építési vállalkozó asztalosműhelyében dolgozott – az asztalos szakmát még Pakson kitanulta – belső lépcsőket épített.

Itt kell elmondanom, amikor Pakson polgárba jártam, ő egy asztalosmesternél inaskodott, ez nekünk akkor nagyon jól jött, mert a műhelyben megcsinálta a györkönyi 6 fiúnak a lombfűrész munkáit, amit házi feladatként kaptunk. Nagyon hálásak voltunk érte.

Visszatérünk a Bauer családhoz.

Bauer János három lánya és Gabink, Zamárdiban 1967

Felesége, Paula a Trikot Fabrik meósa volt. Kilóra hozta nekünk a pamut trikót, bugyit, selyem-, pamutdszörzé anyagot 6 DM-ért kilóját. Míg Paula dolgozott - Anci néhány ruhát meg is varrt a Praktische Mode szabásmintái alapján, itthon pedig évekig volt feldolgozandó anyaga.

A lányok, **Irmgard** 19, **Hildegard** 18, **Brigitte** 16 éves volt ekkor. Velük többször találkoztunk. A félig kész balatoni házunkban ők voltak az első nyaralók, Zamárdi-felső megcsodálta a három szép lányt. Ebingenben is az udvarlók hada járt délutánonként a lányokhoz, szegény Paula, akkora adag vacsorákat főzött, minden fiú mindig nagyon éhes volt.

Nagy szeretettel fogadtak, láttak vendégül. Sok önálló programot szerveztünk, nem voltunk sokáig a terhükre. Nagy élvezettel sétáltunk az erdőben, megkerestünk egy hegyi legelőt-farmot - sok tehénnel, ilyet még nem láttunk. Meg olyat, hogy a trágyatároló az utcára nyílik, bent a városban, talán azért, mert innen könnyebb volt a vontatóra felrakni, mint a kicsi udvarban forgolódni. Egy épületben volt a lakás, az istálló, a pajta.

Megérkezésünkkor János beteg volt, mandulagyulladás volt, így többet tudott velünk lenni. Mindennap meglátogatta az idős háziorvosa, injekciót adott, gyógyszert hozott.

- Wie geht es Ihnen Herr Bauer? - kérdezte.

- Jól vagyok, mehetek dolgozni - mondta János.

- Maradjon még, hisz vendégei vannak, és pihenjen. Elszívott egy cigarettát, beírta a kiskönyvbe a látogatást, amiért az egészségbiztosítótól 20 DM-t kapott. (Ő mondta.) A hálapénzt sem a beteg, sem az orvos nem ismerte, nem ismeri. Másnap jött a főnök, hívta Jánost dolgozni. Nagy bajban van - mondta - nem tudja átadni a házat, mert nincs kész a lépcső, ahhoz csak János értett. Bement dolgozni, de az orvos látogatására hazaért.

Hogy kerültek Jánosék Németországba? Azt még el kell mondanom. Katonaként fogságba esett, Oroszországba került munkatáborba, ahova Paulát is malenkij robotba vitték a lengyel-német területről, ott ismerkedtek meg. Szabadulá-

sukkor nem Magyarországra, hanem Németországba mentek, Ebingenbe kerültek Paula életben maradt testvérei is.

János nagyon látni akarta a szüleit, de csak 1960-ban mert hazajönni (de erről még beszélek).

A Bauer szülők visszakapták a házukat, nem lettek kitelepítve, maradtak a három fiúkkal, Mihály, Fülöp, Matyival. Mind a három családot alapított, boldogult, gyerekeik tanultak, (Misa Zsuzsa lánya egyetemet végzett, Németországba ment férjhez.) mégis kibicsaklott az életük, az alkohol rabjai lettek, Misát és Fülöpöt otthagya a családja, Matyi 2 éve halt meg.

János volt a legrendesebb, szorgalmas, tisztességes, nem ivott, szép család vette körül, tűzrőlpattant feleség és mégis májbetegségben, talán rákban halt meg 60 éves kora körül.

Kinél, hol jártunk még 1971-ben?

Györkönyből kitelepített **Forster Ádámot** a családom is ismerte a Balatonról is Minden évben Siófokon nyaralt családjával – három gyermekével. Mindig jókedvű volt, magyar-, német vicceket mesélt, ugratta a lányokat ezért „Latyinak” a Forster Latabárnak hívták már legénykorában a faluban.

Ahogy lehetett, 1960 évek elején minden évben jött. Ő is seftelt mindennel, ami belefért hatalmas Audijába, nejlon ing, kendő, kávé stb. Marékkal osztogatta a ráógumit a gyerekeknek, ezért is, meg a vicceiért szerették. Ádám német felesége örült, hogy vendégül láthat, sokszor beszélgettünk nálunk Zamárdiban. Sajnos 12 éve meghalt, Ádám az élettársával már ritkábban jön haza, mi is régen láttuk.

Forster Ádámmal Rautlingenben, 1971

Jánossal egyidős volt, közel laktak, laknak Rautlingenben, tartották a kapcsolatot. Megírtuk, hogy jövünk, kivett három nap szabadságot, eljött értünk, végiglátogattuk a környéken lakó györkönyieket. Szívesen tette, tudta, mennyire érdekel a kitelepítettek sorsa, boldogulása.

Krausz János bácsi családja

Talán a legérdekesebb a sorsuk a kitelepítettek közül. Igen szegényesen éltek a hat gyerekkel. János bácsi ács volt, a munka kevés, házépítések nem voltak. Művelhető földjük sem volt elég a megélhetéshez. Kint szorgalmasan dolgoztak, a gyerekek is szakmát tanultak, pénzt kerestek. Nagy házat építettek, hatalmas kerttel. Szívesen fogadtak egy rövid háznézésre, beszélgetésre, mert már Györkönyben többször találkoztunk. Krausz néni ajándékot is adott, sokméter orkán-szerű selyem anyagot, amiből a feleségem a lányoknak iskolaköpenyeket kötényeket varrt.

A családról tovább beszélek. Megnéztük János (ifjabb) nyúlfarmját, egyedül élt, nem nősült meg, haza se jött. Ifjabb János velünk tanult, Paksra akart kerülni különbözetivel a polgáriba, de valamiért lemaradt, polgáriba már nem járt, nem tudom, miért.

Matyi, Gyuri, Kati, Éva már akkor kirepültek, családot alapítottak. A legkisebb Fridrich 18 éves lehetett, nagy motorral jött haza, otthon élt még.

Az öt gyerek családotul a nyarat itthon töltötte, Györkönyben rokonoknál és a Balatonon.

Kisbuszokkal jöttek sokat, ez akkor nagy szenzáció volt a faluban. Négyen házat, présházat vettek, átépítették nyugati kényelmesre, így az év nagy részét itt töltik, mivel nyugdíjasok lettek. Fridrich az egy gazdag paraszt hatalmas házat vette meg - ami TSZ iroda, központ volt. Gyönyörűen tatarozta, nem tudjuk, hogy akarja hasznosítani, talán vendéglátásra. A szép házakban most a Krausz unokák nyaralnak, nem szakadtak el teljesen a gyökereiktől.

Még egy keveset János bácsiról.

Nagyon jól érezte magát itthon, nyugdíjasként a feleségével, majd egyedül több hónapig is maradt. Ez is azt bizonyítja, hiába a jólét, a szívük visszahozta, a szülőföld visszahívta a kitelepítetteket. Akinek nem volt módja hazajönni (pl: Schmidt Kati unokatestvérem, Huber Lajos anyja, Kirschner Zsuzsa) haláláig szenvedett a honvágytól, a szülőföld utáni sóvárgástól.

János bácsi úriemberként járta a falut, hol egyik, hol másik rokon, barát hívta meg vendégségbe egy-egy napra. A bátyámékat nagyon szerette, gyakran volt a vendégük. Nem ment üres kézzel, mindenhova vitt egy kis ajándékot. A Balatonon sokat, sokszor volt a Kardos Éváéknál, gyakran átjött beszélgetni. Egyszer éppen a kapubejárót, a vízaknát betonoztuk, beállt közénk, zsalluzott, betont si-

mított. Aztán elmaradt, 10 éve meghalt. Már csak a gyerekeivel találkozunk nyaranta, a pincehegyi nemzetiségi összejöveteleken, a bátyám vendégei a halászlére, gulyásra vagy a friss sült kolbászra, Margit finom süteményeire. Krausz Kati, német férje és Fridrich maradt meg barátként a Krausz gyerekekből.

Bejártuk a Donautál vidékét, a Schwäbische Alpokat, a medve barlangnál is voltunk, hol azt már nem tudom. Egy aránylag magas hegy csúcsán lévő várhoz, kanyargós szerpentinén mentünk föl, ez volt a híres Hohenzollern hercegség vára, amely egy része látogatható – mi a fiatal herceg vezetésével jártuk végig – a kastély másik része a család lakása, zárva volt. Szép jövedelem a hercegségnek, mondom én.

Még három-négy családhoz bekukkantottunk, de már nem emlékszem a nevükre, Ádámot kellene segítségül hívni. Igen, a Wiedermann házaspárnál is voltunk. A lányuk egy nagy házban élt a közelükben.

Ulmba megyünk dr. Wiandt Jánosékhoz még 1971-ben

Ebingenbe érkezésünkkor János felhívta Wiandt akivel már Györkönyben találkoztunk. A két János tartotta a kapcsolatot, mióta közel éltek egymáshoz. Másnap már ott volt egy délutáni beszélgetésre. Megbeszéltük, a látogatás végén eljön értünk, Ulmba visz és onnan jövünk haza. A három Györkönyi legény találkozása nagy élmény volt. Hárman háromfelé szakítva, Bauer katonaként háborúba, majd fogság, és Németország, Wiandt kitelepítve a Fekete-erdőbe, majd tanulás, diploma a Sorbonon (Párizs) és Ulm. Én, Huber önként hagytam el a falumat, az erőszaknak nem engedelmeskedve, a választások sorozatával elkerülve nem túl messzire, de lélekben ott maradtam az én kis sváb falumban. Melyik életút volt a legsikeresebb, a legboldogabb nem tudom, talán az enyém, mert a

*Ebingenben Bauer Jánosnál
dr. Wiandt Jánossal, 1971.*

mardosó honvágy nem okozott fájdalmat. Három órát beszélgettünk, alig tudott a három fiú elszakadni egymástól, hisz a paksi emlékek is összekötötték.

Mivel a látogatásunkért hálából mindenkitől kaptunk ajándékot, a tetemesre duzzadt csomagjainkat alig tudtuk János kocsijába bepakolni. A lányoknak mindenki küldött valamit. Két nagy bőröndöt is vettünk Rautlingenben 30 DM-ért.

Szombaton együtt ebédeltünk Baueréknál, Paula finomat főzött és délután elindultunk Ulmba.

A város, Ulm kertes külső övezetében szép – amerikai stílusú – kényelmes, de nem luxus házban lakott és lakik három gyermekével.

Már említettem, János a szüleivel Fekete-erdő valamelyik kisvárosába került, a Sorbonon szerzett sebész diplomát. Afrikába toboroztak orvosokat – talán az algériai háborúba – kiment 2 évre, itt ismerte meg Gerdát, az NDK-ból jött nővér-asszisztenst, összebarátkoztak és együtt telepedtek le Ulmban, ahol körzeti praxist kapott. Aranyos, törékeny finom kis asszonyt hozott János Afrikából. Mellette dolgozott a rendelőben.

Hétfőn bevitt a városba, míg ő rendelt, mi térképpel a kezünkben ismerkedtünk Ulmmal. Feleségem vágya teljesült, felmászott – többszáz lépcsőn – Európa egyik legmagasabb templomtornyába, igaz egy darabig lift vitte fel. Én a templomtéren maradtam, egy kispadon vártam rá, a térízszyomról már beszéltem, ezért nem mentem vele. A toronyból képet csinált rólam, egy mákszem vagyok – de felismerhető – a padon ülve. Elképzelhetetlen, a feleségem mennyit áradozott a csodálatos látványról. Délután elmentünk a Bismarkringen lévő rendelőbe. Jánosnak még mindig volt betegé, a másik két rendelő orvosai már ráértek beszélgetni. A külváros munkásai tartoztak hozzá, főleg jugoszláv és török bevándorlók, nagyon szerették, de hálapénzt nem fogadott, nem fogadhatott el, mert a praxisával játszott. Egy-egy üveg jugó konyakot nem tudott visszautasítani.

Akkor 1971-ben egy nagyobb lányka, egy fiú és kisebb, később érkezett lányuk volt, Sabina. A nagylányból biológus-kutató lett Párizsban, majd Freiburgban dolgozott. A másik két gyerekről nem sokat tudunk.

Visszatérve a megérkezéshez. Gerda fogadott, magyarul csak értett egy keveset, sajnos nem tudott a feleségem beszélgetni vele, én tolmácskodtam. Különbén János magyarul szóval tartott minket. Beszélt a hobbjáról, kutatásairól, a svábok őshazájáról, honnan indultak Magyarországra, melyik vidékre kerültek. Egy ezzel foglalkozó kutatócsoport tagja volt, úgy ítéltük meg, nagyon sokat tudott a témáról.

- Képzeliék a tolnai svábok egy része a Fekete-erdő környékéről indult és a szatmári vidékre is eljutott, most ott 3 sváb falu van, Mérk-Vállaj, Fény, Börvely - mondta. Meghílt bennünk a vér.

- Az én anyám mérki sváblány - mondta a feleségem.

- Akkor mi akár rokonok is lehetünk - mondtam én

Erre János - véget nem érően - mesélte a kutatásaik eredményeit, hol gyülekeztek, hol rakták hajókra őket - Ulm, Regensburg kikötőiben -, miért indultak Magyarországra - nem tudta a sok zsellér, paraszt elviselni a hűbérurak, hercegségek stb. kizsákmányolását. Tőlünk Magyarországról jó híreket hallottak, sok az elhagyott falu, jó földek vannak, amit megkaphatnak, emberségesen bánnak velük a magyar uraságok, hát jöttek, nagyon sokan. A kutatócsoport könyvet is írt a munkájáról, de hozzánk nem jutott el, ha Jánossal sikerül még találkozni, biztos beszél róla.

Egyik este - tiszteletünkre - meghívta a környék kimenekült, disszidált, kitelepített magyarjait, akik a barátai voltak. Grófi házaspár, gyáros, sváb paraszt, vegyes társaság, egyben egységesek, magyarországi emlékeikről beszéltek, meglepően jól, magyarul. A nosztalgia, a honvágy - magyarokkal találkozással - felerősödött bennük.

Ewald Köpfer ránk talált 1972-ben

Van egy igen kedves echte német barátom, a megismerkedésünk is Györkönyből indult. Róla annyit, a rokonaim, a családom, a barátaim Györkönyben is jól ismerik, hisz 33 éve gyakori vendég Györkönyben, Zamárdiban, Tokodon. Ő Ewald Köpfer. Először Leidál Ádámról.

A kitelepített **Leidál Ádám** amikortól már lehetett, gyakran járt haza, évente többször is Megpakolta hatalmas kocsiját nejlon inggel, otthonkával, orkánkabáttal, kávéval, csokoládé is akadt a gyerekeknek. A seftelésből jött egy kis zsebpénz, de nem ez volt a lényeg, volt ürügy hazajönni a szülőfalujába.

Lányaimmal Zamárdiban

*Német barát. Köpfer Ewald,
Sonja*

Mi is éppen otthon voltunk. Találkoztunk – természetesen a pincehegyen. Tudtuk, szívesen jár a Balatonra, ott is többször találkoztunk. Nálunk volt a ház kulcsa, odaadtuk, ha kedve van, menjen be.

Néhány nap múlva kapunk egy lapot Zamárdiból – már Tokodon „Alles Gut, Haus ist Schön stb. Wir sind zu Frieden” aláírás Köpfer und Krompos Familie.

Lementünk, akkor mesélték nevetve; az Ádival Pakson találkoztak a rendőrségen, ahol bejelentkezni voltak – akkor kötelező volt a legközelebbi rendőrségen minden nyugatinak jelentkezni.

Mondták, a Balatonra készülnek, de nincsen címük. Ádi a kezükbe nyomta a kulcsunkat, Zamárdi, Kodály u. a házzámot elfelejtette, abba a házba menjetek, ahol a kulcs beleillik a kapu zárjába. Az utcában csak két ház volt, nem kellett sokat próbálkozni a kulccsal.

Ewald Köpfer-rel való találkozásunk történetét el kellett mondani, mert a következő események, találkozások segítője, aktív részese lett. Mint ahogy mondtam, gyakran jött Magyarországra az új kedves barátaihoz és jön most is még többször a magyar-német üzletei ügyintézése miatt.

Hol jártunk, kikkel találkoztunk 1984-ben?

Németországba, Mannheimbe készültünk, teljes programmal, vendéglátónkkal időpontok egyeztetésével. Valami dolgunk volt még Győrkönyben, lementünk, itt találkoztunk Wiandtékkal. Elmondtuk, hogy hova készülünk.

– Mi most visszamegyünk Burgenlandba, gyertek oda, ott lesztek 2-3 napot és együtt mehetünk kocsival Ulmba – mondta János.

Így is történt. Elmentünk vonattal Bruck an der Leithe-ig (Lajta menti Bruck), ott várt János, a nyaralójukba vitt **Breitenbrunn, Pusztavonparkba**, (a Fertőtó), Neusidler See északi sarkához.

Valamiről itt kell beszélnem, de a gondolat máshol is előjön majd: János fantasztikusan nagy magyar. Amikor még nem lehetett bátran hazajönni, házat venni itt lehetetlenség volt (a házukban Györkönyben telepes lakott), hogy közel legyen a szülőföldhöz, a Lajta hg lábánál létesített üdülőfaluban épített – több német – magyarral együtt – egy szép kis nyaralót, 1972-ben.

Hogy született a telep neve, magyar-német egyvelege, nem tudom, ezt szeretném megkérdezni, majd, ha találkozzunk.

Mekkora honvágy, belső vívódás (tragédia) sejlik a tények mögött, megrendítő.

Folytatom az eseményekkel.

Megtanult Gerda, Jánosnak magyaros ételeket főzni, most is füstölt csülkös bablevessel várt. Merre jártunk észak Burgenlandban?

Donnerskirchen katolikus zárándokhelyen, vasárnap rengeteg ember, a templom mellett hatalmas sátor étellel, itallal a zárándokoknak.

Eisenstadt városát gyalog végigjártuk, minden magyar vonatkozású helyet megnéztünk, közben mesélte a történelmet. (Szégyelltük, de csak magunkban, volt amiről mi sem tudtunk.)

Lementünk a tópartra – egy darabig kocsival – a nádasba épített úton, itt volt egy parkolószerű hely, ahol sok lakókocsi állt, épített ház sehol, még a büfé is lakókocsi volt. A csónakkikötőben álló csónakok már a gazdagságot tükrözték. Jánosnak is himbálózott itt egy nagy csónakja.

Ami még tetszett nekünk, a tótól 1-2 km-re vezetett az út körbe a tavon, bejáró, stég stb. sehol csak a településekről 1 bevezető út Ez természet-, környezetvédelem. (Szegény Balatonunk, még a víztükörbe is többszintes házakat építettek, micsoda szűklátókörűség.)

A Lajta hg délkeleti lejtője híres borvidék. Barátunk a pincefalut, pincesorst is megmutatta. Elvitt egy nagy pincébe, idősebb régi barátjához körülnézni, bort venni és megkóstolni a burgenlandi sonkát, kolbászt, virslit. Minden pincéhez egy kis vendéglő is tartozott. A bor, sonka finom volt, a vendéglátás szívélyes, azért is, mert tapasztalatot cserélhetett – németül – a kis (ez én voltam) és a nagy szőlősgazda.

Tiltott volt Németországba bort vinni, izgult is János, hogy a határon elveszik – büntetéssel – a negyven liter borát, de nem nézték meg a csomagtartót, a mi útlevelünkkel voltak elfoglalva a határőrök.

Ulmba indultunk, de kerülőkkal, mert egy-egy történelmi helynél meg-megálltunk. Pl. a Mödlingi kastélynál Habsburg Rudolf trónörökös öngyilkosságának színhelyénél. Erről sem sokat tudtunk, de János precíz idegenvezetésével pótolta hiányos ismereteinket.

Másnap reggel folytattuk tervezett utunkat, Ulmból vonattal **Trautlingen** álmomáson keresztül **Pappenheimbe**, nénikémhez, **Huber Rozi** nénihez (aki

Pappenheimben, apám húgánál Bock Rozi néninél és lányánál, 1984

Bockné majd Krémerné lett), akivel most találkoztunk először. Krémer Rozika férje **Rudi Kern** várt az állomáson (itt dolgozott műszaki vezetőként). Ismertük egymást, mert Györkönyben már találkoztunk.

Rozika hét éves volt, amikor kitelepítették őket és ide kerültek. Férjhez ment Rudihoz – ő született német – akinek az örökölt, kétszintes nagy házába költöztek.

Először a városról. Nagyon hasonlított Ebingenhez, főleg abban, hogy a domboldal legutolsó utcájában laktak, az ő kertjük is az erdőig húzódott.

Kicsi, hangulatos város, a közepén lévő – elég magas dombon – középkori vár állt.

A város körül hatalmas fenyőerdők, amit messzire bebarangoltunk, szépen rendbentartott erdei utakon. Itt láttunk először – az úgymond savas esőtől – elpusztult hatalmas területű fenyőerdőt. (Ilyet láttunk később Köln mellett is)

Igen boldog, kiegyensúlyozott volt a család, pedig nagy tragédiát hordoztak a lelükben és fizikailag is. Első lányuk **Zsuzsi** teljes szellemi fogyatékossgal született, testileg ép, fekete hajú szép arcú formás lány (akkor 16 év körül), járni tudott, de teljes gondozásra szorult, egy kicsit látott. Rozika olyan szeretettel gondozta, segítette, ezt látva állandóan nyeltük a könnyeinket. Ezért nem vállalt munkát. Az Isten, a Sors megsajnálta őket, adott Nekik még egy szép „huberfekete” hajú, korom szemű leányt **Ursulát**. (Orvosi vélemény ellenére vállalták a második gyereket.)

Zsuzsikát minden reggel kisbusz vitte **Weisenburgba**, a fogyatékosok iskolájába, délután 4 órakor visszahozta. Ha elutaztak, ott maradhatott az intézetben.

Rudi szabadságot vett ki, minden érdekes helyre elvitt a környéken. Itt mondom el, velünk egyidőben györkönyi vendég látogatta meg a nagymamát, Rozi nénit az ittmaradt fiának – **Bock Ádámnak** – az Ádi nevű fia a kislányával. Több helyre együtt kirándultunk.

Elsőként a fogyatékos iskolát látogattuk meg Weisenburgban és Zsuzsikát az iskolában.

Az igazgatóhoz vitt Rudi, ő akarta a „külföldi” vendégeket kalauzolni az iskolájában, Ruditól tudta, hogy a feleségem pedagógus, azért is

– Ich bin Huber – mondja,

– Ich auch Huber – mondom én, ez nagy derűtséget váltott ki, oldotta a találkozás, bemutatkozás feszültségét. (Tényleg Hubernak hívták.)

Végignéztük, a nem találok jelzőt, milyen iskolát. Talán annyit, nagyon szép parkosított kertben új, modern épületegyüttes, beteg gyerekekkel, így nagyon szomorú látvány volt. Egy gyerekkel 1 pedagógus foglalkozott, sokirányú fejlesztőgyakorlatot végeztek. Ahol Zsuzsi volt, a cipőfűző bekötését tanították – apjára nem reagált. Volt egy műhely, ahol munkaterápia gyógyított, golyóstollat, filctollat raktak össze, egy nagy zacskóval – száznál is többet – kaptunk, minden gyerek adni akart valamit, rakták a tollakat, míg tele lett a nagy zacskó. Nem hiszen, hogy nagy értéket termeltek volna, de örömmel dolgoztak. Évekig volt a lányainknak írószerszámuk.

Érdekes volt még a **Duna-Majna csatorna** építése, illetve nem építése. Abban az időben a zöldek tiltakoztak az építkezés környezetkárosítása miatt, ezért álltak a hatalmas gépek, pedig már csak egy kis szakaszon nem volt kész. A Duna-mentén vízierőműveket láttunk.

Felmentünk a **Wallhalla** hatalmat demonstráló új klasszikus épületéhez. Vegyes érzelmekkel nézelődtünk.

Kishajóval végighajóztunk a Duna hajtűkanyarján (mint egy félsziget), a szerzetesek kolostora és sörfőzdéje volt itt. Hol is, már nem tudom.

Rozikáék utcája elején egy györkönyi család lakott **Schweigert Zsuzsi**. Vele a kertjében beszélgettünk (szép nagy ház kerttel). A nénikém, Rozi néni napon-ta lejárt hozzá beszélgetni.

A környék kisvárosaiban sok györkönyi él A szomszédban, **Langaltheimben**, **Szűsz Ádi** a kőbánya tulajdonos, talán ő jött az első között haza és igen gyakran a pincehegyi **Lükl Fülöpékhez**. Két fosziliát kapott a feleségem tőle a kőbányájából, még most is őrzi.

Itt lakott az egyik unokatestvérem **Huber Misa** a családjával. (Szűsz Ádi bányájában volt sofőr.) Ő az Apám Mihály nevű testvérének volt az egyik fia, kitelepítéskor ide, NSZK-ba került, felesége német.

Előző nap kórházba került, megműtötték, így vele nem találkozhattunk, csak a feleségével és két gyermekével. Nemsoká a halálhírét hallottuk. A másik fiú-

testvér **Mátyás** a kitelepítéskor az NDK-ba került, felesége **Spitznagel Éva**. Szép fekete lányai gyakran jöttek Györkönybe, haza.

A harmadik fiú, a bátyámmal egyidős és egy nevű **Huber Ádám** volt, őt „malenkij robotba” vitték – amikor én megszöktem – nem jött vissza szerencsétlen, a neve felkerült a templom melletti hősök emlékműve táblájára.

A negyedik **András**, róla nem tudok semmit. Az ötödik **János**, a vajtai állomáson dolgozott, ő is meghalt. Tehát az öt fiú Apám, Mihály testvéreinek a gyermekei.

Azt hiszem itt kell folytatnom Apám testvéreinek a felsorolását: ők öten voltak, Apám a hatodik. Mihály – Györkönyben, Rozália – Bock, majd Krämerne Pappenheimben, Katalin – Szüsz András anyja Györkönyben. Erzsébet, Schmidt Kati anyja (Kati Németországban, Wissen Altbelben élt). Györkönyben, Hauzinger Erzszi nagymamája. Apám testvérei és családjuk a kitelepítéssel szétszóródtak, ezért keveset tudok róluk, nem ismerem őket annyira, mint Anyám testvéreit és családjukat.

Ezen utunk alkalmával egy közeli faluban (Langaltheimben, Pappenheimben) Elingenben jártunk, ezen a településen látogattuk meg elemis társamat **Hádingger Jánost**. Szép nagy házukban ketten a feleségével éltek. Harmincöt év nagy idő de megismertük egymást. A meglepetés, a találkozás öröme után az emlékek jöttek elő, kifogyhatatlanul.

Nénikémtől és Roziéktól elbúcsúztunk és tovább folytattuk utunkat vonattal **Mannheimbe**.

Ewaldék délután elvittek az amerikai hadsereg hatalmas méretű „kaszármájába”. (Állítólag ez volt a legnagyobb méretű Németországban.) Nemzeti ünnepükön, június 28-án egy leírhatatlan méretű rendezvénnyel, eszem-iszommal, show-műsorral, katonai bemutatókkal ünnepeltek, kinyitva a kapukat a lakosság előtt. Ilyet még nem láttunk, de elképzelni sem tudtunk, mint azt sem, hogy több volt a néger, mint a fehér katona (most Irakban is). Késő este értünk haza, holtfáradtan, de nem engedtek lefeküdni, mert éjfélkor pezsgőbontással köszöntötték Ancit az 50. születésnapján, június 29-én. Ez a baráti gesztus könnyeket fakasztott, mert mi az utazás hevében erről a „kerek” ünnepről meg is feledkeztünk.

Nem rokonnál, hanem született német barátnál, Ingridnél, Ewaldnál vendégeskedtünk, megtapasztalhattuk a német mentalitást, szokásokat – ami új volt nekünk – a vidámságukat. Minden alkalmat megragadnak az ünneplésre, a családban, a baráti körben, a klubban, a városban, az országban is. Egymást érik a **Festék**. Már pénteken is van valami, de szombat az már igazi ünnep. A helyi sörgyár – Eichbaum, 1679-ben alakult, 305. évfordulójának az ünnepén voltunk ekkor, sörátrak, ingyenes sör, fillérekért, (pfeningekért) ládászám vásárolhattak, műsorok, egésznapos program a családnak. Barátunk egy szép talpas pohárra ráiratta: Zum 50. Geburtstag, ma is örizzük, apró de kedves figyelmesség. Köszönjük!

Hétköznap délután, este is szórakoznak, nem ismerik a második műszakot, szombaton esetleg füvet nyírnak. Vasárnap délelőtt a férfiak nem a templomba mennek, hanem früchsupázni a kocsmába, klubba. Az asszonyok csak vasárnap főznek nagyobb ebédet. Nem vallásosak, de az egyházi eseményeket, első áldozás, bérmálás, konfirmáció stb. hatalmas pompával, hivalkodó gazdagsággal ünneplik.

A mannheimi barátaink és az ő barátaik, vagy Leidál Ádi, naponta jártak a Feudenheim-beli „**hühne farmra**” (tyúkfarm). Itt ténylegesen bekerített apró telkeken - sakktáblaszerűen kialakítva, utcákkal - tyúkot, nyulat, galambot, külön kakast tartottak, nem levágásra, (csak ha kiöregedtek), hanem versenyekre nevelték a „nemesített” példányokat. A versenyeztetés, a helyezések méltatása kitöltötte a gazdák szabadidejét. A farm közepén nagy klubhelyiség a rendezvényeknek, vendéglővel, kerthelyiséggel, többször jártunk mi is itt.

A napi vagy hétvégi mulatozás - úgy láttuk - inkább a „bennszülöttekre” jellemző, a betelepítettek ilyesmire nem költöztek, miért?

A kitelepítés borzalma újra előjön Mannheimben, amikor a **Koch családot** meglátogatjuk. A listán együtt szerepeltünk velük, egy vagonba osztottak, ők mentek, mi maradtunk. Természetes volt, hogy meglátogatjuk őket. Leidál Ádi elvitt hozzájuk - felesége Koch leány, Rozika, az osztálytársam - a város kertvárosába.

Először az öreg **Koch házaspárhoz** mentünk. Úgy láttuk, meglepődtek, megismertek, de szomorú, megkeseredett öregekre emlékszem, pedig mind a négy gyerekük a közelükben, jó módban élt. Egy nagy telken három ház állt, hátul az öregeké, elől **Gyuri** háza, mellette **János** kétszintes. Ő egyedül lakott itt, nem nősült meg. A fekete Mercedes csillogott, villogott, kiderült, nem új, 7 éves, ezt szépítgette, „szeretgette” János.

Másnap vendégei voltunk, bejártuk a környék vendéglőit, szórakozóhelyeit. Itt voltak felállítva a játékautomatái - csak hozzánk ne jöjjenek, de jöttek. Az volt a munkája, hogy időnként kiszedte belőlük a pénzt, ebből lett gazdag. Az egyik vendéglőben (ami az övé volt) pompás vacsorával vendéglelt meg minket.

A harmadik testvér, **Mária** is a közelben lakott, szép kertes házban, - a mellette lévő bérbe adta. Akkor egyik fiával - aki színész lett, később a mannheimi nagy színházban játszott - élt itt.

A negyedik testvér **Rozika**, a volt osztálytársamról már többször beszéltem. Nagy öröm volt a Koch család tagjaival, különösen az öregekkel találkozni.

További utazásunk dél felé vezetett, a **Fekete-erdőbe**. Tulajdonképpen Ewaldot „kísértük el” az anyja születésnapjára. Egy meghívásnak is eleget tettünk, **Jakob Hipfelék** vendégei voltunk 4 napig. (A '92-es utazásunknál mutatom be őket.) Ekkor jártuk be a környéket, Freiburgot, itt a St. Blairen dómot is Felmentünk kocsival Feldbergre, sífelvonóval Elfridével a csúcra, ahol még hó is volt, meg a Bismarckturm, innen a magasból csodálatos volt a Fekete-erdő. Át-

mentünk a város szélén épített viadukton, ami Németország leghosszabb és legmagasabb völgyhídja – mondták.

A Festeckről még írok. Itt egy más hangulatú, érdekes, a francia határhoz közeli franciás hétvégi ünnepen lehettünk. A **Titisee** partján minden településen mutató programok, a vendéglők teraszai zsúfolásig telve. A part menti sétányokon – már délelőtt – mazsorett-csoportok, fúvószenekarok felvonulásában gyönyörködhattunk. Bemutató verseny is volt a német és francia csoportok között. Itt láttunk először élőben (nálunk akkor még nem volt divat) gyönyörű lányokat, pompás ruhában, fantasztikus tartással, eleganciával táncolva felvonulni. Ez volt a **Seenachtfest**.

Más. A töménytelen sok élményt nem tudom elmesélni, ezért szubjektíve válogatok bennük.

Barátaink házához közel – közterületen – egyik reggelre vándorcigányok csoportja telepedett le, lakókocsikkal, hajónyi Mercedeszekkel. Felszólításra nem mentek el, ezért barátunk addig intézkedett (rendőrség, stb.) amíg elpakoltak. Állítólag mindenhol elzavarták őket. Miért nem maradhattak, akkor még nem volt **Strassbourg**? A mieink már tudják, hogy van.

Joachim, a nagyfiú polgári szolgálatos katona volt, szabadságot kért és elvitt **Ebingenbe** Paulához, kb. 100 km-re. Feleségem dédelgetett vágya teljesült. Útba esett – néhány kilométeres kitérővel – **Donaueschingen**-ben **Donauquelle**, a Duna forrása. Az állítólagos forrás, ami csak csendben, lassan folydogált, pompás klasszikus építménnyel, szoborcsoportokkal, márványoszlopos körépítménnyel bekerítve türkizkéken csillogott. Lépcsőn lemenve belekóstoltunk.

Megérkezve Paulának elmondtuk jövetelünk célját, János – legkedvesebb unokatestvérem – sírjához szeretnénk virágot vinni. Együtt sírtunk, meghallgatuk az egyedüllet fájalmát, a mintaférj és apa elvesztésének eseményeit. Paulával még egyszer talán '94-ben találkoztunk. Barátnőjével, kirándulóhajóval Budapestre jött. Egy napra Esztergomban kikötöttek, ide hívott, néhány órát nagy örömben együtt tölthettünk, a városnézés helyett. Neki a találkozás János rokonával fontosabb volt.

A sok száz kilométerben megtett utunk még nem ért véget. Ha már a **Bódeni** tó északi, német felén voltunk, Ebingenben, miért ne utazzunk még egy kicsit a keleti, osztrák partján lévő **Dornbirn** városába.

Itt élt, él Anci húgának sógornője, **Bözsí**. Ő a háború következtében került ilyen messzire a szülőfalujától. Lánykaként Pesten szolgált egy gazdag családnál, velük együtt ment ki a háború elől cselédnek Ausztriába. Férjhez ment az osztrák Boldihoz, a pedagógushoz, aki később szakszervezeti aktivista lett. Két gyer-

meket neveltek, de Bözsi továbbra is szolgált egy textilgyárosnál. Most már 3 szintes nagy házban, jómódban élnek. Régebben gyakran voltak „itthon” hosszú időre is, a hat testvér vendégeként. Bözsiék, mint „rég” magyarok a telepített, szökött magyarokkal tartották a kapcsolatot, segítették őket, köztük több Tokodról származót.

Itt egy másféle világot, tájat, embert ismertünk meg. A Bódeni-tó környékét, a csodálatos Alpok vidékét. Innen vonattal (Bregenzből indulva) jöttünk haza, végig utazva az Alpok vonulatán, nyugatról keletre, számolhatatlan alagúton, viadukton, Innsbruckon, Bécsen keresztül. Látnivalóban, (kilométerben), élményben talán ez volt a leggazdagabb utazásunk.

Ebben a két hétben minden „útbaeső” györkönyit és barátot meglátogattunk. A jómódú svábok és mások, szolgálatkészen – úgy láttuk örömmel – szállítottak szép Audi, VW kocsijaikkal az ismert családokhoz, így ők is találkozhattak a földijeikkel. Köszönet Nekik ezért!

Müncheni utazás 1988-ban

Nyugdíjas lettem, több lett az időm, a feleségem elfáradt, kikapcsolódni akartunk, közelre akartunk kiruccanni, ezért München megfelelő helynek bizonyult, egyben több rokonnal találkozhatunk, mondtam. Egy utazási iroda szervezte az utazást és szállást, reggelit, a többi programot mi csináltuk.

A központi pályaudvar melletti Schiller str.-én egy olcsó ifjúsági szállodában laktunk.

Gyalogosan – Anci navigálásával, térkép alapján – bejártuk a várost. Ekkor láttuk a Karl-platz sarkán – előkelő ékszerbolton a táblát: „Andreas Huber” – nem is tudom, miért nem mentünk be, hátha rokon volt. Majd Stadtrunfart-tal elvittek a nevezetességekhez, pl. Olimpiai csarnok...stb.

Vidám esténk is volt a **Hofbrauhausban**, ahol 6 maas (1 liter – 1 maas) sört megittam. Korán mentünk, egy hosszú asztalhoz leültünk, este 8 órára minden hely foglalt volt, együtt mulattunk 5 nép fiaival, müncheni színészházaspárral, 5 japán üzletemberrel, orosz fiatal párral, két svéd fiatallal, brémai üzletemberekkel – mi a keleti csőrók. Ami közös volt bennünk: vedeltük a sört és mindenki beszélt németül. Fantasztikus bajor zene szólt, énekesek szereplésével, bánatunkra itt nem lehetett táncolni. A város megismerése után következtek a rokonok.

Vonattal mentünk Münchenből **Regensburgba**, itt az állomáson unokatestvérem, **Huber Lajos** várt. Fehér virslit (itt ettem először) ettünk a Duna-parti kocsmában, séta a belvárosban, a vár környékén stb. A villanegyedben, a Duná-

hoz közel egy nagyon szép házban várt ránk Valika, a feleség. A fiatalok (fia és menyé) alul, ők a felső szinten laktak.

Sétáltunk a Dunaparton, egy vízierőműnél, nem láttunk természetrombolást, harmonikusan illeszkedett a tájba. Séta közben és este mesélték az életüket.

Lajos Györkönyből, **Valika** orosz-német területről kitelepített sváb, itt találkoztak. Lajos a Mercedes gyár egyik egységének a raktárosa volt, Valika textilgyárban varrónő. A városban megtartották régi lakásukat, úgy tudjuk, a villát eladták és most itt laknak. Bánatuk, hogy nincs unokájuk.

Lajos mesélte, amikor hazajönnek a határhoz közel alig tud vezetni, úgy dobog a szíve, potyognak a könnyei odaérve. Még most is honvágy gyöttri, pedig itt mindene megvan, sok barát, ház, sok pénz, de mégis Györkönyben a pincehegyen érzi jól magát. Évente kétszer jöttek, tavasszal és szüretkor, olyan szorgalmasan szedték a bátyám szőlőjét, mint a napszámosok. Már tavaly sem jöttek, mondják, hosszú az út autóval, mással meg kényelmetlen. Szeretnénk még találkozni, a rám nagyon hasonlító örökké vidám Lajossal és bájos, kedves Valikájával.

Visszautaztunk Münchenbe. A szállóba jött **Bauer János** középső lánya Hildegard a 2 éves kislányával. Meghívott minket a városba, mert meglepetést készített számunkra. A Karl-platz előkelő éttermében várt ránk a férje, **Helmut**, itt ebédeltünk (110 DM-t fizetett, ez akkor nagy pénz volt nekünk). Itt láttunk először étteremben etetőszéket.

München villanegyedében laktak, **Gautingben**, egy restaurált 5 szintes kastélyban, luxusból kialakítva, berendezve. Hilda el nem mondható szeretettel fogadta az unokatestvér nagybácsit, két napig voltunk nála. Férje építész-tervező (látszik a kastélyon) sok pénzt keresett, bejárták a világot, Kenyában is dolgozott, de nem tudtak bánni a pénzzel, a kastélyt eladták, többször tönkrementek. Ma már a három fiú és egy kislány megnőttek, azóta nem találkoztunk.

München peremén, északi külvárosában a Schahen Majer str-n sétálva-keresve megtaláltuk **Kirschner Zsuzsi** nénit, Johan bácsi, a férje már meghalt, ő egyedül és nagyon magányosan élt. Pedig Zsuzsa lánya a városban lakott, de nem tartották a kapcsolatot, másik lánya Ausztráliában. Milyen békében készülhetne a távozásra az öreg barátnői között Györkönyben. Kegyetlen sors! Annyira örült nekünk (még megismert, rokon volt) hogy 100 DM-t adott, erőszakkal, mert nem akartam elfogadni, azt mondta, hálából, mert megkerestük és elbeszélgettünk vele Györkönyről, a rokonokról. Müncheni utunk 6 napjának a felét a Györkönyiek, az innen származó rokonok megkeresésével, látogatásával töltöttük.

Ewaldékkal együtt Németországba megyünk 1992-ben

Egyszer, 1992-ben – farsangi időben – eljött a budapesti nemzetközi svábbbálba, amelyet akkor több évig a Duna Interkontinentálban rendeztek. A tél vége felé közeledett, de a tavaszi munkák a szőlőben – nyitás, metszés – még nem indultak meg, ráértünk egy hosszabb kirándulásra, ami 18 napig tartott. A fő akadály is elhárult, mind a ketten nyugdíjasok lettünk.

Ewald hazamenet elvitt kocsival Mannheimbe. Egy szomorú eseményről is beszélnem kell. Meghalt **Leidál Ádám**, Ewald előtt Magyarországra jött, részt vett a temetésén, búcsúztatásán (hamvasztották). Hatalmas tömeg jelent meg, köszönt el a bohém, de csupaszív vidám Áditól. Több éve az alkohol rabja, betegség miatt nem dolgozott, a napokat késő estig a Huhne-farmon töltötte. Halálakor is imbolyogva a kapuig jutott, elesett, halálát fejsérülése okozta. Egy fia és felesége Rozika Mannheimben él Rozika nagyon szerette és féltette Ádámot, mert szeretnivaló ember volt, de sok szomorúságot okozott neki.

Ha Németországba megyünk mindig meglátogatjuk, szeretett osztálytársam volt a kedves Rozika.

Ádámról még beszélnem kell. Nyári szabadságát itt töltötte, többször a Kardos Évánál laktak a Rozikával, a fiúkkal, ha egyedül vagy a trinkhaverokkal jött nálunk is lakott. Sok szép estét együtt mulattunk végig a Muskátli vendéglőben. A lányainkkal kölcsönösen megszerették egymást. Nagy érték, ajándék volt akkor a rágógumi, a farmer, amit Ádám bácsi hozott, ilyen csak nekik volt az esztergomi gimnáziumban. Gabi lányunk 18 évesen Angliában járt egy levelező-partnere meghívására. Visszafelé Mannheimben Ádámék vendége volt. Ádám büszkén fuvarozta az ő „Gabikáját” Mannheimben és környékén, a györkönyi családokhoz is, elvitte Rozika nővéréhez Márihoz, itt ismerte meg színész fiát, összebarátkoztak, ő hozta haza az új sportkocsijával Zamárdiba.

Az eseményeket az Ádám sírjának meglátogatásával fejezem be Mannheimbe érkezésünk után elmentünk a temetőbe. A tokodi hatalmas ezüsthényőkről levágott ágakból szép koszorút köttettünk, ezzel búcsúztunk a szülőföldtől távoli földben pihenő barátunktól, de a hozzá fűződő emlékek bennünk maradtak, gyakran előjönnek, különösen akkor, ha Zamárdiba megyünk, a Muskátli előtt elmegyünk, vagy a Pannóniában a tulajdonos Attilával a régi szép időköt emlegetjük.

Mannheimbe érkeztünk 1992 február 24-én

Kora tavaszi délután értünk a festői Neckár völgyébe, amelynek déli nagyvárosa Mannheim az északi Ludwigshafen a hatalmas vegyi gyárával. Már messziről látszott a három (a tájba nem illő) toronyház, egyikének a 11. emeletén lakik a barátom a feleségével. Mi a régi családi jellegű városrészben, Feudenheimben,

Dieter Fulléknál – ő is német barátunk – a három szintes ház alsó szintjén lakunk. Innen indultunk a györkönyiek látogatására. Később összegezem, hány helyen jártunk.

Nagyon sok györkönyi él a világban szétszórva. Őket eredetileg a két Németország területén helyezték el, de továbbmentek. Az NDK-ból sokan átszöktek NSZK-ba, rokonokhoz, vagy az odatelepített györkönyiekhez. Így szökött meg az NDK-ból **Leidál Ádi** is az NSZK-ba, ahol **Koch Rozikával** került össze. A mi rokonságunkból is nagynénik, unokatestvérek, távolabbi rokonok, iskola és osztálytársak, barátok éltek, élnek kint. Egy-egy településen egy-két család, tudnak egymásról, de szorosabb kötelék nem alakult ki közöttük. A rokonok esküvőkön, a távolabbiak a temetéseken találkoznak.

A balatoni nyaralónk révén is – amit korábban vendégeknek kiadtunk, de jöttek rokonok is – sok német családdal ismerkedtünk meg, barátságot kötöttünk. A kapcsolatok napjainkig tartanak.

Ilyen kapcsolatról beszélek. Még az 1970. év fordulóján az utcánkban – Zamárdiban – a Patakiékhoz minden évben visszajött 2-3 német család. Jókedélyű, mulató emberek voltak, a kis utcánk szinte minden lakója összebarátkozott velük. A telkek kicsik, a gyerekek labdajátékai, tollaslabdázás az utcán zajlott, úgy mint pl: a felnőtt magyar, német férfiak kötélhúzásá.

Gyakran náluk kötöttek ki, Huber német tudása (na és az egyénisége) meg a jó borocskánk vonzotta az utca német vendégeit. Állandó meghívásunk volt mindegyik német családhoz. Ekkor volt egy szabadnapunk, vendéglátónk Dieter Full – szabadságot vett ki – elvitt Hambrückenbe – ami talán 100 km-re volt Mannheimtól – **Franc Huber**éhez. Mária, a feleség virágüzletben dolgozott – anyja adta meg a címét – megkerestük.

– Guten Tag, bitte, was möchten Sie Kaufen? – kérdezte Mária az érkező kuncsaftoktól. Majd összeesett, mikor megismert. Nem tudta örömeiben sírjon vagy nevesse. A bolt bezárása után, a lakásukon beszélgettünk, vacsoráztunk. Úgy megszerették hazánkat, hogy Kapuvár mellett vettek egy parasztházat, szépen rendbetették, most odajárnak, a gyerekeik is családotul, nyaralni. Nincs magyar rokonsági kötődésük, mégis.

A másik barát ebben a faluban **Horst Singer**. Náluk is töltöttünk talán 2 órát. Mai kapcsolatunk érdekesebb. Tőlünk kétutcányira vettek – Zamárdiban – egy faházat, szépen berendezték, gyakran jönnek még télen is, ketten, Rozemárilal, nyáron pedig a három gyerekük felváltva, családotul. Ha megérkeznek, első útjuk hozzánk vezet, ott vagyunk-e, azt hiszem ők többször jönnek, mint mi megyünk le a nyaralónkba.

Azt hiszem, ezek a kapcsolatok az emberiek, a közvetlenek, segítenek megismerni egymást, többet érnek a többmillióos országimázs kialakítási projektnél.

Ewaldéknál lapozgattam a mannheimi telefonkönyvet és **Kischner Ferenc** nevére bukkantam, felesége **Braun Éva**, ők is Heddasheimben (Mannheim városrésze) laknak, a barátom, Ewaldhoz közeli utcában. Egyik délután váratlanul – tudom nem illik – beállítottunk, akkor még nem tudva, az ismerős Kirschner-hez jöttünk-e. Nagy volt a meglepetés, Éva fölkiáltott.

- Jeszusz Mária, du bist András?

Szép nagy kétszintes ház alsó szintjén laktak, felül az egyik gyerekük családostul. Franci beteges volt akkor, nemrég jött haza a kórházból. Meséltek az életükről, munkájukról, családról, a boldogulásról, hálásak voltak a rövid látogatásért.

Nemrég hallottam, Franci meghalt.

Egy Balatonról ismert barátunk, **Paul** eljött értünk Heddasheimbe és elvitt a családjához Frankantálba, ami talán 16 km-re volt. Elkocsikáztunk – több kilométeren – a Ludwigshafeni vegyi művek mellett, amihez hasonló méretű gyár-óriást még nem láttunk. Paulnak mondtunk egy címet, ahol györkönyi lakik – Frankantalban.

- A szomszéd utca, már ott is vagyunk, itt kitelepített magyarok laknak, a feleség éppen söpri az utcát – mondta.

Hát a **Bósz Pál** háza előtt állt meg. A feleség nem ismert meg – ő bikácsi volt – de a házba invitált, nem engedett el, mert Palit egy orvosi vizsgálatról várta haza. Megérkezett, az öröme határtalan volt, györkönyi vendég jött, akivel a régi időkről lehet beszélgetni. Egy órát voltunk ott, de több nap sem lett volna elég, az áradó, hőmpolygó emlékek felidézésére. Kapaszkodtak belénk, egy céna-szálba, ami most egy kis időre a szülőföldre kötötte őket. Szépen berendezett házuk volt, de valami mégis hiányzott: a szülőföld. Pámer Pali barátom sógora volt, tőle tudtuk meg, hogy 2-3 éve Bósz Pali is meghalt.

Másnap újra Mannheimból indultunk, a Frankfurthoz közeli **Karlsteinbe**. Ewald vitt el, Frankfurtban volt dolga. Itt él unokatestvérem **Bauer János** legidősebb lánya **Irmgard** a családjával, három fiával. Velük többször találkoztunk, férje német, de szívesen jön Magyarországra, különösen a Balatonra. Ebingenben a családi házban is találkoztunk, amikor még lányok voltak.

Werner elvitt az állomásra, ahol egy svábbáli házaspár, **József Illerék** vártak **Erlensee**ben. Tudtak magyarul, Pest környékéről kitelepített svábok voltak. Nagyot csalódtak, amikor megerősítettük, csak egy fél napot tölthetünk együtt, mert estefelé indul a vonatunk Frankenbergbe, észak felé. A Balatonon ismertünk meg egy nagyon kedves házaspárt, a feleség Éva bácskai kitelepített volt, a férj, Horst német, **Horst Bachausék**. A frankenbergi Éva szívbeteg volt. Az írásom befejezése idején kaptuk a hírt, Éva 2004 nyarán meghalt. Sajnáljuk az életvidám barát elvesztését. Itt még három német családdal találkoztunk másfél nap alatt (egy éjjel aludtunk Éváéknál.) **Wilfrid Garte** testvérekkel.

A következő találkozásra már nagyon készültem, apai unokatestvéremmel **Schmidt Katival**. A fiával **Vogel Ádival** és családjával Györkönyben, és máshol gyakran találkoztam, de az anyját csak gyerekkoromban láttam, az esküvőjére emlékeztem. Messzire kellett utazni vonattal, Köln mellé **Wissen-Altbelbe**, de megérte pl. azért is, most láttam először ilyen hatalmas fenyőerdőket és egy előző évi orkán-vihar pusztítását az erdőben. (Erről, akkor nálunk is írtak. A savasó pusztítását is a fenyvesekben, mint egy elvarázsolt holdbéli táj, olyan volt az erdő.)

Egy csodálatos, kicsi város az erdőben Wissen-Altbel. Katiék az erdő szélén laktak. A fia Vogel Ádám kőműves, nagyon szép kétszintes házat épített. Ádit motorbaleset érte – versenyző volt – ami látható nyomokat hagyott rajta. Felesége is egyszerű teremtes, a fiúk is kislány felnőtt lett. Akkor katona volt a közelben.

Visszatérve Katihoz. Egy még élő unokatestvérral találkozni ilyen messze a szülőföldtől igen megható élmény volt. Azt hajtogatta, teljesen ép elmével, miért kell neki itt élni egyedül, elszakítva a falujától. A férje már jóval előbb meghalt, a fiáék élték a maguk életét, ő az alsó szinten lakott. Nagyon szeretgettük egymást, éreztük, mi már nem fogunk találkozni. Így is lett, két éve meghalt, jóval 80 év fölött.

Visszatérve Vogel Ádi feleségéhez. Közeledett húsvét. Nekünk akkor már megvolt az öt leányunokánk. Annyi csokoládét, húsvéti ajándékot, játékot összevásárolt, alig tudtuk elcsomagolni.

Még egy érdekesség. A fiúk elvitte a kocsit, így taxit hívtak, hogy az állomásra elvigyen. A városban csak 2 taxi volt, most ennyit tudott eltartani a kisváros, több nem kapott engedélyt. Előző nap kellett megrendelni. (Nálunk Bp-en 3x annyi van, mint szükséges lenne.) Fájó szívvel jöttünk el északról. Szerettük volna Kölnbe menni – csak 15 km-re volt – különösen a feleségem látni akarta a kölni dómot és az öreg várost. Egy meghívásnak nem mondhattunk ellent. Ewald másnap a Feketeerdőbe vitt a szüleihez, ami szép programnak ígérkezett.

Fekete erdő, Titisee – Neustadt

Visszatértünk vonattal Mannheimbe, Ewald várt az állomáson. Indultunk autóval dél felé. Itt már jártunk 1984-ben is

Mannheimből végigautóztunk a Rajna-völgyén a Fekete-erdő peremén, majd a hegygerincen Freiburgig, keletre fordulva Titisee-be, Ewald szülőfalujába. Kis parasztgazdaságok voltak az erdőben. Egy nagy pajtászerű épület alul gazdasági fészerek, ólak, a felső szint egyik részében volt az öregek lakása. A fa padlózaton hallatszott a tehenek dübörgése, érződött az istállószag. A másik nagy épületben egyik testvére lakott a családjával, ő is paraszt volt. Különben, hatan vol-

tak testvérek, mind kiemelkedett, Ewald vitte a legtöbbre. Anyja öreg és beteges volt, érkezésünkkor azt kérdezte, hoztunk-e neki gömbölyű üveges unikumot meg györkönyi tészta, hát hoztunk, rögtön ki is pakoltunk.

Mi az egyik unokatestvénél laktunk **Jakob Hipfelnél**, Elfrida az unokatestvér. Nagyvállalkozó, hatalmas házzal, műhelyekkel Neustadtban. Három fiukat is ismertük kiskoruk óta, Ewald révén jöttek a Balatonra, először talán 1973-ban. Markó akkor hat éves volt és született még Mathias. Joachim evangélikus pap lett, Markó és Mathias átvette apja festő-mázoló és autófestő, lakkozó üzemét.

Régen nem találkoztunk, nyugdíjasok, járják a világot, fél év itt, fél év ott, pénzük van az utazáshoz. Itt a környéken nem lakik györkönyi, csak laktak **Wiandt János** szülei, ide lettek telepítve, de már régen meghaltak.

Hét végén délen voltunk, majd az autópályán visszajöttünk Mannheimbe.

Hétfőn reggel együtt **Nürnberg** felé indultunk, kocsival. Günzunhausenben üzleti ügye volt Ewaldnak, el tudott vinni. A Necker-Taal hegyoldalai gyönyörűen művelt szőlővel voltak beültetve, megcsodáltuk.

Következő állomásunk a györkönyből ismert **Herczog Misa** faluja **Buchenbach** volt. Gyerekkorból ismertük egymást, de amikor már lehetett Magyarországra kirándulni, összegyűjtötte a magyar svábokat, főleg györkönyi, németkéri vagyis tolnaiakat – és évente több busszal hozta haza őket. A legtöbb turista-busz a szőlőhegyen kötött ki. Ebben az időben újra indult a pezsgő pincehegyi élet. Volt amikor több busz is állt a „platz” bejáratánál. Nagyokat mulattak, ettek, ittak felvásárolták a szajmókát a kövér kacsát. Misa a magyarok kirándulásait is szervezte, a német vendéglátást, összehozta a rokonok, ismerősök találkozását is Élvezte, élete volt a buszok szervezése. Múlt időben írok, mert néhány éve nem találkoztunk, nem hallok róla, nem szervezi a hazalátogatást, lassan elfogynak az utasai. Misa a közeli iskolában volt mindenek. Egyik feladata pl. az volt, hogy reggel a zebránál megállította az autókat és irányította a gyerekeket. Nagyon szorgalmas ember volt, a kis településen minden munkát ellátott.

Mivel gyakran hívott hozzájuk, igen örült, hogy sikerült megszervezni a látogatást. Kedves, egyszerű asszony a felesége, ebéddel vártak.

Beszélgettünk, meséltünk fiatalkori szépségekről, de életük borzalmairól is Misát Györkönyből, feleségét Németkéről vitték Oroszországba, „malenkij robotba”. Misa a mindentudásának, talpraesettségének köszönhetette kiváltságait a táborban. Ha kellett asztalos volt, vagy villanyszerelő, különleges szolgáltatásokat vállalt a táborvezetőknél. Mindig volt ennivalója, és a bányába se vitték. A felesége annál többet szenvedett a többi nővel együtt. A bányában dolgoztak embertelen körülmények között. Ha ezért szót emeltek, hideg, jeges vízbe állították őket, a ruha rájuk fagyott, így vitték le újra a bányába. Visszagondolva szinte hihetetlen, hogy néhányan életben maradtak. Azért imádkozott, a testi megpróbáltatások, betegségek ellenére lehessen gyermeke. Meghallgatta az Úr, két szép leánygyermek született, majd három unokájuk, lehet, hogy azóta több is

A „malenkij robotból” élve hazakerültek, már együtt Németkérre, innen vagonba rakva Németországba lettek kitelepítve a következő évben.

Meséltek, meséltek, a könnyeink potyogtak a gyomrunk összeszorult, nehezen értettük, értjük, miért kellett az egyszerű embernek ennyit szenvedni, míg a „háborúcsinálók” a bársony fotelből irányították a milliókat a háborúk vágóhídjára. Ewaldék hazamentek, mi még sokáig beszélgettünk. Egy éjszaka ott aludtunk. Másnap vonattal utaztunk Nürnbergbe, egy napot barangoltunk a városban. Térkép alapján minden fontos dolgot megnéztünk. Pl. a városfal ablakaiból magukat kínáló prostituáltakat. Bolyongtunk a régi város utcáin, de egy német barátot **Gerd Rabéékat** is megkerestünk. A német egyesítés előtt szöktek át, otthagya szép nagy házukat, gyerekeiket Lipcsében. A fal leomlása után sem mentek vissza, legalább is 1992-ig, pedig nagyon csalódottak voltak. Reméljük, azóta már hazataláltak, visszakapták házukat és boldogan élnek az unokáikkal. Meg kellene keresni őket levélben, majd ha lesz még rá időnk.

A kettészakított Németország következményei, az emberi tragédiák részesei, megismerői is lehettünk.

Onnan kezdem, hogy Rabéék kétszer nyaraltak nálunk gyermekeikkel együtt, utoljára 1987-ben. Mérnökemberként jól éltek, kocsijuk, nagy házuk volt, de megbolydult az NDK, hát ők is átszöktek, remélve még jobb lesz. (Egy iskola gondnokai lettek, kicsi szolgálati lakásban Nürnbergben.) Arra számítottak, a családegyesítést kérve a gyerekeik jöhetnek utánuk, de ez nem ment olyan gyorsan, ezért megszervezték, nálunk Zamárdiban találkozzanak, a nagyobb gyerekek ideutaztak. Hátborzongató volt látni a találkozásukat.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódó másik eset. A nagyszülők az NSZK-ból jöttek már ismertük őket. Ide várták lányukat és a két ikerunokájukat az NDK-ból, akiket most láttak először, pedig már 12 évesek voltak. Az autójuk telepakolva ajándékkal, ruhával és mindennel. Félrevonulva, együtt sírtunk a családdal. A véletlen úgy hozta, hogy este a rádióban hallották a határnyitást. Rabéék a két gyerekkel és a nagyszülők az unokákkal még éjjel összepakoltak és indultak, természetesen az NSZK-ba.

Érdekes esemény volt még - ebben az időben - a szlovákiai Bardejovból (Bártfa) érkezett családok találkozója az NSZK-ba - talán disszidált - testvérekkel, családjaikkal.

Az 1980-as években a Balaton üdülőiben, szállodáiban találkoztak a keletre és nyugatra kettészakított, kitelepített, vagy disszidált családok.

Vonattal visszautaztunk Buchenbachba, ami kb. 20 km-re volt Nürnbergtől.

Másnap szabadságot vett ki Misa az iskolában és elvitt dél felé, a másik élő nénikémhez **Pappenheimbe**, apám testvéréhez Huber Rozáliához, Rézi nénihez. Az út menti településeken több györkönyi család élt. Néhány címét összegyűjtöttük, de Misa mind ismerte, tudta, ki hol lakik és odavitt.

Az első hely Ellingenben élő **Gangl Rozi**, valamikor szomszédunk volt **Gangl, Dolláros Misa** lánya. Férje akkor már beteg volt, a kertben üldögélt, nemsoká meghalt. Rozi megismert, pedig a kitelepítéskor még igen kicsi lehetett.

Itt élt családjával **Steidl Erzsí** – a nővérem barátnője volt. Elmentünk a házához de nem találtuk otthon. A gyermekei valami szállodaszerű üzletbe fogtak, tönkrementek, visszajöttek családotul Györkönybe. Erzsí itt vett házat, hazajöttek, a férje nemsoká meghalt. Úgy tudjuk jól érezte magát itthon, sajnos nem sokáig, elment a férje után. Misa elvitt minket egy valamikor virágzó farmra a **Stiener József** (Szepi) gazdaságába. Ott találtuk, motoszkált, voltak még tyúkjai, árulta a tojást, lovai, sok baromfi, még vaddisznó is volt az eléggé elhanyagolt gazdasági udvarban. Nemrég Györkönyben vett házat, sokszor van itt, mert a felesége meghalt. Készülök, de még nem sikerült találkozni, remélem nem készek el

Útközben még egy osztálytársnál megálltunk, **Schmidt Fülöpnél**. (Misa száz kilométeres körzetben mindenkit ismert, minden magyar svábbal tartotta a kapcsolatot.) Fülöp a falu szélén lakott. Az út másik oldalán őszi árpa tábla zöldje igazi tavaszi hangulatot árasztott. Fülöp is nagyon örült nekünk. Felesége ekkor törött lábát felpolcolva feküdt. Mesélte, merre próbált megkapaszkodni – az idegenben – még Amerikában is volt, majd ide jött vissza.

Végre megérkeztünk Pappenheimbe az apám húgához és Rozika lányához.

Nénikém most is nagy örömmel fogadott, pedig már egyszer találkoztunk. Korán eltávozott bátyjának a fia, aki még hasonlított is rá, kedves vendég volt. Mit mesélt Anyám és a rokonság Rozi néniről. Anyám barátnője volt, a barátság később is megmaradt, amikor sógornők lettek. Papa és a Bock sógor közel egy időben voltak betegek, apámmal többször meglátogattuk. Egymás után meghaltak, talán ő is tüdőbetegségben, itthagya Apám három gyereket, Bock sógor 3 fiút, Bock Ádámot, Jánost Mátyást. Anyám egyedül maradt, de Rozi néni összejött a szomszéd sánta Krémerrel. Ezért anyám egy ideig haragudott rá, nem tudom, miért, ez volt az élet rendje, az élni akarás a szerelem nagy úr Született egy fiú és a kedves kislány Rozika. Ő még kicsi volt, amikor ki lettek telepítve, nem is tud magyarul. Az ott készült képeket nézegetve, mintha ikertestvérek lennénk, annyira hasonlítunk egymásra. Idősebb testvérként néz föl rám és rajongva szeret. Mint ahogy mi szerettük Rudit a férjet. Györkönyben is találkoztunk egyszer, amikor Boch Ádi, Rozika féltestvéréhez jöttek. A Kiskatival is összebarátkoztak. 1984-ben már voltunk itt, erről már előbb írtam. Most csak a sírjához vihettünk virágot – hirtelen gégerákban halt meg – Rozika nem sírt, csak beszélgettek Rudival. Itt nem most is velem – haragudna, ha sírni látna – mondta.

*A dunai svábok találkozóján,
Kótai Misi, Wiandt János, én
1995.*

Nagyot csalódott, amikor megtudta, hogy másfél napot tudunk ott tölteni, mert tőlük már hazafelé jövünk.

Találkozásaink gyakori szereplője **dr. Wiandt János**.

Budapesten, a Hősök-terén nemzetiségi, sváb találkozót rendeztek 1995-ben. Időt, helyet egyeztetve ott jött össze a három régi (polgári) barát, János, Kótai Misi meg én János vonattal jött akkor, mert betegsége miatt nem tudott autót vezetni. Régebben, évente többször jöttek haza, Budapestre is, ilyenkor családostul Misiék pesterzsébeti házában vendégeskedtek. Ezen a rendezvényen – egy sörátorban – virsli és sör mellett 2-3 órát beszélgettünk.

Időben nagyot ugorva mondom el, tavaly októberben a burgenlandi házukba, a Fertő-tó partjához kirándultunk. (Ősszel 2 hónapot ott töltenek a feleségével.) Azzal a szándékkal, hogy lássuk a betegségéből felépült Jánost és nézze meg a mesélésem kéziratát, véleményezze, egészítse ki Véget nem érő emlékezés, mesélés kerekedett a történetek közé. János három gyermeke diplomázott, később alapított családot, így most születnek egymás után az unokák.

Megegyeztünk, rövidesen újra találkozunk, reméljük.

1995-ben Ewald születésnapján

Újra vendégségbe mentünk. Időrendben ez az utolsó utunk Németországba. Ebben az esztendőben barátunk 60. születésnapjára kaptunk meghívást. Tervezzük az utazást, (fapadossal) reméljük egy-két falumbelivel találkozhatunk.

Egy utazási iroda kisbuszával este indultunk és reggel értünk **Stuttgartba**, várt **Kurt**, a barátunk üzlettársa, született német. A városperemi kertváros szép

villájában, - nagy kerttel – várt Karin a feleség és két nagy lány. (Kátya a kisebb, Eszter unokánkkal csereüdülést szerveztek.) Náluk ismerkedtünk a hobbi-lótar-tással. A település peremén istállósor, itt béreltek egy részt (15 éves) Kátya lo-vának, másikat a nagyobb lány lovának. Szombaton délelőtt lóversenyt néztünk, ekkor a lányok lovai nem versenyeztek. Pompás lovaglóruhák a fiatalokon, nagy körítéssel szervezett verseny, egészséges szórakozás a jó módúak gyerekeinek.

A kitelepítetteket itt is utolértük. Kurt újságolta, délutánra vendégeket hívtak Karin születésnapjára, magyar svábokat a közelből. Magyarul jól beszélő, - velem svábul, milyen más mint a györkönyi - zsámbéki sváb asszonyok jöttek. Nagy volt az öröm mindkét oldalon, jól kibeszélgettük magunkat, ők gyakran járnak haza, ez is téma volt. A Tokodhoz közeli Zsámbékról – tudomásunk szerint – a svábok 97%-át kitelepítették. Nagyon sok család itt telepedett le, a „zsámbéki kolóniát” alkotva. Többen bortermeléssel foglalkoznak. (Megjegyzem, Tokod közvetlen szomszédjából, két svábközségből – Tát, Csolnok – nem vitték el a svábokat, csak a folksbundistáknak mondottakat, mert a szénbányákban dolgoz-tak, a szén pedig nagyon kellett a háború után.)

Folytatom, szombaton délután indultunk Kurtékkal a mannheimi születésnapra. Élményben bőven volt részünk.

Először: a jobb módú német, – mint egy nagy lakodalom –, olyan ünneplést szervezett a születésnapja köré. (Ők ezt ünneplik, nem a névnapot.) Egy „kul-túrház” alsó szintjét bérelte a 100-nál több vendége részére. Népés családját, ro-konságát, barátait, üzlettársait (fontosak) mesebeli „terülj asztalkám”, svédaszta-los, különleges edényekben melegített ételek várták. Italok tömege – fiatalok felszolgálásával – automata unikumtöltő gépezettel és még sorolhatnám.

Másodszor: Ami lenyűgöző, emberi, utánozhatatlan, az ünnepelt köszöntése, a gratulációk egyedi, személyes sokfélesége. A testvérek (hatan) versben, éne-kelve, prózában saját alkotásaikat adták elő, ami az ünnepeltről, neki szólt. A testvérek együtt is szerepeltek. Az egész természetes, könnyed szervezése, han-gulata lenyűgözött minket, de a résztvevőket is A tárgyi ajándékoknak sem volt milliós értéke, de ötletesek, személyre választott, vagy maguk készítették vol-tak.

Most is megtapasztaltuk, a németek (talán más nyugati népek is, osztrákok stb.) nagyon tudnak mulatni, jó hangulatban, teljes odaadással, lerészegedés nél-kül.

Néhány nap alatt csak Leidál Rozikát látogattuk meg és a fiát az autószerelő műhelyében.

Rövid kirándulásokat tettünk, pl. a Worms-i katedrálishoz, a városban, a szom-széd településeken. A kisbusszal jöttünk haza, újabb élményekkel gazdagodva.

Amerikába utaztunk 1979-ben

Kihez mentünk Miami-ba?

Itt élt anyám testvérének – **Just Ádámnak** – a fia, **Just András**, feleségével, Zsófi-val.

Hogy kerültek Amerikába? Ez a – kisembereket sújtó – kegyetlen történelem következménye. Többször gondolkodtam már azon, ezek az egyszerű paraszt-emberek (lelkileg, anyagilag) összetörve, akik életük során Paksnál, Szekszárd-nál, esetleg Budapestnél nem jutottak tovább, hogy boldogulhattak? Talán a mérhetetlen akarat, élni akarás motiválta őket, hogy élni tudjanak a számukra idegen (így is fogadták őket) Németországban. Itt annyi előnyük volt, hogy anyanyelvüket használva kommunikálni tudtak, de Amerikában, ahol senki nem beszél németül, hogy boldogulhattak? (ezt tapasztaltuk mi is)

Amíg Andrásék északon laktak, tartották a kapcsolatot a magyarokkal, templomban, temetéseken gyakran találkoztak, vendégségbe jártak, erről sokat beszéltek kintlétünkkel.

Ádám, nagybácsikám, (van néhány Ádám és András a családban, annyi mint Kati, elég köztük eligazodni szegény gyermekeimnek) a nagy kivándorlás idején (első évtized), az egymillió magyarral együtt „kitántorgott” szerencsét próbálni. Nem volt nagy szerencséje, csak annyi pénze gyűlt össze, hogy haza tudott jönni. Megnősült, elvette a Bikácsi Bözsit, **Lisz-veszját**, majd együtt újra kimentek, (mint sokan mások, Zsófi néni szülei is) gondolván, asszonnyal könnyebb lesz. Itt született Ádám, majd András. Bözsi néni a honvágy megbetegítette, Amerikát nem tudta megszokni (Bikács után) hazajött a fiúkkal.

Ádám bácsinak, az apának később nyoma veszett.

A fiúk megnőttek, művelték kevés földjüket, de ebből megélni nem tudtak. Pesten sokféle vállaltak munkát, szakmájuk nem volt, végül a Beszékátrnál kötöttek ki, Ádám itt az ellenőrségig vitte. Közeledett a gazdasági világválság, állás nélkül maradtak, újra az óceánon túlra menekültek. Először az idősebb, majd a fiatalabb ment el szerencsét próbálni. Kint sem volt jobb, milliók hajóztak át, nagy munkanélküliség, éhezés, lakás nélkül, sokan az önpusztítást választották.

Azt mesélte András:

– Ha össze tudtam volna annyi pénzt szedni, ami a hajóra elég, visszajövök, de lakásra, ennivalóra sem volt pénzünk.

Vaskohónál, embertelen körülmények között, majd szénbányában, hajón dolgoztak, míg évek múlva jobbra fordult a sorsuk. Megnősültek, magyar lányt vettek el Ádámnak lánya született (Betty), majd elhagyta a családot, elzúllott, eltűnt, az öccse 20 évig kereste, de nem találta meg. Újabb tragédiák az újvilágban.

Visszatérve András bácsihoz (bácsítottuk, mert 18 évvel volt idősebb nálam) talpraesett, dolgos (de írni és angolul alig tudó) a szabolcsi Dombrádról származó feleséget kapott. Nehéz időkben az alkohol Andrást is többször a szakadék szélére csalta, de sikerült talpraállnia. Sokat dolgozva vettek egy házat, pékséget nyitottak (szakma nélkül). Kelt lángost, süteményeket szállítottak hajnalban a piacokra, 100 km-re is Később szép nagy házat építettek New York mellett **Cotesvillben**, műhellyel, alkalmazottakkal. Nagy bánatukra (Zsófi néni szerzett betegsége miatt) nem volt családjuk, Bettyt nevelték és szerették, mert az anyja is elzüllött.

Mesélt még valamit András; a háborúban a tengerészetnél volt önkéntes katona, a végén „hősi” címet kapott, pedig csak a Karib tengeren jártak körbe. A cím mellé igen sok kedvezmény járt, életbiztosítás, kiemelt katonai kórházi ápolás és még más is. Az előnyök segítették őket a boldogulásban is.

Nyugdíjas korukban északon eladtak mindent és mint más nyugdíjas, délre költöztek, ahol télikabátra nem kell költeni, mondta András bácsi.

Egy Budapestről származó építési vállalkozó – Prácser Ernő – kényelmes házakat épített a lekötözőknek, főleg magyaroknak, ilyet vettek meg Andrástól is a repülőtérhez közeli kertvárosban.

Amikor biztonságosnak ítélték a magyarországi helyzetet (a mi leírásunk alapján is) 1960-ban hazautaztak egy hónapra. Kölcsönösen nagy volt az öröm a családban. Mindenkit végiglátogattak Györkönyben és Dombrádon.

Még egyszer hazajöttek 63-ban, hosszabb időt töltöttek Tokodon is. Hívtak Miami-ba, de hosszú ideig nem volt pénzünk repülőjegyre, építkeztünk, a lányok tanultak. Megegyeztünk, ha megyünk, a repülőjegyet mi fizetjük, a többit ők állják. Nagy a rokonság mind a két oldalon, megindulna az invázió, ha a repülőjegyet is fizetnék – mondták.

Készültünk az utazásra

Ezt nem dicsekvésként, hanem tényként írom le, a történetekkel, találkozásokkal. Az életem része és beleillik Györköny történelmébe.

A 20. sz. első évtizedében, majd a 28-as gazdasági válság idején – a nyomor elől – kivándoroltak falunkból is, főleg Amerikába. A kitelepítés szétszórta a világon minden részébe a györkönyieket, néhányan 56-ban távoztak.

A kitelepítettek közül sokan Németország után a tengerentúlon kötöttek ki Kelettől-nyugatig lehet györkönyieket találni, de legtöbben keleten maradtak, főleg Ecron és környékén, pl.: Pámer András, a sógor bátyja. Kirschner Kati most Floridában él, Gangl Maris Kaliforniában, a Sterczer ikrek (osztálytársaim voltak) egyik a keleti-, másik a nyugati parton.

A kiutazási feltételek akkor már javultak, csak meghívó levél kellett, amelyben szállást, ellátást, költőpénzt biztosít András bácsi. Német vízummal Frankfurtban keresztül repültünk TU-134-essel (3400 Ft/fő), majd a B-Boeing Lufthansa 180 utasával együtt. Egy éjszakát Mannheimben Ewaldéknál töltöttünk, ő szállított a repterekre oda-vissza (1217 DM/fő, kb. 50000 Ft oda-vissza.) Akkor volt bennünk a félsz, hogy azt a bizonyos zabszemetet..., alig kaptam levegőt, a tériszonyomról nem is beszélve. Akkor nyugodtunk meg, amikor a pilóta mondta:

- Nézzenek balra, alattunk a Szajna, a Notre Dame-mal.

Felhőtlen volt az ég, hát láttuk. A hosszú, 8,5 órás út alatt már kinéztem az ablakon, csak a végtelen óceánt, vagy alattunk a felhőket láttam - míg a pilóta megint megszólalt, talán az út felénél:

- Baloldalon kinézve az a fehér gyufaszál a Queen Elisabeth 1. óriáshajó (12 km mélyen) Majd később mondta angolul és németül, így értettem.

- Az a szigetsor, amit látunk, a Bahama szigetek, átlósan átszeljük a Bermuda háromszöget, de félelemre nincs ok, régen nem tűnt el Boeing a titokzatos helyen.

Egyik németül tudó szomszédom az út során kioktatott Amerikából, Floridából, Miami-ból; adott egy térképet a városról, hogy el ne tévedjünk. Megmutatta, hol van 110 NW, 56 Ave és az Internacional Airport (ahol leszálltunk), körbepörölve átszeljük a 836-os hatsávós utat és megérkezünk.

Délben indultunk Frankfurtból, este 10 körül érkeztünk. A csillogó, reklámfényektől karácsonyi díszben villogó nagyváros különleges képet mutatott, csodálatosat. Kikapcsolták a motorokat, a fülünk eldugult és a leszállópályára huppantunk. A szerencsés megérkezés, a találkozás öröme rendkívüli.

Villanásnyi események, élmények az utalátunk idejéből

Andrásék az öthetes tartózkodásunkra programot csináltak. Először is vettek egy igen komoly kocsit, sebvtótnélkülit (erre vágyott András), légkondicionáltat, a legmodernebbet, hatalmasat.

Először északra indultunk volna **Coatesville-be** a volt házukat megmutatni, majd találkozáásra a györfkönyiekkkel Ecronba, New York, Washington, Niagara... stb. volt a tervben.

Aztán Las Vegas repülővel, majd bérelt kocsival bejárni a nyugati partot, Colorado, Grand Canyon, fájt és fáj a szívünk, ha rágondolunk, mennyi csodálatosat láthattunk volna.

Ide tartozik, hát elmondom. Ők minden évben elmentek nyugatra, kocsival, egy hét oda, egy hét vissza. Las Vegasban 2 hetet töltöttek, vagyis annyit,

ameddig a játékokra szánt 65 ezer dollárjuk tartott. Megfontolt, nem szenvedélyes játékosok voltak, pedig Zsófi néni nagyon szerette a kaszinó-játékokat. Egyszer több ezer dollárt is nyertek, többször kevesebbet. A tervezett pénz mindig elfogyott.

A programból, az utazásokból nem lett semmi. Talán egy hét múlva kórházba került András, vesedaganattal megműtötték, három hétig naponta kórházba jártunk. A klubban megismert magyarok – főleg 56-osok – elvittek a környékre, így sok szépet láttunk. A nyírségi Piroska – a szélütötte férjével Paul-al – többször elvitt a Miami Beach-ra fürödni, a 4-6 sávós úton az alul-, felüljárók, hidak szövevényén keresztül. Az óceán varázslatos, félelmetes, leírhatatlan volt. Hajókázásra még együtt mentünk Andrással, más magyar házaspárok társaságában a szigetek láncá körül, ahol csak „milliomosok” villái, kastélyai voltak, saját rendőrrel, a saját hídon a saját kikötőben. („Atyaisten” – akkor még sejteni sem mertük, hogy nem is soká nálunk is így lesz.)

Egy másik élmény.

Az **apály-dagály** jelenségét megtapasztalni a földrajz-tanár feleségemmel, szinte leírhatatlan. Az apállyal szabaddá vált homokpadokon messzire, (talán kilométerre is, másokkal) begyalogoltunk szinte a végtelenbe, előttünk az óceán. Akkor fordultunk vissza, megijedve, amikor a lábunk alatt megjelent a víz és már mögöttünk is csillogott. Helyenként derékig érő vízben gázoltunk kifelé, tulajdonképpen a dagály nyomott ki a partra.

A magas autópályáról messzire elláttunk az óceán felé. A feleségem legcsodálatosabb élményeinek tartja a **tornádó** kialakulásának látványát az óceán fölött. Tekergett, csavarodott, sötétedett a szélben, ami délnek fordította a Mexikói-öböl felé, aztán darabokra szakadt, mintha felszeletelték volna, a helyén felhőpamacsok maradtak.

Vagy kilométereket gyalogoltunk a parton mesés köveket, kagylókat szedve. Tehettük, mert néhány éve (Kennedy idején) lebontották a mesepaloták kerítéseit, amelyek a vízig érték, így szabaddá vált a 3-400 m. széles homokos, kagylós part.

Ide tartozhat még: külön volt a néger és fehér Beach (ezt is Kennedy szüntette meg), a néger elkerítve. Ott jártunkkor itt egy ember sem tartózkodott, de a régi „fehér” tengerpart zsúfolásig telve (hétköznapi délelőtt is), népes néger családokkal, felszerelve asztalnyi hűtőládákkal, a fürdőzés, napozás minden kellékével, amit a busznyai autójukból pakoltak ki Fehérek a hétvégén voltak többen. A Kossuth-klub magyarjai, együtt csütörtökön települtek ki a Beach-re, ugyanúgy felszerelve, mint a négerék, talán kisebb méretű hűtőládákkal. A parton – amely több kilométer hosszú volt – épített grillezők, asztallal, tusolókat használhattunk az árnyékosabb helyeken, a trópusi (mangrove) fák alatt. A homokra csak papuccsal léphettünk, mert peccsenyére égett a talpunk. (A mi esetünkben elhasznált cipők voltak.)

A hűvösebb késő délutánon a **Miami Beach** luxus bevásárló negyedében sétálva egy ékszerüzletbe térve, kis arany medált akartunk venni a lányoknak. Az ajtónyí

néger „vagyonőr” ahogy most hívjuk, mellémszegődött, keze a pisztolyon, figyelt, barnaságom, szikár alakom után valami keleti (cigány, kurd) maffiózónak nézett. Akkor engedte el a pisztolyt, amikor kiléptünk a boltból. Hogy ez mennyire ismeretlen volt nekünk, most megnyugodhatunk, nálunk is így van. Úgy, mint a sok szemét a hidak, felüljárók betonlábaihoz halmozva. Csodálkoztunk: ez is Amerika?

Vagy a 60 km-es sebesség – az egyáltalán nem zsúfolt – autópályákon. Meglepő volt a roncsautók látványa a közlekedésben, dróton lógott ajtó, húzta a sárhányóját stb. nem volt műszaki vizsgáztatás?

Visszatérek az enyéimhez és a magyarokhoz.

Mi volt a Kossuth-klub?

A huszadik században odakerült és még élő magyarok gyülekezete, akik 70 év körüliek, kevés fiatalabb, ezek inkább 56-osok voltak. A környék összes „magyarja” szívesen és sokszor jött ide.

Dél előtt többen az öregek szórakoztak itt. A férfiak kártyáztak, söröztek, az asszonyok malmoztak, vagy dobókockás-gyerekek-társasjátékoztak.

Akkor itt – Andrásékon kívül – más györkönyi nem volt, de kitelepített tolnai sváb igen. Összebarátkoztunk sárszentlőrinci házaspárokkal. Az egyik magas, szikár, igazi parasztember. Ő már volt itthon. Beszélgetés közben közös ismerősökre, nevekre találtunk. Nagydorogról, Györkönyből is. A másik, alacsonyabb, köpcös férfi, neki nem volt még bátorsága hazajönni.

Megismerkedtünk még egy kedves, fekete, igen fürgé sváb asszonnyal, aki Tolna faluból lett kitelepítve, ezért „tolnai” Katinak neveztük el. Néhány éve északról költöztek ide, két, többemeletes bérházat építettek. Nemrég meghalt a férje, gazdagon, de egyedül élt, mindig ott volt a magyar (tolnai) svábjai között, svábul beszélni, nosztalgiazni.

A györkönyi **Kirschner Kati** is a férjével – talán 7 éve – a Floridai-félsziget nyugati oldalán lévő Largo mellé költözött. Gyermekai, unokái északon maradtak, 1500 km-re. (Élet ez így?)

A közelben élt még **Tédió Vilmos** Németkérről kitelepített sváb, aki a paksi polgáriban osztálytársam volt, nem sikerült találkozunk.

A klubban minden magyar ünnepet megünnepelnek, legyen az világi (pl. márc. 15.) vagy egyházi, katolikus, evangélikus. Ide tartozott egy szép modern templom evangélikus (a Bethlen nemesi család leszármazottja, Bethlen nevű) fiatal tiszteletessel, családjával, paplakkal. Minden vasárnap istentiszteletre mentünk.

A szószerk egyik oldalán az amerikai, a másikon a hatalmas magyar zászló állt. Amikor a végén megszólalt a magyar Himnusz (zengve énekelték) – a trópusi melegben – borsózott a hátunk, kivert a hideg veríték, potyogtak a könnyeink. Ezt a „borzalmas” élményt ők minden vasárnap átélték – átélük.

Ottlétünk idejére esett a hagyományos és előkelő **Anna-bál** megrendezése. Minket kértek fel a bál házigazda párjának, Ancit, mint Annát, Anna asszonyának. Kölcsön ruhában, a színpad trónján ültünk, két másik igen

flancosan öltözött párral. Anci mondta a nyitóbeszédet a zsúfolásig megtelt hatalmas terem közönségének. A nyomorból menekült parasztnak, a kitelepített svábnak, a háború előtt menekült arisztokratáknak (Báthory, Bethlen, stb. akik külön asztalnál ültek, vacsora után rögtön távoztak.), budapesti 56-os munkásoknak.

Az estélyi ruha, a szmoking kötelező volt, mint egy magyar polgári bálon (a sárszentlőrinci parasztnak is). Zsófi néninek Anci varrt hosszú estélyi ruhát, meg is nézték, mert ilyenben még nem látták.

A klub épületéről még nem beszéltem. Nagy, parkszerű bekerített területen állt, mellette a templom és néhány ház. Földszintes, akár „szoc-reál” csarnokhoz is hasonlíthatnám. Nagy terem, színpad, asztalok, mellette modern, felszerelt konyha, sütő-főző-masínakkal, üstökkel, ez volt a **Just házaspár (András és Zsófi)** birodalma. Szerdán és vasárnap ők sütöttek-főztek legkevesebb 100 emberre, egytál ételt, de magyarságot, süteménnyel. Ők is vásárolták a hozzávalót, egy asszony intézte az adminisztrációt, szedte össze a pénzt, talán 5 dollárba került egy ebéd. Mi is segítettünk mindig, különösen akkor – teljes gőzzel – amikor András bácsi kórházba került.

Florida-félszigeti kirándulásaink

Amikor András túl volt a műtéten, Zsófi néni egy buszos kirándulásra nevezett be, amely a félsziget érdekességeit mutatta be Így jártunk **Orlandóban, Disney-World-ben (Disneyland)**, majd **Ceep Canarevel, Kennedy Space Center Tours, a NASA rakétakilövő** turistáknak épített és kijelölt részén, ahol saját buszunkkal (több 10 km-en) vittek végig. Feltöltött mocsárvilág ez a hatalmas terület, a kiemelt utak mentén kíváncsi aligátorok meredtek a buszunkra. Érdekes volt a **Cypress Garden** akrobatikus víziparádéja.

A **Parrot Jungle**, a papagáj dzsungelben papagáj-show-t, idomított flamingók (volt vagy 100 db) produkcióját és a feledhetetlen delfin-show-t láttuk.

A sok – és jól sikerült – fényképet nézve megállapíthatjuk, csodálatos helyeken jártunk és sok érdekeset láttunk.

Amit nem láthattunk, pedig nagyon szerettünk volna, az Key West, a félsziget csúcsának folytatását képező úttal összekötött szigetsor vége, ahonnan tiszta időben látni lehetett Kuba szigetét. Egy fiatalabb házaspár vitt volna oda, de Andrásék nem engedték, mondván, keskeny a földszáv, sok a baleset, ő felel értünk, mit tehetünk, elfogadtuk az érvelését.

A távolba szakadt magyarok összetartásához, segítőkészségéhez egy adalék.

Minket az „új világba” érkezőket érdeklődéssel, szeretettel, fogadtak. Néhány nap múlva munkahely ajánlatokkal jöttek, bér, órabér megjelöléssel. Meglepődve hallották, mi nem disszidáltunk, nem maradunk itt, otthon a család, a szülőföld, a „hazánk” vár. Megjegyzem, ha valamikor elhagytuk volna a hazát, nem

Amerikába megyünk, különösen, hogy annyi mindent „élőben” megtudtunk róla. Pedig András 56-ban minden érkező hajóhoz, repülőhöz kiment, böngészte az érkezők névsorát, remélte, mi folytatjuk majd az üzletet, ha megfelelünk, talán örökösök is leszünk.

Még egy érdekes esemény kapcsolódik az utazásunkhoz. Indulásunk előtt néhány hónappal kivonták a forgalomból a D10-es (amerikai) gépeket, mert egynek leszakadt a szárnya és ez tragikus balesettel járt. (Ezek a gépek közlekedtek a két kontinens között, még a Lufthansa járatain is) Odaútban ezért a D-707-essel repültünk. A visszaútra készülve a TV minden este közölte, a napokban újraindulnak a D10-esek. Este indultunk vissza, a repülőtér tábláján hirdették, ma és innen indul az első gép Európába, D10-s ez a mi gépünk volt. Andrásék mondták, a szivárvány minden színe átfutott az arcunkon. Akkor nyugodtunk meg, amikor a hatalmas robajjal emelkedő gép a repülőmagasság elérése után lecsendesedett.

Összegezve:

Amerikai utazásunk András által tervezett programja nem valósulhatott meg, mégis elmondhatjuk: maradandó élményeket, emlékeket gyűjtöttünk össze, a más természeti tájról, óceánról, az emberek, a magyarok kinti életéről, a hatalmas méretű országról és töredékeket a társadalmáról.

A Just házaspár újbóli meghívását örömmel fogadtuk, megegyeztünk, nyugdíjazásunk után újra jövünk, akkor már hajóval, mondjuk a Queen Elisabeth II-vel. Sajnos András bácsi 4 év múlva meghalt, így a meghívás nem volt érvényes, de aktuális sem.

Utazásaink záró gondolatai

Az 1992-es utazásunk során 29 német családdal találkoztunk, ezek többsége Györkönyből kitelepített sváb és rokon volt. Ha a többi utazásunkkal is összesítem, talán 50 családdal találkoztunk, köztük néhány nem györkönyivel. A találkozások közös jellemzője, minden család határtalan örömmel fogadott, beszéltek, meséltek az életükről, sikereikről, borzalmakról, tragédiákról is.

Az idősebbek szívesen elevenítették föl a hazai fiatalkori emlékeket, eseményeket.

Megállapítottuk, anyagilag boldogultak, szép (sőt hatalmas) házakat építettek maguknak és családjuknak. Tisztelet és megbecsülés övezi őket a lakóhelyükön. A kezdeteknél nem így volt, erről az öregebbek meséltek többet.

A találkozásokra szánt időt nem sajnáljuk, mert emberileg, érzelmileg és sok tapasztalattal gazdagabbak lettünk. Magunkat, a rokoni szeretetünket, a feljűk fordulást, az érdeklődésünket vittük el nekik, ezért láthatóan nagyon hálásak voltak.

Csodálatos tájakat, hegyeket, tengert, óceánt, kastélyokat, dómokat, múzeumok kincseit láttuk, ezt egyenértékűnek tartottuk, tartjuk az emberekkel való találkozásokkal. Hogy megvalósult, egyetértő segítőársam, navigátorom a feleségem volt, remélem lesz még a tervezett (a Sors által megengedett) útjainkon.

